

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Dejan Debelak

**ZDRUŽENE DRŽAVE EVROPE –
PRIMERJALNI PREGLED POLITIČNIH SISTEMOV ZDA IN EU**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Dejan Debelak

Mentor: doc. dr. Jernej Pikalo

**ZDRUŽENE DRŽAVE EVROPE –
PRIMERJALNI PREGLED POLITIČNIH SISTEMOV ZDA IN EU**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

ZDRUŽENE DRŽAVE EVROPE – PRIMERJALNI PREGLED POLITIČNIH SISTEMOV ZDA IN EU

Diplomsko delo primerja politična sistema dveh entitet: ZDA in EU. Naslov je namenoma pomenljiv in dopušča možnost, da se bo EU razvijala v smeri federalizacije, pri tem pa razvila politični sistem, v marsičem podoben ameriškemu. Neposredna primerjava je težka naloga, predvsem zaradi 'porajajoče se' *sui generis* narave EU. Analitični del se prične s teoretično konceptualizacijo temeljnega pojma, z namenom tipološke opredelitve obeh sistemov. Nadaljuje se s primerjavo zgodovinskih okoliščin nastanka entitet. Primerjava elementov sistemov obsega (kon)federalno ureditev, ustavne dokumente, institucije, strankarski sistem ter sociokulturne, ideološke oz. demokratične značilnosti. Sinteza preko tabel povzema in nadgrajuje primerjalno analizo. Podobnosti so bolj površinske: formalna demokratičnost, vzajemni zgodovinski vpliv in podobni motivi nastanka, deljeni institucionalni sistem s sistemom 'zavor in ravnotežij', dvodomni zakonodajni sistem s presenetljivo podobnima Evropskim parlamentom in ameriškim kongresom, sorodnost Vrhovnega sodišča ZDA in Evropskega sodišča, šibkost in konsenzualnost strankarskega sistema z drugorazrednimi volitvami ter multikulturalizem. Razlike so bolj očitne: zvezna demokratična republika proti edinstveni tvorbi s (kon)federalnimi, demokratičnimi in republikanskimi značilnostmi, močan predsedniški sistem proti šibkemu parlamentarnemu, kratka, a dolgoživa ustava proti kopici mednarodnih pogodb, dvostrankarski sistem proti večstrankarskemu ter izraziti 'amerikanizem' proti neobstoječi 'evropejskosti'. Čeprav strokovnjaki priznavajo relevantnost modela ZDA za EU, pa bolj poudarjajo edinstvenost, ne samo evropskega, ampak kateregakoli političnega sistema.

Ključne besede: ZDA, EU, politični sistem, federalizacija.

UNITED STATES OF EUROPE – COMPARATIVE OVERVIEW OF POLITICAL SYSTEMS OF THE USA AND THE EU

Diploma work compares political systems of two entities: the USA and the EU. Title is ambiguous on purpose, as it allows for the possibility of EU federalization and development of a political system similar to that of the USA. Direct comparison is difficult, due to nascent and *sui generis* nature of the EU. The analytical part opens with a theoretical conceptualization of the main term with the purpose of typological definition of both systems. It continues with comparing the historical circumstances of entities' origins. Comparison of systems' elements encompasses: (con)federal arrangements, constitutional documents, institutions, party systems and sociocultural, ideological and democratic characteristics. The synthesis summarizes as well as upgrades the analysis using tables. Similarities tend to be superficial: formal democracy, mutual historical influence and similar motives of origin, divided institutional system based on 'checks and balances', bicameral legislatures with surprisingly similar European Parliament and US Congress, similarities between the US Supreme Court and European Court of Justice, weakness and consensuality of party systems with second-rate elections and multiculturalism. Differences are more obvious: federal democratic republic versus a unique formation demonstrating (con)federal, democratic and republican elements, strong presidential system versus a weak parliamentary system, short yet longeval constitution versus a series of international treaties, two-party versus multiparty system and exceptional 'Americanism' versus non-existent 'Europeaness'. Although experts affirm the relevance of the US model for the EU, they stress the uniqueness of not only the European case, but any political system in general.

Key words: USA, EU, political system, federalization.

KAZALO

SEZNAM KRATIC	5
1. UVOD	7
1.1 Izbor teme in opredelitev problema	7
1.2 Hipoteze	8
1.3 Metodologija in struktura	9
2. ANALITIČNI DEL	10
2.1 Politični sistem v teoriji	10
2.2 Zgodovinski pregled razvoja ZDA in EU	13
2.2.1 Zgodovina ZDA	13
2.2.2 Zgodovina EU	20
2.3 Oris političnih sistemov ZDA in EU	25
2.3.1 ZDA kot demokratična zvezna ustavna strankarska predsedniška republika	25
2.3.2 EU kot posebna ekonomska in politična skupnost suverenih nacionalnih držav....	26
2.4 Primerjalni pregled elementov političnih sistemov ZDA in EU	29
2.4.1 Federalni vs. 'konfederalni' sistem	29
2.4.2 Ustava ZDA vs. evropske pogodbe.....	37
2.4.3 Predsedniški vs. 'parlamentarni' sistem	
Institucije ZDA vs. institucije EU	42
2.4.3.1 Predsednik ZDA vs. 'predsedniki EU'	
Administracija ZDA vs. Evropska komisija in Svet ministrov	42
2.4.3.2 Kongres ZDA vs. Evropski parlament in Svet ministrov.....	49
2.4.3.3 Vrhovno sodišče ZDA vs. Sodišče evropskih skupnosti.....	55
2.4.4 Dvostrankarski vs. 'večstrankarski' sistem	
Večinski vs. proporcionalni volilni sistem	59
2.4.5 'Amerikanizem', demokracija in republikanizem vs. 'evropejstvo', demokracija in	
demokratični deficit.....	67
3. SINTEZA	73
3.1 Teoretična primerjava	73
3.2 Zgodovinska primerjava	73
3.3 'Teritorialna' primerjava	76
3.4 Ustavna primerjava	79
3.5 Institucionalna primerjava	81
3.5.1 'Izvršna' primerjava	81
3.5.2 'Zakonodajna' primerjava	83
3.5.3 'Sodna' primerjava	84
3.6 Strankarska primerjava	85
3.7 'Sociokulturna' in 'demokratična' primerjava	87
4. VIRI	90

SEZNAM KRATIC

ZDA	<i>United States of America</i>	Združene države Amerike
EU	<i>European Union</i>	Evropska unija
PS		politični sistem
VB		Velika Britanija
CSA	<i>Confederate States of America</i>	Konfederalne države Amerike
ESPJ/ECSC	<i>European Coal and Steel Community</i>	Evropska skupnost za premog in jeklo
EURATOM	<i>European Atomic Energy Community</i>	Evropska skupnost za jedrsko energijo
EGS/EEC	<i>European Economic Community</i>	Evropska gospodarska skupnost
ES/EC	<i>European Community</i>	Evropska skupnost
EPC	<i>European Political Community</i>	Evropska politična skupnost
EDC	<i>European Defence Community</i>	Evropska obrambna skupnost
SEA	<i>Single European Act</i>	Enotna evropska listina
SZVP/CFSP	<i>Common Foreign and Security Policy</i>	Skupna zunanja in varnostna politika
JHA	<i>Justice and Home Affairs</i>	Pravosodje in notranje zadeve
TCE	<i>Treaty establishing a Constitution for Europe</i>	Pogodba o ustavi za Evropo
SEM	<i>Single European Market</i>	Skupni evropski trg
EMU	<i>Economic and Monetary Union</i>	Ekonomska in monetarna unija
SKP/CAP	<i>Common Agricultural Policy</i>	Skupna kmetijska politika
FBI	<i>Federal Bureau of Investigation</i>	Zvezni preiskovalni urad
BDP		bruto domači proizvod
VS	<i>US Supreme Court</i>	Vrhovno sodišče (ZDA)
EP	<i>European Parliament</i>	Evropski parlament
ECJ	<i>European Court of Justice</i>	Sodišče evropskih skupnosti
PES/TEC	<i>Treaty on EC</i>	Pogodba o ES
PEU/TEU	<i>Treaty on EU</i>	Pogodba o EU
EPC (2)	<i>European Political Cooperation</i>	Evropsko politično sodelovanje
PJC	<i>Police and Judicial Cooperation in Criminal Matters</i>	Policijsko in sodno sodelovanje na področju kriminala
EOP	<i>Executive Office of the President</i>	Izvršni urad predsednika
GAC	<i>General Affairs Council</i>	Svet za splošne in zunanje zadeve
Ecofin	<i>Economic and Financial Council</i>	Svet za gospodarstvo in finance
COREPER	<i>Comité des Représentants Permanents</i>	Odbor stalnih predstavnikov
EPP	<i>European People's Party</i>	Evropska ljudska stranka
PES	<i>Party of European Socialists</i>	Stranka evropskih socialistov
ELDR	<i>European Liberal Democratic and Reform Party</i>	Evropska liberalna, demokratska in reformna stranka

<i>CFI</i>	<i>Court of First Instance</i>	Sodišče prve stopnje
<i>DNC</i>	<i>Democratic National Committee</i>	Demokratski nacionalni odbor
<i>RNC</i>	<i>Republican National Committee</i>	Republikanski nacionalni odbor
<i>PAC</i>	<i>Political Action Committee</i>	Odbor za politično dejavnost
<i>ALDE</i>	<i>Alliance of Liberals and Democrats for Europe</i>	Zveza liberalcev in demokratov za Evropo
<i>CDG</i>	<i>Cristian Democrat Group</i>	Krščanskodemokratska skupina
<i>EUCD</i>	<i>European Union of Christian Democrats</i>	Evropska unija krščanskih demokratov
<i>EDU</i>	<i>European Democratic Union</i>	Evropska demokratična unija
<i>EUL/NGL</i>	<i>European United Left/Nordic Green Left</i>	Evropska združena levica/Nordijska zelena levica
<i>EG</i>	<i>European Greens</i>	Evropski zeleni
<i>EFA</i>	<i>European Free Alliance</i>	Evropska svobodna zveza
<i>UEN</i>	<i>Union for Europe of the Nations</i>	Unija za Evropo narodov
<i>ID</i>	<i>Independence and Democracy</i>	Neodvisnost in demokracija
<i>ITS</i>	<i>Independence, Tradition, Sovereignty</i>	Neodvisnost, tradicija, suverenost

1. UVOD

1.1 Izbor teme in opredelitev problema

Današnji pogled na zemljevid sveta razkrije zelo razdrobljeno podobo več kot 190 držav, med katerimi je večina po velikosti majhnih ali srednjih. To je posebno značilno za Evropo, od koder izvira danes v svetu primarna oblika politične organiziranosti, tj. nacionalna država. Na (pogojno rečeno) severozahodu našega planeta je podoba manj razdrobljena. Na drugi strani Atlantika so se ljudje organizirali v politične skupnosti, imenovane države, ki pa so namesto samostojnega razvoja izbrale združevanje. Morda med drugim tudi zato podrobnejša analiza geopolitične podobe današnjega sveta razkrije, da trenutno obstaja en sam 'hegemon', vodilna država oz. velesila – Združene države Amerike (ZDA). In morda so se tudi zato evropske države, ki so se dolgo časa razvijale same zase in se borile za primat nad celino odločile, da želijo izkusiti podobno usodo kot njihov 'civilizacijski podaljšek', Amerika.

Naslov tega diplomskega dela je dvoumen in se lahko bere na dva načina. Združene države Evrope je v zadnjem obdobju precej znan in uporabljan pojem, ko je govora o evropski integraciji. Nakazuje namreč razvoj Evropske unije (EU) v smeri federalno urejene države, bolj ali manj podobne ZDA. Eno možnih oblik prihodnjega razvoja EU je videti v smeri nadaljnjega povezovanja ('federalizacije'), ko naj bi ta vedno bolj prevzemala vloge in pristojnosti, ki pritečejo nacionalnim državam. Ob tem bi se lahko razvijala v smeri ZDA, ji postajala vedno bolj podobna, ali pa bi izbrala povsem drugo pot, drugačno od vseh ostalih. Lahko bi prevzela le določene elemente, ali pa bi si izbrala drug vzor. To je sekundarni namen tega dela. Primarni namen je preprost pregled značilnosti (podobnosti in razlik) dveh 'sistemov', ameriškega in evropskega, ki sta si kljub temu, da oba pripadata 'zahodni civilizaciji', precej različna. Naslov se lahko torej bere kot okrajšava: Združene države Amerike in Evropska unija – primerjalni pregled političnih sistemov. Nicolaidis v zaključku zbornika *The Federal Vision* (2003) opredeli njegov namen in naravo: '*thinking together*' ameriških in evropskih izkušenj pri vladavini federalne narave, deloma kot analiza, deloma kot napoved in deloma kot utopija. McKay se v svoji knjigi *Designing Europe* (2001) sprašuje, kakšen nauk lahko EU potegne iz izkušenj držav, osnovanih na podlagi nacionalnih, etničnih in geografskih raznolikosti, ki pa so morale svojo naravo spremeniti, da bi se obdržale (med njimi je tudi ZDA). Obe misli sta zelo relevantni za pričujoče diplomsko delo, ki se bo v veliki meri naslonilo na omenjeni deli.

Primerjalnih analiz obravnavanih entitet je bilo narejenih že veliko, na veliko različnih

področjih. Primanjkuje pa neposrednih primerjav enega zelo pomembnega politološkega pojma, tj. političnega sistema, iz naslednjega vzroka – obstaja namreč zelo pomembna razlika med 'entitetama' (zato tudi uporaba slednjega pojma), ki jo je zato potrebno omeniti takoj na začetku in ki je skorajda sama po sebi umevna: ZDA je država, EU to ni. Akademskih analiz, ki primerjajo sistem ZDA s sistemi posameznih evropskih držav, je precej. To pa ne velja tudi za sistem entitete, ki je te evropske države bolj ali manj uspešno združil.

Sistema sta tipološko dokaj sorodna; oba sta 'demokratskega zahodnega' tipa. Sistem ZDA je celo eden prvih demokratskih sistemov na svetu (prva je bila 'zibelka' demokracije, antična Grčija). Kot tak je bil ves čas (tudi še danes) model za izgradnjo demokracije po vsem svetu. Nastal je v času, ko so Evropi še vladali absolutistični vladarji. Zdi se, da je nastal kot diametralno nasprotje evropskemu '*ancien régime*'. Evropa je torej takrat vplivala na razvoj Amerike v negativni smeri. Sistem EU je po drugi strani še v nastajanju. Že pojem 'politični sistem EU' je deloma sporen, saj se uporablja za države, ne pa za *sui generis* skupnost, kot je EU. O sistemu EU torej lahko govorimo le pogojno, ker je EU šele na začetku izgrajevanja institucij, in ker se te razlikujejo od klasičnih institucij nacionalne države.

1.2 Hipoteze

Pričujoče diplomsko delo bo skušalo primerjati politična sistema dveh entitet ter v tem okviru podati tendenco možnega razvoja EU v prihodnosti. Pri iskanju odgovorov na to vprašanje postavljam naslednjo hipotezo:

Politični sistem ZDA je eden od možnih modelov nadaljnjega razvoja političnega sistema EU, čeravno ne najbolj verjeten.

Delovne hipoteze (vsaka hipoteza se nanaša na eno od točk oz. podtočk 2.1, 2.2, 2.4.1–2.4.5 v strukturi):

1. Tipološko sta politična sistema enaka, tj. demokratska.
2. Zgodovinski razlogi nastanka entitet so podobni. Entiteti sta nastali pod vzajemnim vplivom. Za EU zgodovinsko najbolj relevantno obdobje ZDA je obdobje ameriške konfederacije (1781–1787).
3. EU bi se lahko razvijala v smeri federalizacije, vendar pa bo ta 'federacija' ohlapnejša od ameriške, saj so si ameriške zvezne države in evropske države preveč različne.
4. Ustava ZDA je zaradi svoje starosti in nekaterih teženj po novi ustavi za EU nerelevantna.
5. EU bo kljub nedavnim pogodbenim določilom še dolgo brez pravega predsednika. Evropski parlament je v zadnjem obdobju pridobil na moči, zato je EU bliže parlamentarnemu

sistemu, kot pa predsedniškemu (kongresnemu). Evropsko sodišče ne bo imelo takšnega vpliva kot Vrhovno sodišče ZDA, predvsem zaradi razlik med ameriškim in evropskim pravnim sistemom.

6. EU bo razvila večstrankarski sistem po vzoru svojih držav članic in ne dvostrankarskega, ki je tudi tarča številnih kritik.

7. Američane družita močna nacionalna identiteta in državljanstvo, Evropejcev ne. EU je ponotranjila demokratična in republikanska načela, na katerih sloni ZDA, vendar temeljni problem ostaja t. i. 'demokratični primanjkljaj'.

1.3 Metodologija in struktura

Analitični del pričujočega diplomskega dela bo temeljil na faktografski analizi virov. V prvem poglavju analitičnega dela se bo obrazložilo pojem političnega sistema, kar obsega njegovo definicijo in tipologijo. Drugo poglavje bo opisalo zgodovinske okoliščine nastanka obravnavanih entitet ter skušalo določiti vzporednice. Tretje poglavje bo ponudilo uvodni oris političnih sistemov, katerih sestavni deli bodo podrobneje obrazloženi v četrtem, osrednjem poglavju, ki bo tudi skušal ponuditi odgovore na glavnino zastavljenih hipotez. Te bodo analizirane v zaključku oz. sintezi, vključno z lastnim videnjem problematike. Pretežno bo uporabljena neempirična metoda analize sekundarnih virov, bodisi internetnih bodisi pisnih (knjige, članki). Pri analizi ustavnih dokumentov bo prišla v poštev tudi analiza primarnih virov. Ker diploma obravnava dve posamezni politični entiteti, ki se ju medsebojno primerja, lahko rečemo, da bo metoda študije primerov kombinirana z metodo primerjalne analize. V drugem poglavju analitičnega dela bo uporabljena tudi zgodovinska metoda, saj gre za historično primerjavo entitet.

Diplomsko delo zaradi omejenega prostora ne bo obravnavalo nekaterih elementov političnih sistemov, ki pa vsekakor niso nepomembni: politična kultura, civilna družba, birokracija (ki je pomemben del izvršne oblasti), vojska, represivni organi (policija), interesne skupine itd. Prav tako se ne bo spuščalo v procese oblikovanja in izvajanja politik, ki so posledica delovanja vseh omenjenih delov političnih sistemov in ki se jih po Eastonu kot '*output*' lahko označi za del le-teh.¹

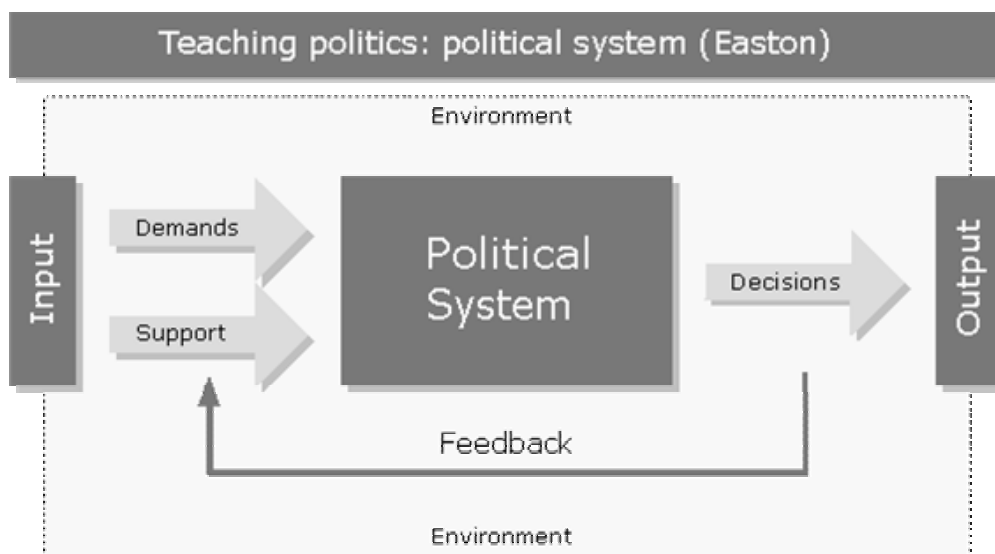
¹ Še opomba glede politične korektnosti oz. enakopravnosti spolov: čeprav se bo v diplomski nalogi uporabljalo nazive institucij oz. funkcij izključno v moški obliki, to nikakor ne pomeni, da položajev ne morejo zasedati ženske. Najboljši primer je institut predsednika ZDA – čeprav ZDA nikoli ni imela ženske predsednice, to ne izključuje možnosti, da bi položaja ne mogla zasedati ženska. Prvič v zgodovini ZDA pravzaprav obstaja velika verjetnost, da bo prav na naslednjih volitvah l. 2008 eden od kandidatov ženska.

2. ANALITIČNI DEL

2.1 Politični sistem v teoriji

Politični sistem (PS) je eden temeljnih pojmov v politologiji. David Easton velja za 'očeta' omenjenega pojma, saj ga je prvi podrobneje definiral. Shema prikazuje osrednji pomen PS: sprejema 'inpute' oz. politične zahteve, jih analizira ter na tej podlagi sprejema politične odločitve oz. 'outpute'. Pri tem imajo slednje povratni učinek na nadaljnje zahteve. Celoten sistem deluje v nekem širšem okolju (notranjem in zunanem, tj. v mednarodni skupnosti).

Shema 2.1.1: Politični sistem po Eastonu

Vir: D@dalos UNESCO (2006): *System theory* (dostopno na http://www.dadalos.org/politik_int/politik/systemtheorie.htm (18. september 2006)).

Sistem v grobem pomeni objekt, sestavljen iz posameznih delov, ki medsebojno delujejo v nekem okolju. PS pa je skupek institucij, katerih naloga je oblikovanje in izvajanje skupnih ciljev v neki družbi (Almond, Powell, Mundt 1996: 28–29). Za izvajanje svojih funkcij PS potrebuje šest posebnih struktur – to so politične stranke, parlamenti oz. zakonodajna telesa, izvršne oblasti, državna birokracija, sodišča ter interesne skupine (*ibid.* 29, 31). Funkcije (ali bolje rečeno faze) PS je možno razdeliti na systemske, procesne in politične. Prva skupina se navezuje neposredno na strukturo oz. naravo sistema ter sestoji iz politične socializacije, rekrutacije in komunikacije. Druga skupina se neposredno nanaša na proces ustvarjanja politik, tu najdemo artikulacijo in agregacijo interesov, ustvarjanje in izvajanje politik. Tretja skupina pa se navezuje na 'output', tj. vpliv na družbo, njeno gospodarstvo in kulturo: ekstrakcija, regulacija in distribucija so politične funkcije (*ibid.* 33–35, prim. Blondel 1995: 18–19). Celokupno gledano je PS mehanizem, ki na avtoritaren način

določa vrednote neke družbe. Tako razumevanje PS je splošno in objektivno, za razliko od ideoloških konceptov ustavnosti in države. Njegovi ključni sestavni deli so strukture, institucije, skupine oz. organizacije, ki omogočajo izvajanje procesa sprejemanja odločitev (Blondel 1995: 26). Dahl (v Bibič 1997: 47) si 'dovoli' PS definirati kot »vsak trajen vzorec človeških odnosov, ki v znatni meri obsega moč, oblast ali avtoriteto« ter hkrati priznava, da je taka definicija zelo splošna in vseobsegajoča.

Tipologija PS je bržkone še bolj razvejana kot sama definicija. Začenši z antičnimi misleci: Sokrat in Platon ter za njima Aristotel so definirali tri osnovne tipe vladavin, pri čemer so uporabili kriterija kdo vlada ter ali je vladavina 'dobra' ali 'slaba': bodisi vlada eden (monarhija, ki se po Aristotelu lahko izrodi v tiranijo), bogata manjšina (aristokracija, ki lahko postane oligarhija) ali revna manjšina (politea, ki se lahko sprevrže v 'vladavino drhali', demokracijo).² V obdobju renesanse in kasneje razsvetljenstva (Machiavelli, Montesquieu) se uveljavi predvsem delitev na monarhijo in republiko. V modernem obdobju pa sta glavna avtorja na tem področju Gabriel Almond in Arendt Lijphart. Almond je upošteval dva kriterija, politično kulturo in strukturo vlog, na podlagi katerih je PS razdelil v štiri tipe: angloameriškega, kontinentalnoevropskega, totalitarnega in predindustrijskega. Za prvi tip je značilna homogena politična kultura in večja stabilnost, zaradi česar se smatra za superiornega. Kot ugotavlja Lukšič (2001: 5), »Amerika kot ideal postaja univerzalno merilo za prepoznavanje drugih dežel in nje same.« Drugi, evropski tip je kulturno heterogen, fragmentiran ter potemtakem manj stabilen (*ibid.* 3–4). Oba skupaj predstavljata demokratične PS, ki so v središču zanimanja te raziskave. Delo drugega avtorja je bilo nekakšna reakcija na povzdigovanje angloameriškega sistema. Almond je kontinentalnemu tipu kot posebno podskupino dodal skandinavski/beneluški tip, za katerega je ugotovil, da se nahaja nekje med glavnima tipoma in se z njim ni posebej ukvarjal. Prav tega pa je Lijphart postavil v ospredje in ga utemeljil kot konsociativni tip (Lukšič 1991: 27–28). Uvedel je kriterij obnašanja elit, ohranil kriterij strukture družbe ter tako dobil štiri tipe zahodnih demokratičnih sistemov (glej tabelo). Depolitizirana demokracija je najbolj 'zveličavna' in jo najdemo v Skandinaviji ter državah Beneluksa. Centripetalna demokracija ustreza angloameriškem modelu. Švica in Nizozemska sta temeljni predstavnici konsociativnega modela, medtem ko preostala Evropa ustreza centrifugalnemu tipu.

² Stanford's Encyclopedia of Philosophy (1998/2002): *Aristotle's Political Theory* (dostopno na <http://plato.stanford.edu/entries/aristotle-politics/> (15. oktober 2006)).

Tabeli 2.1.2, 2.1.3: Tipologija demokratičnih sistemov

		struktura družbe	
		homogena	pluralna
obnašanje elit	koalicijsko	depolitizirana dem.	konsociativna dem.
	nasprotniško	centripetalna dem.	centrifugalna dem.

		stabilnost političnega sistema	
		stabilen	nestabilen
družbena struktura in politična kultura	homogena	angloameriški tip	
	heterogena	skandinavski in beneluks tip	kontinentalni evropski tip

Vir: Lukšič (1991: 27, 42).

Blondel ponudi zanimivo alternativno tipologijo PS. Tip PS določajo t. i. normativna načela, ki se jih da zaobjeti s tremi vprašanji: kdo vlada, na kakšen način in s kakšnim namenom (prim. z antičnimi filozofi zgoraj). Vprašanja torej definirajo število in razmerje sodelujočih pri odločanju, metode procesa odločanja ter cilje teh odločitev. Odgovori na ta vprašanja pa razkrijejo različne tipe sistemov: demokracijo ali monokracijo (monarhijo), liberalizem ali avtoritarnost ter konservativnost ali progresivnost (egalitarnost ali neegalitarnost). Na podlagi teh treh dimenzij Blondel izpelje pet tipov sodobnih PS oz. 'skupkov', kot jih sam imenuje: liberalnodemokratične sisteme (pretežno Evropa in Severna Amerika), egalitarno-avtoritarne sisteme (polpropadli komunistični sistem), tradicionalne neegalitarne sisteme (kraljevine Arabskega polotoka, Himalaje in dela Afrike), populistične sisteme (afriške države po razglasitvi samostojnosti v 50. in 60. letih 20. stol., s poudarkom na močnih voditeljih) ter neegalitarno-avtoritarne sisteme (fašizem, nacizem ter moderne oblike vojaških vladavin) (Blondel 1995: 27–40).

Pojem PS je tesno povezan z drugimi pojmi, kot so oblika vladavine, država ali vlada/vladanje. Prvi pojem je PS tako blizu, da se v praksi včasih enačita. Država je obsežnejši koncept od PS, čeravno je vsaki državi lastna določena oblika PS. Poleg tega države niso edina možna oblika politične organiziranosti, kljub temu, da so daleč najbolj pogoste in najmočnejše (Blondel 1995: 17). Nekateri primerjalni politologi pa se pojmu PS izognejo in govorijo preprosto o vladanju, ki ga definirajo kot proces ustvarjanja in izvajanja kolektivnih odločitev (Hague, Harrop, Breslin 1998: 5). V sklopu politološke primerjave in klasificiranja držav se najpogosteje uporablja razlikovanje med **demokratičnimi** in **avtoritarnimi** sistemi, pri čemer je glavni kriterij nadzor vladajoče elite s strani državljanov oz. civilne družbe (*ibid.* 13). Tako demokratični kot avtoritarni sistemi imajo nešteto podoblik

(za demokratične glej zgoraj). Zaključimo lahko, da so danes v uporabi štiri oblike PS oz. vladavin, ki se med seboj prekrivajo: 'dobra' demokracija, 'slaba' avtoritarnost ter bolj nevtralna pojma republike in monarhije, ki sta združljiva z obema zgoraj omenjenima oblikama.

Dahl (v Bibič 1997: 49–50) še opozarja na problematiko mešanja oz. enačenja pojmov političnih, ekonomskih in družbenih sistemov. Pri tem tudi sam uvede standardno razdelitev PS na demokracijo in diktaturo. Nepoznavanje terminov in pomanjkljive definicije so privedle do tendence enačenja demokracije s kapitalizmom in diktature s socializmom, čeprav je prav tako možna kapitalistična diktatura ali demokratični socializem. 'Čisti' sistemi v realnosti sploh ne obstajajo, ampak vsebujejo primesi iz vseh skupin. Poleg tega pa so tako politični kot ekonomski sistemi le podsistemi družbenih sistemov. Tako demokratičnega družbenega sistema ne opredeljuje le demokratični politični (pod)sistem, pač pa vsi drugi (pod)sistemi, ki pripomorejo h krepitvi demokracije znotraj sistema (*ibid.* 52–53).

Tu pa se klasifikacija PS še ne konča, saj jih je možno razdeliti tudi glede na regionalno avtonomijo (ureditev države bodisi v bolj unitarni bodisi v federalni obliki) oz. glede na to, katera politična institucija prevladuje (predsedniški ali parlamentarni sistem). Te vrste bodo podrobneje obrazložene v sklopu analize obeh PS

2.2 Zgodovinski pregled razvoja ZDA in EU

»...the possibility of mutual learning between Europe and America that was illustrated by Tocqueville and James is still true in the twenty first century« (Jacques Delors in Joseph Nye v Nicolaidis, Howse 2003: XV).

»Claims that the EU ... is sui generis and can be explained only in terms of its unique structure and evolution look inappropriate given the increasingly state like status of the Union. Indeed, given this evolution, EU institutions and processes can be properly understood only in comparative context. Placing the EU in historical comparative context has rarely been attempted, however, perhaps because scholars have been reluctant to draw comparisons between a highly decentralized European Union and what are widely regarded as relatively centralized established federations« (McKay 2001: 3).

»Tako kot Američani leta 1776 Evropejci ne vemo, kakšno politično in kulturno stvarnost bo prinesla prihodnost. Če so bile ZDA eksperiment evropskega razsvetljenstva, se tokrat eksperiment izvaja v domačem laboratoriju, pravzaprav kar na domačem dvorišču« (Toplak 2003: 148–49).

2.2.1 Zgodovina ZDA

Kmalu potem, ko je Krištof Kolumb 'odkril' 'Novi svet', se je pričela obsežna

kolonizacija ameriške celine s strani evropskih narodov.³ Španci in Portugalci so se osredotočili na južni del celine, Britanci, Francozi in Nizozemci pa na severnega. L. 1585 je bila ustanovljena prva britanska kolonija na severnoameriških tleh, ki pa se ni obdržala. Na začetku 17. stol. se je pričelo obdobje masivnega priseljevanja iz Evrope. Motivi prvih emigrantov so bili pretežno politične in verske narave, saj so bežali pred zatiranjem doma in iskali kraj, kjer bi lahko v miru prakticirali svojo veroizpoved. Poleg tega je rodovitna ameriška zemlja ponujala večjo možnost preživetja in spodobnega življenja kot prenaseljena Evropa. Ti priseljenci, skupaj s tistimi iz kasnejših valov priseljevanja, predstavljajo osnovo tega, čemur danes pravimo ameriški narod. Prva stalna britanska kolonija je bila Jamestown v državi Virginiji, ustanovljena kot zasebna družba s kraljevim patentom. Bolj na severu so angleški puritanci ustanovili kolonijo Massachusetts. Čeprav so za ustanovitev potrebovali dovoljenje in bili formalni podaniki angleške krone, so se organizirali kot *de facto* samostojna skupnost, katere delovanje je bilo opredeljeno v neke vrste ustavi, t. i. Mayflowerski pogodbi (*Mayflower Compact*). Ironija je hotela, da so puritanci, čeprav sami žrtve verskega preganjanja, prav tako izločevali iz svojih vrst tiste, ki so jih smatrali za heretike. Ti so se izselili in ustanovili nove kolonije (Rhode Island, Connecticut, New Hampshire). Nizozemska vzhodnoindijska družba je raziskovala ozemlje južno od Nove Anglije. Danes največje ameriško mesto New York je nastal kot nizozemska postojanka, takrat poimenovana Novi Amsterdam. Nizozemci so na ozemlju 'Nove Nizozemske' uvedli neke vrste fevdalno aristokracijo, t. i. 'patronski' sistem, kjer so posestniki z zadostnim številom podanikov pridobili dodatno posest ter izključne pravice in privilegije. Še bolj južno Švedom ni uspelo ohraniti svoje kolonije 'Nove Švedske'. Pač pa se je obdržala kolonija Maryland, ki je postala pravo pribežališče za katolike. Zanimiva je zaradi svoje ustavne listine oz. mešanja fevdalnih in modernih elementov. Priseljence (t. i. svobodnjake) je privabljala s ponujanjem zemlje, ti pa so imeli tudi pravico do predstavnštva v zakonodajnem telesu kolonije. Zaradi konfliktov v Angliji sredi 17. stol. je krona začasno zanemarila ameriške kolonije. Posledično so se kolonije Nove Anglije povezale v obrambno zvezo, kar je bil prvi tak poskus regionalnega združevanja. Tudi v samih posameznih kolonijah so nastajali konflikti kot posledica boja za prevlado. Po l. 1660 se je pozornost Anglije vrnila in nastajanje kolonij se je nadaljevalo. Britanci so prevzeli nizozemske kolonije, nastale so države New York, New Jersey, Delaware in Pennsylvania. Slednjo je ustanovil angleški kveker William Penn, znana pa je po sobivanju

³ Glavni vir tega poglavja je Ferfila (2002: 465–566). Prim. U.S. Department of State (2005): *Outline of U.S. History* (dostopno na <http://usinfo.state.gov/products/pubs/histroyotln/index.htm> (30. oktober 2006)).

številnih verskih ločin in po še nikoli prej videni enakosti med ljudmi, kjer so ženske že takrat imele zagotovljene določene pravice. Na jugu sta nastali Karolini ter Georgia kot zadnja od prvotnih 13 kolonij.

Prve ameriške kolonije so nastale kot družbe oz. skupine posestnikov in delničarjev (tako rekoč kot podjetja), ki jih je angleška krona s posebnimi listinami pooblastila kot vladajoče oblasti ter jim tako predala del suverenosti. Te družbe so bile še vedno neposredno podrejene kroni. Dejansko so se kolonije same smatrale za države oz. zveze (*'commonwealths'*), le ohlapno povezane s centralno oblastjo v Angliji. Družbeni in pravni sistem je temeljil na angleški tradiciji svoboščin, predstavništva in običajnega prava. Kolonisti so dobili pravico do zastopstva v kolonialnih svetih, ki so sodelovali s kraljevim namestnikom, guvernerjem, s tem pa pridobili pravico sodelovanja pri odločanju o zadevah, ki se tičejo njih samih, torej pri vladanju. V Novi Angliji so puritanski romarji oblikovali še posebej elaborirano obliko samouprave brez zunanjega vmešavanja. Kljub sprva avtoritarnim tendencam je vlada prešla v roke izvoljenih predstavnikov (pričetki ameriške predstavniške demokracije). Vsaka novoustanovljena kolonija je pravzaprav razvila lasten politični sistem. Le dve koloniji sta nastali brez samoupravnih določil (New York in Georgia), pa še to le za kratek čas. Za časa državljanske vojne v Angliji (pa tudi po njej) so bile kolonije bolj ali manj prepuščene samim sebi. Njihova oddaljenost od matične države je to dejstvo še okrepila. Na obširnih neraziskanih območjih državni organi sploh niso prisotni, kar je dodatno krepilo anarhijo ter potrebo po individualizmu. Vseeno je prihajalo do konfliktov med centralno oblastjo ter samoupravnimi skupnostmi, saj je krona določala ekonomsko politiko in davke. Kljub temu oblast krone ni bila neomejena, ampak je temeljila na načelih ljudske suverenosti, parlamentarizma in na dokumentih o človekovih svoboščinah, kakršni sta *Magna Carta* (1215) in *Bill of Rights* (1689). Razvili sta se dve veji oblasti: kolonialni guvernerji kot izvršna oblast so predstavljali kralja, kolonialne skupščine pa vršile nadzor nad njimi, poleg tega so odločale o davkih in izdatkih ter zakonodaji. Konflikti med obema vejama so bili precej pogosti, čeprav so kraljeve oblasti v določenih primerih gledale na skupščinske zборе pokroviteljsko in jih zanemarjale.

Vse od nastanka so britanske kolonije Severne Amerike razvijale lastno kulturno in politično identiteto. Naveza z matično državo je bila močna vse do l. 1763, ko je Anglija zaradi posledic vojn s Francozi in staroselskimi indijanskimi plemeni pričela centralizirati oblast in dušiti kolonialiste z vedno večjimi davki. Ti so seveda ugovarjali, češ da angleški parlament nima pravice vpeljevati davščine, če prebivalci kolonij v njem sploh nimajo predstavnika (znana maksima *'No Taxation Without Representation'*). Pojavljati so se začeli

posamezniki in skupine, ki so pozivali k neodvisnosti. Ena takih skupin, ki jo je vodil Samuel Adams, se odloči za radikalno potezo: iz oporekanja angleški nadvladi in davkom zmečejo v bostonsko pristanišče tovor čaja. Ta dogodek, danes znan kot Bostonska čajanka, pomeni preludij v vojno za ameriško neodvisnost. Anglija je odgovorila s strogimi represalijami. 5. septembra 1774 so kolonialni predstavniki sklicali Prvi kontinentalni kongres v Philadelphii z namenom doreči odziv na angleške ukrepe. Čeprav kongres še ni pozval k neodvisnosti, pa je odrekel pokorščino angleškim zahtevam in ustanovil Kontinentalno zvezo, ki naj bi poskrbela za trgovinski embargo na angleško blago. Zveza je pričela hitro pridobivati privrženca. 19. aprila 1775 je prišlo v Massachusettsu do prvega oboroženega spopada med britanskimi četami in kolonialisti. 10. maja je bil sklican Drugi kontinentalni kongres, ki je odločil vstop kolonij v vojno, za poveljnika pa imenoval Georgea Washingtona. Določene skupine (lojalisti) so še vedno upale na pomiritev strasti, vendar je angleški kralj arogantno zavračal kolonialne predloge o reformah.

Državnost ZDA se je pričela 4. julija 1776 s sprejetjem Deklaracije o neodvisnosti avtorja Thomasa Jeffersona. Že pred tem je neki virginijski delegat predlagal, naj kolonije postanejo svobodne in neodvisne države. Deklaracija je napisana v duhu razsvetljenske politične filozofije, temelječe na pravici vseh ljudi do življenja, svobode in sreče (*'Life, Liberty and the pursuit of Happiness'*) ter na podrejenosti vlade ljudem, ki jo izberejo in jo lahko tudi odstavijo. Ameriške zmage v prvih letih vojne niso bile pogoste, saj je bila kolonialna milica očitno podrejena številčnejši in bolj oboroženi britanski vojski. Vendar so Američani dobili pomembnega zaveznika v Franciji, stari sovražnici Britanskega imperija. Da je ameriška zmaga neizbežna, je postalo jasno z vdajo britanskega generala Cornwallisa konec 1. 1781. Naslednje leto so se začela mirovna pogajanja in 3. septembra 1783 je bila podpisana Pariška mirovna pogodba, ki je priznala neodvisnost in suverenost bivših kolonij, sedaj držav.

Nove države so hitro pričele z oblikovanjem svojih ločenih ustav, ki so imele skupen vzor v že omenjenih razsvetljenskih načelih svobode, demokracije in republikanizma ter v izkušnjah iz kolonialnega obdobja. Prednjačila je virginijska ustava, ki je vpeljala listino osnovnih pravic in svoboščin ter tridelno strukturo oblasti – elemente, ki jih kasneje prevzame tudi ameriška zvezna ustava. Pennsylvanijska ustava je predstavljala svojevrsten primer ustave v bolj radikalni obliki in dokazala, da so bile takratne kolonije *de facto* samostojne države – vsak polnoleten moški davkoplačevalec (skupaj s svojimi sinovi) je imel pravico voliti, država pa je uvedla enodomno zakonodajno telo in rotacijo predstavnikov. Kljub naprednosti ustave niso zagotovile enakopravnosti vseh ljudi: ne sužnji, ne ženske, niti vsi moški niso imeli pravice do udeležnosti pri odločanju. Pred vojno za neodvisnost so kolonije

trmasto zavračale kakršnokoli 'supranacionalno' telo, ki bi prevzelo naloge posameznih kolonij. Sedaj so omilile svoje mnenje in že l. 1781, potem ko so jih ratificirale vse države, so vstopili v veljavo Členi konfederacije (*Articles of Confederation and Perpetual Union*), ki opredelijo Združene države kot ohlapno zvezo neodvisnih držav. Carine, trgovanje in pobiranje davkov je ostalo domena posameznih držav. Skupne zunanje politike ni bilo, prav tako ne skupne valute, obstajalo je devet različnih ameriških vojska in mornaric. V Členih konfederacije je bila osrednja oblast le 'papirnati tiger'. Imela je pristojnosti, ki pa jih države niso upoštevale.

Raziskovanje celine se je nadaljevalo, spet brez vpletenosti centralne oblasti, tokrat ameriške namesto britanske. Vseeno so se posamezne države odpovedale ozemeljskim zahtevam v korist skupnega ameriškega kongresa. Nova ozemlja naj bi bila organizirana v samostojne države in vključena kot polnopravni člani 'Unije' – to dejstvo je nakazovalo idejo suverenosti ZDA kot skupne države. Čeravno so novoodkrita ozemlja bila v nekem smislu kolonije ameriških držav, se jim je priznal status potencialnih neodvisnih držav – veljal je sistem omejene samoodločbe. V konfederalni kongres so lahko poslale delegate brez volilne pravice.

Zaradi težav, povezanih s konfederalno ureditvijo ZDA (pojavi se celo 'mednarodni' spori med posameznimi ameriškimi državami), so se voditelji odločili za nov dokument, ki bi nadomestil Člene konfederacije in uvedel močnejšo osrednjo oblast. S tem namenom je bila najprej sklicana konferenca v Annapolisu, kot predpriprava za ustavno konvencijo maja 1787 v Philadelphiji. Čeprav je kongres pooblastil konvencijo le za popravek Členov konfederacije, so se udeleženci odločili za povsem nov pristop. Glavni problem je bil uskladitev dveh različnih nivojev oblasti – osrednje/federalne in lokalne/državne. Pristojnosti zvezne oblasti bi morale biti konkretno določene, vse ostalo bi ostalo v domeni posameznih držav. Bi pa nesporno morala zvezna oblast imeti nadzor nad ključnimi državotvornimi resorji, kot so vojska, finance, trgovina itd. Ustavodajalci niso imeli težav z razdelitvijo oblasti na tri veje, pač pa so se pojavila trenja med manjšimi in večjimi državami: prve so zahtevale enakopravno zastopnost v zakonodajnem telesu, slednje pa proporcionalnost na podlagi števila prebivalstva.⁴ Rešitev je bila salomonska: spodnji dom je bil osnovan na sorazmernem številu prebivalstva, medtem ko je zgornji zagotavljal enakopravnost držav. Kopja so se

⁴ Virginija, takrat ena največjih držav, je predlagala načrt, po katerem bi se oba domova kongresa volila po proporcionalnem ključu. Poleg tega je načrt predlagal parlamentarno ureditev, saj bi zakonodajna neposredno izvolila izvršno oblast. New Jersey je predlagal enodomno legislaturo, kjer bi vsaka država imela en glas, medtem ko bi izvršno oblast izvolil elektorski kolegij (Singh 2003: 27).

lomila tudi glede vprašanja sužnjev oz. njihovega upoštevanja pri plačevanju davščin in zastopanosti (sprejeta formula je nato bila 1 suženj = 3/5 navadnega državljana). Nekateri niso zaupali množici državljanov in niso želeli njihove neposredne udeležnosti pri voljenju svojih predstavnikov, drugi so to izrecno zahtevali. Kot kompromis je bil nato v namen izvedbe predsedniških volitev uveden elektorski kolegij.

Ameriška ustava se je 'rodila' 17. septembra 1787, ko so zbrani delegati podpisali končni osnutek. V veljavo bi vstopila, ko bi jo ratificiralo 9 držav od skupno 13. To se je zgodilo junija 1788, vendar pa sta se dve pomembni državi (Virginia in New York) vzdržali zaradi pomislekov o premočni osrednji oblasti. To vprašanje je botrovalo nastanku dveh političnih struj, nekakšnih predhodnic modernih ameriških političnih strank: federalisti so zagovarjali močno zvezno vlado, protifederalisti pa ji nasprotovali. Slednji so celo zahtevali, da se v ustavo zapiše imena vseh držav, ki sestavljajo unijo. Prva struja je bila prevladujoča, v svoji sredi je imela velik del snovalcev ustave, ki so sprožili kampanjo v njeno korist tudi s t. i. Federalističnimi spisi. Tako sta tudi Virginia in New York ratificirala ustavo. Druga vrsta kritik se je nanašala na izostanek listine o individualnih pravicah državljanov. Naslednji sklicani kongres je zato takoj določil seznam amandmajev, ki bi zagotovili te pravice. Prvih 10 amandmajev je postalo znanih kot Listina svoboščin. Poslednje dejanje starega kongresa je bila priprava prvih predsedniških volitev (7. marec 1789) – na njih je nepresenetljivo slavil George Washington, ki je tako dobil težko nalogo postaviti temelje nove zvezne oblasti. Temelje je dobil tudi porajajoči se strankarski sistem, čeprav so idejni očetje nastopili proti strankarstvu oz. frakcionizmu (Federalist št. 10). Struj ni možno neposredno povezati s sodobnimi ameriški strankami. Ideološko je veljala Federalistična stranka pod vodstvom Alexandra Hamiltona za stranko premožnejšega sloja meščanov in trgovcev, stranko protekcionalizma in industrijskega napredka, stranko reda in konservativizma. Na drugi strani so Protifederalisti (kasneje Demokratični republikanci) oz. njihov vodja Thomas Jefferson zagovarjali interese agrarnega juga, decentralizacijo in čim večjo osebno svobodo. Tudi na zunanjepolitičnem področju sta bili struji vsaksebi: Federalisti so dajali prednost VB, njihovi nasprotniki Franciji. Ironija je, da se je mlada ameriška država v prvih letih 19. stol. zapletla v vojno z obema.

Še en dogodek je temeljnega pomena za razumevanje začetkov PS ZDA – državljanska vojna ter kratkotrajen obstoj Konfederacije ameriških držav (CSA). Še prej je potrebno omeniti dva velika črna madeža, ki sta zaznamovala začetke ZDA: genocid nad staroselskimi indijanskimi plemeni, ki so jim na ta način jemali zemljo in širili državo, ter sužnjelastništvo v južnih kolonijah oz. državah. Prav sužnjelastništvo velja za glavni vzrok

secesijske vojne, ki je privedla do (začasnega) razpada ZDA. Abraham Lincoln, goreč nasprotnik suženjstva, je na volitvah l. 1860 zmagal kot kandidat novoustanovljene Republikanske stranke, njegova izvolitev pa je vodila k odcepitvi 7 južnih držav, ki so 7. februarja 1861 sprejele ustavo Konfederalnih držav Amerike. Izbruhnila je vojna med ostankom ZDA (znanim pod imenom 'Unija') ter odcepljeno Konfederacijo, ki se je medtem povečala na 11 članic. Kljub številnim porazom severnjaške vojske je Unija uspešno unovčila svojo gospodarsko-industrijsko premoč ter dominacijo na morju. Konfederacija se je soočila s trgovinsko blokado, prav tako ji ni uspelo doseči priznanja s strani Francije in VB. Uniji se je abolicija suženjstva obrestovala. Z razglasom o emancipaciji so osvobodili tudi sužnje v južnih državah, obenem pa jih pričeli vključevati v zvezno vojsko. Jug seveda na kaj takega ni niti pomislil. Prepoved suženjstva je potrdil 13. amandma k ustavi ZDA. Lincoln, ki je užival zaupanje svojih sodržavljanov in bil še drugič izvoljen za predsednika, konca vojne ni dočakal, saj ga je ubil južnjaški skrajnež. Vseeno je Unija zmagala. Preklicali so uredbe o odcepitvi, oblikovali nove ustave, vpeljali vojaško upravo in sprejeli 14. amandma (o pravici osvobojenih sužnjev do državljanstva). Do l. 1870 so bile vse odcepljene države ponovno reintegrirane v ZDA. Rasna segregacija se je na Jugu nadaljevala vse do 60. let 20. stol. (nestrpnost in trenja so očitna še danes), obenem pa je regija ostala revna in nerazvita vse do današnjih dni.

Državni teritorij se je širil skozi celotno 19. stol., bodisi skozi raziskovanje in naseljevanje neraziskanega ozemlja, bodisi z nakupi oz. vojnami. L. 1803 je ZDA kupila od Francije 2,6 milijona km² velik teritorij Louisiane. Po vojni z Mehiko l. 1836 je bil Teksas razglašen za neodvisno republiko, preden je postal 9 let kasneje ameriška zvezna država. ZDA je pridobila tudi 1,36 milijonov km² veliko ozemlje med Teksasom in Kalifornijo. Od Španije so dobile Florido in Oregon. Šele koncem 19. stol. so bila uradno kot države organizirana obsežna območja srednjega Zahoda. ZDA se je pričela obnašati tudi kot kolonialna sila, saj je razširila svoj vpliv na širše območje ameriške celine in Pacifika. Španiji je iztrgala otočja Filipinov, Kube, Guama in Portorika. Slednji karibski otoček je posebej zanimiv zaradi svojega statusa, saj ni niti samostojna država niti zvezna enota ZDA, pač pa neke vrste 'država v državi'. ZDA sedanjo obliko dobi l. 1959, ko Aljaska in Havaji postaneta 49. oz. 50. članica Unije, čeprav sta že poprej vključeni v državni okvir kot ozemlji.

Temelji PS ZDA dobijo dokončno obliko nekako v prvi polovici 20. stol., ko se je država dokončno razvila iz šibke agrarne republike v industrijsko, finančno in vojaško silo. Sodelovala je v obeh svetovnih vojnah, iz obeh izšla kot zmagovalka in okrepila svoj položaj v svetu. Zmagala je v hladni vojni in tako pridobila status edine preostale velesile na svetu,

zaradi česar tudi njen PS postaja nekakšen prototip za ostale sisteme.

Slika 2.2.1.1: Širitev ZDA

Vir: University of Oregon (2004): *US Expansion* (dostopno na http://darkwing.uoregon.edu/~caguirre/us_expansion.jpg (30. oktober 2006)).

2.2.2 Zgodovina EU

Zgodovina EU se bere drugače od zgodovine ZDA, saj ne gre za zgodovino nastajanja enotne politične entitete (države) od vsega začetka, pač pa za proces povezovanja že razvitih držav. Evropa kot celina ima precej daljšo zgodovino od ZDA (ne pa nujno tudi od Amerike kot celine), saj je ZDA nastala kot njen 'civilizacijski podaljšek'. Predniki današnjih evropskih narodov so se, namesto da bi ostali skupaj in se razvijali kot en narod, razdrobili na številna plemena, skupine, etnije ter nazadnje narode. Zato so Evropo v preteklosti zaznamovale globoke delitve, napetosti in konflikti, vse kot posledica jezikovnih, verskih, kulturnih, tudi političnih in ekonomskih razlik (Nugent 2003: 3–4). Preživela je dve svetovni vojni, ki sta bili praktično evropski vojni. Prav 2. svetovna vojna je prispevala k temu, da so se vladajoče elite vseh evropskih držav odločile, da ne bodo več tvegale podobnega konflikta (*ibid.* 11). In konfliktu so se lahko izognile le s povezovanjem in integracijo. EU je pravzaprav 'otrok' 2. svetovne vojne in njena pozitivna posledica. Drugi razlog je bila rastoča potreba po gospodarskem povezovanju zaradi okrepljene sopovezanosti in soodvisnosti med državami (*ibid.* 17).

Ideja o združenji Evropi ni nova. V antični dobi 'evropskost' sicer ni obstajala, v

srednjem veku pa je bila bolj kot pripadnost Evropi pomembna pripadnost krščanstvu (Toplak 2003: 33, 49). Že takrat so misleci, kot Pierre du Bois in Jurij Podjebradski, predlagali povezovanje evropskih krščanskih monarhij z namenom preprečiti medsebojne vojne oz. združiti se v boju proti skupnemu turškemu sovražniku (*ibid.* 42, 47, 51). V 15. stol. je izraz 'Evropa' presegel geografsko naravo in pridobil politično-kulturno ter nadomestil krščansko skupnost kot nov identifikacijski dejavnik (*ibid.* 45, 51). Pojavile so se ideje vojvode de Sullyja, Emerica Crucéja, Williama Penna in Abbéja de Saint-Pierra: vse so pozivale k združevanju evropskih držav v takšno ali drugačno zvezo konfederalne narave s skupnimi vodstvenimi organi (*ibid.* 56–65). Srednjeveško 'krščansko republiko' je nadomestila razsvetljenska 'literarna republika', razsvetljenska misel pa je prvič utemeljila zavest o evropski kulturi in civilizaciji (*ibid.* 68, 85).

Že pred 1. svetovno vojno, še bolj pa po njej so evropske federalistične ideje pridobile na pomenu. Ustanovljene so bile skupine, ki so pozivale k evropskemu združevanju, kot npr. Panevropska unija avstrijskega grofa Coudenhove-Kalergija ter britanska Federalna unija. Podani so bili predlogi o združevanju posameznih evropskih držav (VB in Francije, Poljske in Češkoslovaške ali projekt Beneluksa, ki je bil edini realiziran). Italijan Altiero Spinelli, eden takratnih vodilnih mislecev, je skupaj s skupino somišljenikov ustanovil vplivno Evropsko zvezo federalistov (Toplak 2003: 99; Wistrich 1994: 21–25).

Evropa je v preteklosti že bila združena, vendar le preko imperialnih osvajanj (Wistrich 1994: 19). Napoleonska Francija in nacistična Nemčija sta obe skušali združiti kontinent, a obdržati dominanten položaj ter ustvariti nek 'nov svetovni red' (Toplak 2003: 72, 106–07). Nacistični 'novi svetovni red' se je zrušil in Evropa, oslABLJENA in v ruševinah, se je pričela ponovno prebujati. Eden junakov 2. svetovne vojne, Winston Churchill je septembra 1946 podal svoj znameniti züriški govor, v katerem je pozval k oblikovanju 'Združenih držav Evrope' po vzoru ZDA (Wistrich 1994: 26).⁵ Maja 1948 so se na Kongresu Evrope v Haagu zbrali vsi takratni evropski veljaki ter pozvali vse evropske narode k političnemu in ekonomskemu povezovanju. Leto kasneje je bil podpisan statut nove organizacije, imenovane Svet Evrope, katerega namen je bil doseči enotnost evropskih držav ob spoštovanju načel demokracije, vladavine prava in človekovih pravic (Nugent 2003: 12). Pričakovanj, da bo uspel dejansko združiti Evropo po določilih haaškega kongresa, Svet Evrope ni izpolnil, saj so

⁵ 'Združene države Evrope' sicer ni Churchillova domislica, saj izvira iz revolucionarnega leta 1848. Victor Hugo, francoski literat in poslanec, je dejal: »Prišel bo dan, ko bomo videli ti dve ogromni skupini, Združene države Amerike, Združene države Evrope, postavljeni eno nasproti drugi, si podati roko preko morij...« (Hugo v Toplak 2003: 79–80).

nekatero državo želele ustvariti le preprosto območje proste trgovine, ne pa nadnacionalno politično telo (Toplak 2003: 116; Wistrich 1994: 29).

Francija in Zahodna Nemčija sta bili glavni pobudnici ekonomske integracije evropskih držav, ne brez razloga, saj je bil eden od razlogov integracije njuna medsebojna pomiritev in preprečitev ponovnega izbruha konfliktov. Glavni akterji so bili Jean Monnet in Robert Schuman na francoski ter Konrad Adenauer na nemški strani. 9. maja 1950 je bila izdana Schumanova deklaracija, ki je pozvala k ustanovitvi nadnacionalnega režima na ekonomskem področju. Aprila naslednje leto je bila podpisana Pariška pogodba, ki je ustanovila Evropsko skupnost za premog in jeklo (ESPJ/ECSC), prvo v nizu evropskih integracij. Šest evropskih držav (Nemčija, Francija, Italija, Belgija, Nizozemska, Luksemburg) je predalo del suverenosti na nadnacionalno raven, t. i. Visoko oblast. Pogodba je ustanovila tudi druge organe: Svet ministrov, skupščino in sodišče (Nugent 2003: 34–37). S tem je bil zakoličen tudi institucionalni okvir bodoče EU – zgodovino EU lahko označimo za zgodovino njenih institucij. Integracija se je l. 1957 z Rimskima pogodbama nadaljevala še na dveh področjih: jedrske energije (EURATOM) in splošnega gospodarstva (Evropska gospodarska skupnost – EGS/EEC). Institucije so bile podobne ESPJ-vim, s to razliko, da je Visoko oblast nadomestila Komisija, supranacionalnost pa se je umaknila medvladnemu pristopu (*ibid.* 40, 43–44). Omeniti velja tudi dva neuspela poskusa integracije: Evropska politična skupnost (EPC) in Evropska obrambna skupnost (EDC) nista uspeli, ker vse države niso bile pripravljene predati pristojnosti na vojaškem področju in niso ratificirale pogodbe (*ibid.* 38–39).

Zgodovina EU je tudi zgodovina njenih pogodbenih dokumentov. Ustanovne pogodbe so bile že večkrat revidirane in dopolnjene, prvič l. 1986 z Enotno evropsko listino (SEA). EU kot jo poznamo danes, se je 'rodila' l. 1992 s podpisom Maastrichtske pogodbe, ki je formalno ustanovila to entiteto. Uvedla je tristebno strukturo, ki je danes v uporabi: skupnostni steber (obsega področje treh Evropskih skupnosti in je nadnacionalne narave), medvladni steber skupne zunanje in varnostne politike (SZVP/CFSP) ter medvladno sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev (JHA). Amsterdamska pogodba (1997) in Pogodba iz Nice (2001) nista bili tako daljnosežni, pač pa sta predvsem revidirali sestavo institucij in pripravili EU na širitev (*ibid.* 46–48). Leta 2001 je Laekenska deklaracija ustanovila Evropsko konvencijo z nalogo pripraviti osnutek pogodbe o evropski ustavi. Ta je bil objavljen julija 2003. Pogodba o ustavi za Evropo (TCE) je bila podpisana s strani predstavnikov držav članic oktobra 2004 in naj bi vstopila v veljavo novembra 2006, vendar je bila njena ratifikacija zavrnjena na dveh nacionalnih referendumih. Nadaljnja usoda ustave je vprašljiva (glej

poglavje 2.4.2).

Zgodovina EU je tudi zgodovina njenih širitev. Prvič se je širila (takrat še kot EGS) l. 1973, ko so se pridružile Danska, Irska in VB. L. 1981 se ji je pridružila Grčija, 5 let kasneje Španija in Portugalska. L. 1995 so vstopile Avstrija, Švedska in Finska. Slovenija je skupaj s še devetimi srednje- oz. vzhodnoevropskimi in mediteranskimi državami vstopila l. 2004. Zadnja širitev se je zgodila januarja 2007, ko sta vstopili Bolgarija in Romunija. EU tako šteje 27 članic, nadaljnje širitve pa za zdaj niso napovedane.⁶ Posledica širitev EU ('*widening*') je bilo tudi njeno poglobljanje ('*deepening*') – z ekonomskih je razširila vpliv na neekonomska področja: notranje- in zunanjepolitičnega, obrambnega, finančno-monetarnega (Nugent 2003: 53). Omenjenemu pojavu se v neofunkcionalističnem žargonu reče '*spill-over*' učinek, tj. 'razlitje' integracije z enega začetnega na druga področja (Toplak 2003: 124).

Zgodovina EU pa je nenazadnje tudi zgodovina razvoja njenih politik. Zaradi naraščajoče soodvisnosti v globaliziranem svetu je dovršen del nalog, prej pod izrecno pristojnostjo nacionalnih držav, prešel pod okrilje nadnacionalne EU (Nugent 2003: 295). Temeljna politika EU je vsekakor skupni trg (*SEM*) – projekt je bil zasnovan že v okviru pogodbe o EGS, končni cilj pa je bil dosežen l. 1992. 'Nadgradnja' skupnega trga je bila ekonomska in monetarna unija (EMU), ki je l. 1999 uvedla skupno valuto evro (*ibid.* 51–52, 298, 307). Zunaj okvira ES/EU je l. 1985 zaživel Schengenski sporazum, katerega namen je bila uresničitev prostega pretoka ljudi preko eliminacije meja. Ostale politike, ki jih je potrebno omeniti, so skupna kmetijska politika (SKP/*CAP*), strukturni in kohezijski skladi, politika zaposlovanja in sociale, politika tehnoloških raziskav in razvoja, energetska in okoljska politika ter že zgoraj omenjeni SZVP in *JHA* (*ibid.* 311–320). Evropska specifičnost je ta, da so politike botrovale nastanku institucij, in ne obratno (McKay 2001: 130).

⁶ European Commission (2007): *Past Enlargements* (dostopno na http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/past_enlargements/index_en.htm (14. avgust 2007)).

Slika 2.2.2.1: Širitev EU

Vir: Wikimedia (2006): *EU Past Enlargements* (dostopno na http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:European_union_past_enlargements_map_en.png (5. februar 2006)).

EU na začetku 21. stol. ima več skupnega z ameriško konfederacijo l. 1789, kot pa z današnjimi federacijami (med njimi tudi sedanjo ZDA) ali s predmodernimi ligami držav (Elazar v Nicolaidis, Howse 2003: 49; McKay 2001: 2). Postopek odločanja je bil sumljivo podoben današnjemu v EU: vsaka država je imela 1 glas v kongresu, odločalo se je z večino 9 od 13 držav, proces pa je bil počasen in nezanesljiv (Ashbee, Ashford 1999: 35). Čeprav države članice ohranjajo praktično popoln nadzor nad politikami obrambe, notranjega reda, socialnega varstva ipd., pa to ni presenetljivo ob upoštevanju identične situacije v zgodnji ZDA: obramba je bila v rokah državnih milic, nacionalne policije ni bilo vse do ustanovitve *FBI*, izplačevanje socialne podpore pa je še danes v pristojnosti držav (McKay 2001: 13). Vendar je pri takšni primerjavi potrebno biti previden. Entiteti sta časovno preveč vsaksebi in precej današnjih državnih pristojnosti v 18. stol. ni obstajalo, zato je razumljivo, da jih

konfederacija ni opravljala (Moravcsik v Nicolaidis, Howse 2003: 165).

Ideja, da bi se 'stara' Evropa lahko učila od 'nove' Amerike, ni nova – bila je temeljna predpostavka Tocquevillovega dela *'Democracy in America'*. Možne so primerjave, kot so: konfederalne ZDA pred 1787 in konfederalna Evropa danes, ameriška državljanska vojna 1861–65 in evropska 'državljanska vojna' 1939–45, ameriški zvezni proračun na začetku 20. stol. in proračun EU danes (oba okrog 2 % BDP). Obenem se je treba zavedati, da so zgodovinske analogije res samo analogije in ne modeli razvoja, ki bi jih bilo treba zasledovati. Tudi obratna ideja je mogoča: sedaj 'stara' Amerika se prav tako lahko kaj nauči od 'nove' Evrope, npr. učinkovitejše horizontalne delitve pristojnosti (Howse, Nicolaidis v Nicolaidis, Howse 2003: 5–7).

2.3 Oris političnih sistemov ZDA in EU

2.3.1 ZDA kot demokratična zvezna ustavna strankarska predsedniška republika

»...*American politics is unlike that of any other nation – the product of a unique society, distinctive political system and particular people*« (Singh 2003: 3).

»...*U.S.A. often is used in the literature to illustrate potential EU development*« (Heidar 2003: 7).

PS ni samo teoretični pojem, ampak se manifestira v konkretni institucionalni strukturi, navadno zapisani v ustavnem aktu. Kot visoko diverzificirano transkontinentalno gospodarstvo ter kot pluralna družba brez dominantnih skupin in s skupnim jezikom naj bi ZDA imela tako rekoč idealen PS (Hix 2007: 15). Ta je edinstven in kompleksen v številnih ozirih (Singh 2003: 78).

Ameriška ustava je uveljavila naslednja načela: vlada naj predstavlja ljudstvo, vlada večine ni nujno najboljša, delitev oblasti med tri veje, institut 'zavor in ravnotežij' (*'checks and balances'*), federalizem, upoštevanje pravic tako ljudi kot držav (Ashbee, Ashford 1999: 37–38). Ameriški PS je bil torej zasnovan kot predstavniška demokracija, temelječa na izrazito protivečinskih značilnostih. Vladavina večine namreč ni enaka demokraciji. V osrčje sistema je vsajeno neskladje med demokratičnimi in liberalnimi načeli: vladavina demokratično izvoljenih predstavnikov na eni strani ter vladavina prava in sistema omejene vlade na drugi (Singh 2003: 178–79, 196). Ustava je uvedla tako horizontalno kot vertikalno delitev oblasti. Razdelila jo je med ciklično povezane izvršno, zakonodajno in sodno oblast, suverenost pa razdelila med zvezno oblast in posamezne države (Hague, Harrop, Breslin 1998: 168).

Shema 2.3.1.1: Ustavni sistem ZDA

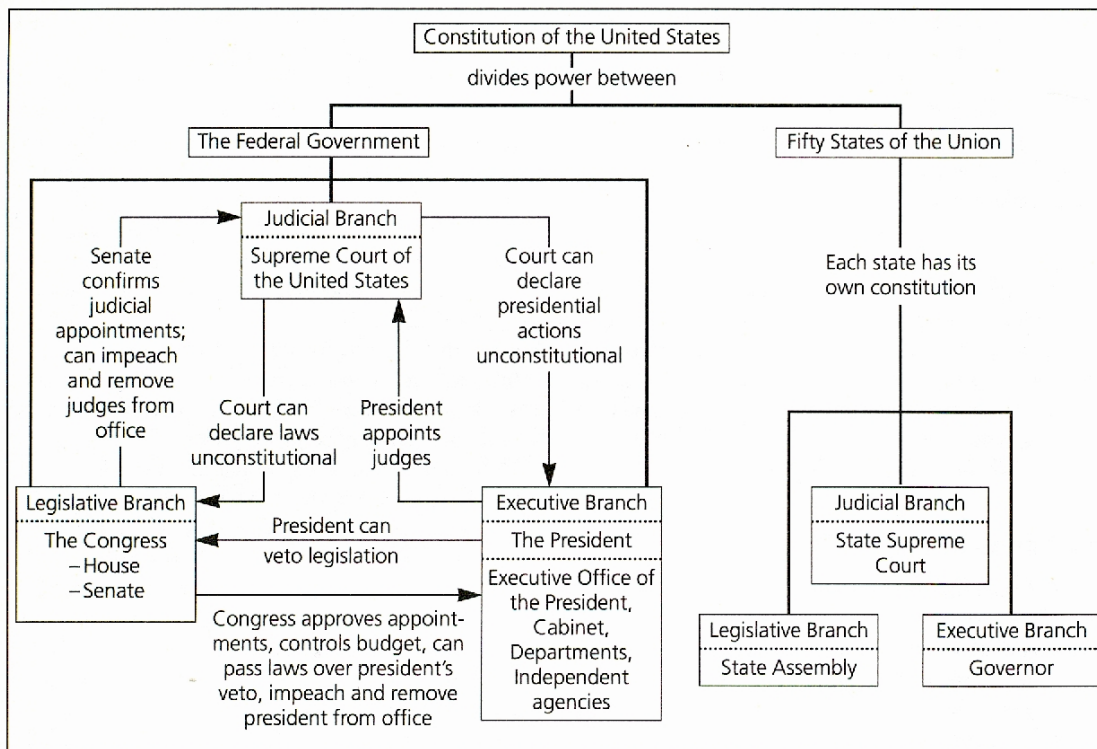

Figure 2.1 Liberal democracy: the US constitutional system

Vir: Hague, Harrop, Breslin (1998: 24).

2.3.2 EU kot posebna ekonomska in politična skupnost suverenih nacionalnih držav

»Europe is no creation. It is a rediscovery. The main difference between the formation of the United States of Europe and that of the United States of America is not that America did not have to merge a number of firmly established nation states, but that for more than a thousand years the idea of a unified Europe was never quite forgotten...« (Hallstein 1972: 15–16 v Nugent 2003: 9).

»...združena demokratična Evropa ni več zgolj ideja. Stoletja sanjana neuresničljiva misel je postala politična in družbena praksa, ki bo v prihodnosti prej ali slej prinesla odgovore tudi na nikoli razrešene dileme in probleme evropskega povezovanja, ki so onemogočili udejanjanje vseh predhodnih evropskih 'projektov'« (Toplak 2003: 129).

EU je izjemen dosežek – po ZDA je prvi primer stvaritve trajne in stabilne politične entitete na ravni celotne celine, ki združuje nasprotujoči si logiki ekonomije in politike (Hix 2007: 16). PS EU je nov, kompleksen, večnivojski, močno decentraliziran, celo atomiziran, temelječ na svobodnem delovanju držav in državljanov (Hix 1999: 1, 5). Od začetka 90. let 20. stol. politična znanost pristopa do EU kot do 'političnega sistema v nastajanju', vendar naj bi že dosegel stopnjo polno delujočega in funkcionalnega sistema (*ibid.* XVII, 357). Njegov primer dokazuje, da za visoko razviti PS ni potreben niti državni aparat niti podpora državljanov oz. množična participacija. Vzroki uspeha EU ležijo drugje – v prednostih

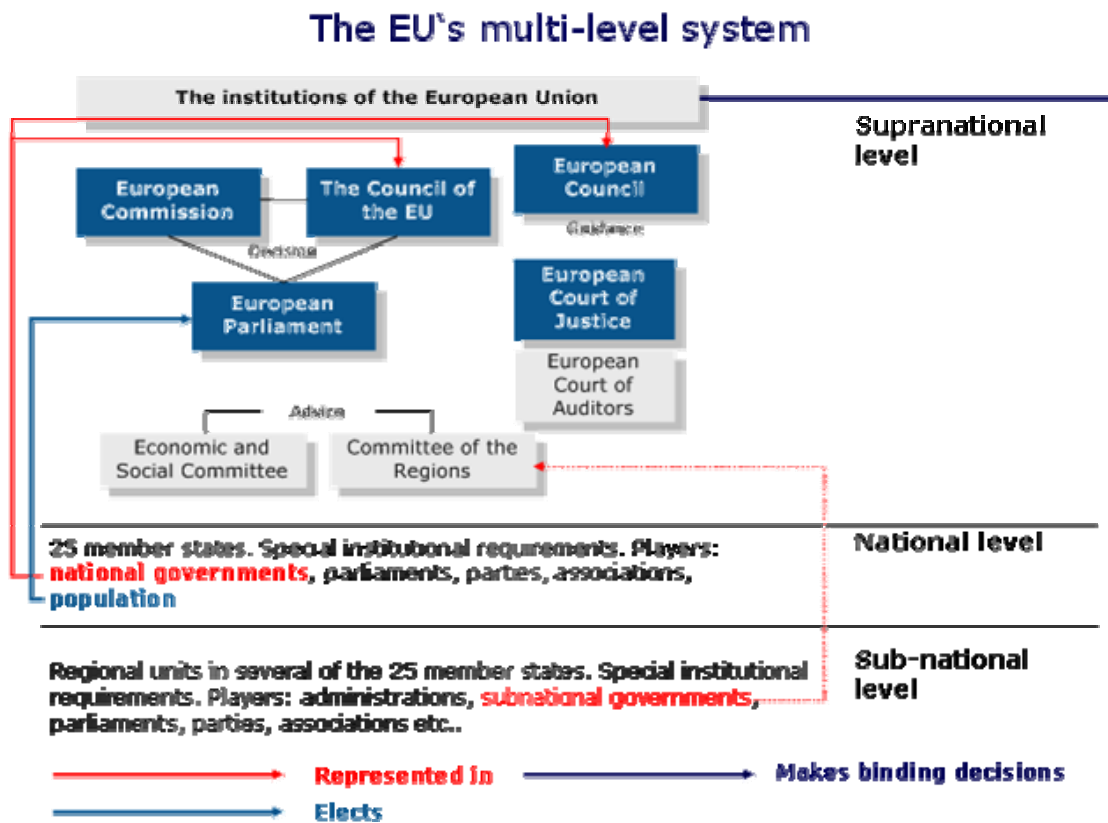
enotnega trga, skupne valute, regulatornih politik in le delnega poseganja v suverenost držav (*ibid.* 364).

EU je težko analizirati, saj je bil njen celoten razvoj podvržen številnim dejavnikom ter posledično anomalijam, fluktuacijam in celo obratnim trendom (Burgess 2000: 265). Težko jo je definirati: ker sama sebe ni nikoli natančno definirala (skromna izjema so splošna določila Pogodbe o EU), ker je v procesu nenehnega spreminjanja (od medvladnega k nadnacionalnemu), ker je zapleten in večdimenzionalen sistem z različnimi značaji ter nenazadnje, ker je edinstvena – EU je sistem *sui generis* (Nugent 2003: 464–65). Je 'postnacionalna in postdržavna izvorna oblika politične enote' ter 'sistem brez države' (Brunkhorst v Fink Hafner 2004a: 22). Pravnoformalno EU niti ni samostojna entiteta, pač pa le predmet Maastrichtske pogodbe. Niti ni naslednja stopnja evropskega integriranja, pač pa le pravna rešitev z namenom vsebinske razširitve že obstoječih Evropskih skupnosti (Toplak 2003: 125).

EU ni država v klasičnem smislu načel teritorialnosti, suverenosti, legitimnosti in monopola vladanja. Njeno 'ozemlje' je le seštevek ozemelj držav članic, suverenost je le delno uresničena v primarnosti prava EU, legitimnost in oblastni monopol pa sta šibka in omejena le na določene politike. EU ni razvila politik v okviru socialnega varstva, izobraževanja, infrastrukture, kulture, obrambe in policije. Niti nima lastnih fiskalnih kapacitet, tj. pristojnosti pobiranja davkov (njen proračun je omejen na 1,27 % BDP, medtem ko ameriški znaša okoli 25 %). Njen značaj je izključno regulatorne narave (Moravcsik v Nicolaidis, Howse 2003: 166–70; Bermann, Nicolaidis v *ibid.* 490). EU prav tako ni mednarodna organizacija. Ima precej bolj izdelano institucionalno strukturo, lastne pristojnosti v sklopu politik in supranacionalen značaj. Je pravzaprav nekaj vmes. Ob dejstvu, da že ima določene značilnosti držav in da je dominantnost nacionalnih držav v današnjem globaliziranem svetu ogrožena, je možno domnevati, da bo v bodočnosti te značilnosti še bolj razvila (Nugent 2003: 465–68).

Poleg tega pa poseduje vse značilnosti PS, definiranega po Eastonu in Almondu (glej poglavje 2.1): v njenem okviru obstaja vrsta institucij, bolj stabilnih in kompleksnih kot v kateri koli mednarodni organizaciji oz. celo PS nasploh. Državljeni in družbene skupine imajo možnost vplivanja (*input*) preko organizacij, kot so politične stranke in interesne skupine, čeravno monopol oblasti ostaja v rokah nacionalnih vlad; kolektivne odločitve (*output*) v obliki EU politik so izrednega pomena za vse članice; povratni učinek (*feedback*) obstaja v obliki stalne interakcije vseh vpletenih akterjev (Hix 1999. 2–4).

Shema 2.3.2.1: Večnivojski sistem EU

Vir: D@dalos UNESCO (2007): *EU Structure 3* (dostopno na http://www.dadalos-europe.org/int/grundkurs4/eu-struktur_3.htm (23. julij 2007)).

Shema 2.3.2.2: Večstebna struktura EU

Vir: D@dalos UNESCO (2007): *EU Structure 4* (dostopno na http://www.dadalos-europe.org/int/grundkurs4/eu-struktur_4.htm (23. julij 2007) (ime prvega stebra bi se moralo glasiti 'European Community' in ne 'European Union', op. D. D.)).

Pred primerjavo elementov PS gre omeniti, da se entiteti razlikujeta tudi kot objekta politološke znanosti. ZDA kot suverena država je predmet preučevanja splošne politologije in komparativistike. EU je po drugi strani tako zapleten sistem, da obstaja več pristopov k njenemu preučevanju, pri čemer vsak pokriva le del: konfederalna teorija npr. razlaga nastanek EU, teorija večnivojskega vladanja razlaga njeno delovanje in teorija omrežij razlaga oblikovanje politik (Nugent 2003: 464, 493). EU je obravnavana kot mednarodna organizacija in kot politični sistem, preučevana tako v okviru mednarodnih odnosov kot primerjalne politologije (Johansson v Fink Hafner 2004a: 23, 26). Neorealisti in neofunkcionalisti v njej vidijo le bolj ali manj (ne)odvisen 'forum za meddržavna pogajanja', komparativni federalisti pa do nje pristopajo kot do povsem delujočega PS in ji priznavajo 'poldržavne' lastnosti (Goldstein 2001: 144; Hix 1999: 357).

2.4 Primerjalni pregled elementov političnih sistemov ZDA in EU

2.4.1 Federalni vs. 'konfederalni' sistem

»Until the adoption of the Single European Act (SEA) and, more significantly, the Treaty on European Union, direct comparisons between the EU and existing federations were usually viewed as inappropriate. ... However, most commentators agree that the changes wrought by the SEA and Maastricht have moved the EU into a position closer to that of developed federation than a mere supranational organization. ... There is, moreover, good reason to suppose that the government of the EU will become stronger and more intrusive, at least over the medium term« (McKay 2001: 143).

Kot rečeno v poglavju 2.1, je PS možno razdeliti tudi glede na teritorialno organiziranost oblasti. Med unitarno državo na eni strani ter konfederacijo na drugi se nahaja federalna ureditev, katere klasični primer je ZDA (Almond, Powell, Mundt 1996: 132). 'Predhodnica' ZDA in predhodnica EU obe zasedata konfederalni spekter ureditve (glej shemo 9). Vendar pa EU za razliko od ZDA ni nikoli bila formalno opredeljena kot konfederacija (Burgess 2000: 265). Današnji entiteti družita dualni sistem teritorialne organiziranosti, ki ima različno osnovo: v ZDA temelji na 'partnerstvu' nivojev, v EU na 'skupnosti' držav (Elazar v Nicolaidis, Howse 2003: 39). V Evropi je še vedno trdno zasidran Bodinov etatizem, po katerem država ostaja vrhovni suveren, tako navznoter kot navzven. Amerika je raje sledila Althusiusovi teoriji federalizma. Suveren je postalo ljudstvo, in ne centralizirana država (*ibid.*

33–34).⁷

Shema 2.4.1.1: Delitev oblasti glede na geografske kriterije

Geographic Distribution of Authority		
Centralized Unitary	Federal	Decentralized Confederal
France	United States under Constitution	United States under Articles of Confederation
Japan	Germany	European Economic Community
United Kingdom	India	
China	Nigeria	
Egypt	Russia	
	Brazil	
	Mexico	

Vir: Almond, Powell, Mundt (1996: 133, popravil D. D.).

Ameriška ustava ni bila ne izrecno nacionalna, ne izrecno federalna, ampak je vsebovala mešanico republikanskih, federalnih in nacionalnih elementov. Pojmovanje 'federalizma' v poznem 18. stol. je bilo namreč drugačno od današnjega. 'Federalni' so bili dejansko člani konfederacije, medtem ko je ustava, ki jih je nadomestila, ustanovila novo obliko vladavine z elementi tako zvezne kot nacionalne (unitarne) vlade. ZDA je postala konsolidirana zveza oz. 'sestavljena republika' ('*compound republic*') (Burgess 2000: 256–57). Cilji se torej niso spremenili, temveč način, kako priti do 'popolnejše zveze' (Elazar v Nicolaidis, Howse 2003: 49, 52–53).

Od ustanovitve države pa vse do 60. let 20. stol. je teritorialna politika zasedala dominanten položaj v političnem diskurzu ZDA. Zvezni oblasti so stale nasproti državne. Posebej problematične so bile južne države zaradi svojih ekonomskih in kulturnih specifičnosti. Južnjaške elite so najprej povzročile vojno, nato pa izsilile koncesije v obliki posebnega tretmaja v zameno za podporo zvezni oblasti. Vendarle so ekonomske spremembe in fragmentacija političnega procesa povzročile upad teritorialne ter pojav pristne nacionalne politike. Vladna podpora je tako dandanes odvisna od ideoloških in programskih stališč, ne pa od teritorialne oz. regijske pripadnosti (McKay 2001: 35, 43–44). Z zmago Unije v

⁷ Ljudstva držav članic EU so suvereni v odnosu do držav, ne pa do EU kot celote. Obratno je v ZDA v prvem planu ljudstvo, ne pa zvezne države.

državlanski vojni se je zgodil zanimiv zasuk v pojmovanju državnosti ZDA. Pred vojno je imela država množinski značaj (ZDA so), po vojni pa edninskega (ZDA je) – ni bila več pogodba med državami, ampak neposredni predstavnik ljudstva (Ashbee, Ashford 1999: 132).

ZDA kot 'sestavljena republika' je deloma nacionalnega, deloma državnega in deloma lokalnega značaja. Poleg ene zvezne in 50 državnih oblasti obstaja preko 84.000 mest, okrožij, šolskih okrajev in drugih organiziranih območij (Singh 2003: 240). Lokalne oblasti so podrejene državi, ne zvezni ravni, zato v ZDA obstaja 50 različnih upravnih sistemov (Hague, Harrop, Breslin 1998: 180). Dve entiteti sta podrejeni neposredno zvezni oblasti: okrožje glavnega mesta Washington, D.C. in suverena indijanska plemena.⁸ Država pozna tudi status 'ne vključenih ozemelj' ter 'pridruženih držav'. Ob tem je treba omeniti, da je uradni naziv štirih zveznih držav '*commonwealth*', kar pa je povsem kozmetična razlika.⁹

Zvezne države so regionalne podenote v federalnem sistemu in nimajo več statusa 'državnosti', saj je ta prešel na ZDA kot celoto (Law 2007: 3). Njihove notranje ureditve so unitarne (ameriške države so pravzaprav ekvivalent evropskim unitarnim državam)¹⁰, med seboj praktično identične, modelirane po osrednji oblasti. Ustava zahteva republikansko vladavino (kar pomeni, da posamezna država, tudi če bi želela, ne bi mogla uvesti npr. kraljevine). Izvršna oblast oz. državna 'vlada' je v rokah guvernerja, izvoljenega za 2 ali 4 leta, in izvoljenih ali imenovanih uradnikov, med drugim namestnika guvernerja, državnega sekretarja, državnega tožilca, računskega nadzornika ipd. Zakonodajna oblast oz. državni 'parlament' je v rokah različno poimenovanih državnih legislatur, ki so z izjemo Nebraske vse dvodomne. Legislatorski so izvoljeni v enočlanskih okrožjih za 2 ali 4 leta. V manjših državah funkcijo opravljajo neprofesionalno in zasedajo le manjši del leta. Sodni sistem variira med državami, vse pa imajo vrhovno oz. prizivno sodišče. Državne ustave so za razliko od zvezne zelo specifične in obsežne, saj morajo podrobno opredeliti vse državne in lokalne pristojnosti, poleg tega pa jih je tudi lažje spreminjati.¹¹

Države ne morejo voditi svoje zunanje, trgovinske ali obrambne politike, čeravno obstajajo zagotovila o nespreminjanju meja. Pač pa so pri sprejemanju notranje zakonodaje presenetljivo svobodne in lahko 'eksperimentirajo' z inovacijami mimo nacionalnih politik.

⁸ U.S. Department of State (2005): *About America: How the U.S. is Governed*, str. 6, 21 (dostopno na <http://usinfo.state.gov/products/pubs/abtamerica/governed.pdf> (13. avgust 2007)).

⁹ Green Papers, The (2007): *Official Name and Status History of the several States and U.S. Territories* (dostopno na <http://www.thegreenpapers.com/slg/statehood.phtml> (16. avgust 2007)).

¹⁰ Green Papers, The (2001): *Constitutions of the several states* (dostopno na <http://www.thegreenpapers.com/slg/explanation-constitution.phtml> (16. avgust 2007)).

¹¹ U.S. Department of State (2005): *About America: How the U.S. is Governed*, str. 5, 22, 24.

Tako se določila glede porok in ločitev, smrtne kazni, evtanazije, nadzora iger na srečo, orožja in alkohola, prometnih predpisov, obdavčitev, socialnih prispevkov itd. med državami razlikujejo. Vsakodnevne zadeve, kot je dobava elektrike ali komunala, so povsem v domeni držav. Poleg tega imajo države obveznosti med seboj: pobegli kaznjenelec mora biti 'izročen' državi izvora, težave nastanejo tudi pri priznavanju istospolnih porok (Ashbee, Ashford 1999: 128–30; Singh 2003: 241). Različne politike, skupaj z možnostjo prostega preseljevanja, vodijo v koncentracijo ljudi določenih političnih preferenc v določenih državah. Države so osrednjega pomena tako v vsakodnevnem življenju Američanov kot tudi znotraj PS ZDA: države same določajo, kako državljani volijo na zveznih volitvah, poleg tega institut nacionalnega referendumu ne obstaja. Osrednja oblast se tako skuša izogibati neposrednemu vsiljevanju politik državam in se zateka k bolj subtilnim metodam, kot je sistem spodbud in kazni: bodisi s finančnimi transferji bodisi z določanjem mandatov (zahtev po določenih ukrepih) ali pa s prepovedmi (Singh 2003: 242–44). Države predstavljajo tudi svojevrstno skupino za izvajanje pritiska in nadzora zvezne oblasti. Združene so v nevladne organizacije, kot so Nacionalna zveza guvernerjev, Nacionalna konferenca državnih legislatur, Svet državnih vlad, Konferenca županov in Nacionalna liga mest (Hague, Harrop, Breslin 1998: 174; Ashbee, Ashford 1999: 139; Kincaid v Nicolaidis, Howse 2003: 157; Coglianese, Nicolaidis v *ibid.* 290).

ZDA je tudi dokaz, da ni nujno, da moč ostane skoncentrirana na eni ali na drugi strani. Dobršen del 20. stol. je gravitirala proti centru, šele v zadnjem času se več pristojnosti daje posameznim zveznim državam (Almond, Powell, Mundt 1996: 132). Značaj ameriškega federalizma se je spremenil: asimetrični dualni federalizem, kjer so bile pristojnosti zvezne in državnih oblasti ločene in kjer sta lahko sferi samostojno delovali na državljane, je z Rooseveltovim *New Dealom* prešel v kooperativnega, kjer so pristojnosti obeh nivojev prepletene (Ashbee, Ashford 1999: 131; McKay 2001: 24). Na spremembe federalnega sistema so vplivale tako ustavne spremembe, ki so med drugim širile volilno pravico ter uveljavile vsenacionalni sistem pobiranja davkov, kot razsodbe Vrhovnega sodišča (VS), ki je bil državam zdaj bolj zdaj manj naklonjen, kot tudi splošni družbeni in gospodarski napredek, sprva v programu *New Deal*, nato pa še *Great Society*. Okrepljena vloga zvezne oblasti je povzročila *de facto* centralistično ureditev države, kar je sprožilo konservativno reakcijo in ponovno vrnitev k t. i. novemu federalizmu za časa Nixona in Reagana. Države od tedaj kažejo zelo neodvisno vedenje na področju davčne, izobraževalne, kazenske, priseljske in celo zunanjetrgovinske politike (Ashbee, Ashford 1999: 132–40).

Zadnjih nekaj desetletij so v uporabi trije pojmi, ki vsi opisujejo Evropo združeno po federalnih linijah: 'Združene države Evrope' Winstona Churchilla, 'Evropska federacija' federalističnih organizacij VB in evropskega kontinenta ter uradno priznan in uporabljan pojem 'Evropske unije' (Wistrich 1994: VII). EU vse bolj privzema tako federalne kot konfederalne elemente, ki se do določene mere tudi prekrivajo (Burgess 2000: 265, 268).

Čeprav je EU še daleč od federalne ureditve, so določeni federalni elementi bili vikorporirani v njen PS: pristojnosti so razdeljene med 'osrednje' in 'regionalne' organe, med drugim tudi v okviru politik, narava te delitve pa je definirana v 'ustavnih' dokumentih, nad katerimi bedi 'vrhovno sodišče'. Drugi taki elementi so še neposredne volitve evroposancev, krepitev zakonodajnih pristojnosti Evropskega parlamenta (EP), potrjevanje Komisije in nenazadnje krepitev evrostrank kot nosilcev interesov. Po drugi strani glede na pristojnosti in politike ni dominantna osrednja oblast, kot v federalnih sistemih, pač pa regionalne – to EU definira bolj kot konfederacijo. Konfederalni koncept, katerega model je bila ameriška izkušnja, v očeh znanosti velja za kratkotrajno ureditev, ki bodisi preraste v tesnejšo zvezo ali pa propade (Burgess 2000: 259, 261). Tudi pri opisu sistema EU naj bi bil nezadosten, relevanten le v okviru SZVP in *JHA* (Sawinska 2002: 16).

Razmišljanje o EU kot konfederaciji je priljubljeno. Že začetnik teorije sodobnega federalizma, Pierre-Joseph Proudhon (v Toplak 2003: 81) je napovedal, da bi bila združena Evropa lahko le konfederacija več konfederacij. Današnja znanost tej ideji sledi in opisuje EU na nominalno različne, a sorodne načine: kot 'konfederalno konsociacijo', tj. sistem, v katerem se posamezne države povežejo v zvezo, da bi zasledovale skupne cilje, pri tem pa ohranile suverenost (Chrysochoou v Nugent 2003: 469–70, 472); kot 'dvojno konfederacijo' držav in državljanov oz. ljudstev (Brunkhorst v Fink Hafner 2004a: 23); kot 'novo konfederacijo' – zvezo, ki ne nastane iz varnostnih, pač pa ekonomskih razlogov oz. novo obliko mednarodne organizacije, ki ni ne klasična federacija niti konfederacija, in ki je bolj integrirana, a manj centralizirana od starih oblik (Song 1999: 190; Burgess 2000: 42, 49, 269). EU (takrat še v obliki Evropskih skupnosti) je nastala kot 'ekonomska konfederacija', tj. podtip rodu konfederacije, danes pa se razvija v smeri 'klasične konfederacije' (Forsyth v Burgess 2000: 260–63) oz. kar v smeri povsem novega tipa politične skupnosti – analogno novemu tipu 'sestavljene republike' ZDA (*ibid.* 266). Kako težko je definirati EU (pa tudi kako zabrisane so razlike med federalnim in konfederalnim) dokazujejo nekateri avtorji sami, saj jo opredelijo na različne načine: McKay (2001: 9, 21) jo opredeli kot federalno-konfederalni hibrid, kasneje pa kot šibko federacijo oz. kot razvijajočo se vrsto visoko decentralizirane federalne države. O njej pravi, da je '*un objet politique non-identifié*'.

Čeprav EU druží relativno homogena politična kultura oz. parlamentarni demokratični model, je ureditev evropskih držav precej raznolika. EU ni omejena le na dva oz. tri nivoje oblasti, ampak jih je več, saj imajo nekatere njene članice same federalno ureditev, nekatere druge pa se pomikajo v tej smeri (Elazar v Nicolaidis, Howse 2003: 40–41). Federalizem EU in federalizem teh držav sta vzajemno povezana fenomena. Tako eden kot drugi izvaja vpliv in je podvržen vplivu drugega (Bermann, Nicolaidis v *ibid.* 486). Federalna ureditev Nemčije, Avstrije in Belgije se v temeljih razlikuje od ameriškega modela. Ameriške države so federacijo osnovala kot neodvisne entitete ter ustrezno omejile njeno moč. Nivoja sta ločena in avtonomna (koncept dualnega federalizma), medtem ko evropski federalizem temelji na soodvisnosti in sodelovanju med nivoji (koncept kooperativnega federalizma). V ozadju se skriva ideja subsidiarnosti – odločitve naj sprejemajo nižji nivoji, centralna oblast pa naj kot dober voditelj skrbno bdi nad procesom (Hague, Harrop, Breslin 1998: 172–73). Evropske države z zvezno ureditvijo so blizu konceptu decentralizirane države (vmesna stopnja med federacijo in unitarno državo) (Alves 2001: 27, 29).

Razumevanje federalizma je različno: v ZDA je povezan z decentralizacijo, v EU s centralizacijo (Kincaid v Nicolaidis, Howse 2003: 146–47, 155–56). ZDA je sicer institucionalno in komercialno centralizirana ter fiskalno in kulturno decentralizirana. EU je decentralizirana tako rekoč na vseh področjih, razen na področju fiskalne politike (McKay 2001: 3, 19–20). V obeh primerih je zaslediti trend nasprotovanja centralizaciji. V ZDA so proračunski pritiski, sodne odločbe in nezadovoljstvo javnosti omogočili okrepljeno vlogo držav. Podobno v EU krepitvi moči nadnacionalne oblasti nasprotujejo tako države in subnacionalne skupnosti, kot tudi javnost (Donahue, Pollack v Nicolaidis, Howse 2003: 117). Federalizem ZDA ne pozna enega samega centra moči. Je antihierarhičen, osnovan na podlagi 'zaveze' (*covenant*) med različno velikimi, a 'enakopravnimi' arenami. Federalizem EU na drugi strani temelji na načelu subsidiarnosti, ki je hierarhičen koncept katoliškega izvora. EU ima tako danes težave, ko promovira federalizem, obenem pa uporablja zastarelo statično mentaliteto etatizma (Elazar v *ibid.* 42, 44).

Federalizacija EU je v nekaterih evropskih državah sopotnik procesa devolucije, tj. predajanja pristojnosti na regionalne in lokalne ravni. Oba procesa nakazujeta spreminjanje družbene strukture v smeri odmiranja nacionalne države zaradi rastoče mednarodne soodvisnosti (Wistrich 1994: 101). O 'devoluciji' se govori tudi v ZDA v smislu predajanja pristojnosti na raven držav. Pri tem je pomembno vedeti, da je pojem omejen na unitarne države, da je ZDA danes precej bolj centralizirana kot v preteklosti in da gre dejansko za vračanje pristojnosti državam (Kincaid v Nicolaidis, Howse 2003: 146).

Spori med ameriškimi federalisti in protifederalisti so dobro poznani. Eden najradikalnejših zagovornikov pravic držav je bil John C. Calhoun iz Južne Karoline. Po njegovem je bila zvezna oblast ustvarjena s strani držav in njihovih državljanov, in ne ameriškega ljudstva, ki naj ne bi nikoli zares obstajalo. Vsaka država je ločena suverena skupnost s pravico odcepitve v primeru nelegitimnih potez zvezne oblasti (McKay 2001: 27). Podoben spor se je 'prenesel' tudi na EU. Federalisti (oz. 'evroentuziasti' po Moravcsiku) zagovarjajo federalizacijo, saj se je evropska integracija izkazala za izredno uspešno. Bojijo se, da bi upočasnitev oz. ustavitev integracije pomenila izgubo vsega pridobljenega. Sami federalisti niso homogena skupina. Monnet je bil bolj naklonjen konceptu funkcionalnega združevanja Evrope, primarno preko ekonomske integracije (bil je zagovornik federacije, ne pa nujno tudi federalist). Spinelli pa ni verjel integraciji, kjer bi bili glavno gonilo nacionalni interesi, temveč je od vsega začetka zagovarjal močne, trdne osrednje institucije in konstitucionalizacijo EU (Burgess 2000: 31, 34, 36, 265). Protifederalisti (oz. 'evroskeptiki') se bojijo nastanka evropske 'superdržave', ki bi jo vodili nelegitimno izbrani tehnokrati, in ki bi v skrajnem primeru lahko vodila v totalitarizem (Moravcsik v Nicolaidis, Howse 2003: 162). Velik nasprotnik koncepta federalizma, obenem pa privrženec konfederalizma oz. medvladnega pristopa je bil francoski predsednik Charles de Gaulle, ki pa je v njem videl le podaljšek interesov suverenih držav (Sawinska 2002: 15). So pa tudi ljudje, ki zavračajo obe poziciji in se uvrščajo nekje vmes, kot npr. Hix (2007: 92), ki verjame, da je EU danes potrebna bolj kot kdajkoli prej, da pa bi federalizacija naletela na hladen sprejem med državljani, ki še niso pripravljene za evropsko naddržavo.

Ena temeljnih razlik med ZDA in EU se nanaša na suverenost. V prvem primeru je ta v rokah ljudstva (ki je tudi glavni subjekt ameriške ustave), izvajajo pa jo tako zvezna oblast kot države hkrati. V drugem primeru suverenost ostaja v rokah držav, ki niso 'federirane', tj. njihova suverenost ni bila absorbirana s strani EU (Bermann, Nicolaidis v Nicolaidis, Howse 2003: 484–85). Podrobnejša primerjava zgodnje ameriške države in originalne evropske 'šesterice' razkrije 'paradoks': zvezne države so se pogosto upirale formalno suvereni osrednji oblasti oz. VS, medtem ko so se formalno suverene evropske države izkazale za bolj 'ubogljive' do nadnacionalne evropske oblasti pod okriljem Evropskega sodišča (*ECJ*). To je še toliko bolj zanimivo upošteva evropsko heterogenost in dolgo tradicijo suverenosti ter dejstvo, da evropske države sploh niso vedele, v kaj se spuščajo, saj je *ECJ* predrugačilo naravo Rimske pogodbe. 'Upori' so bili različno motivirani: evropske države so bile primarno zaskrbljene zaradi izgube suverenosti, v ameriškem primeru pa so se za govori o suverenosti skrivali posebni interesi držav. Razlogi tega paradoksa se ne skrivajo ne v trajanju poprejšnjih

izkušeni suverenosti, ne v jasnosti ustanovnih dokumentov, ne v kulturno-etnični heterogenosti. Bistvenega pomena je namreč odnos osrednje oblasti do državnih, tj. spoštovanje 'suverenosti' slednjih, predvsem preko institucionalnih rešitev, ki spodbujajo konsenzualno odločanje namesto večinskega (Goldstein 2001: 12, 14, 18, 42, 62, 65–66).

Glede regulatornih pristojnosti sta tako ZDA kot EU razvili bolj zapleten in manj transparenten pristop. V prvem primeru je regulacija politik, kot so trgovina (tudi notranja/meddržavna), zunanja politika in denarna valuta, v rokah kongresa. V drugem primeru je delitev pristojnosti bolj zapletena, pogodbe pa jasno določajo 'sektorje vladnega delovanja', tj. skupnostne politike EU. Regulacija ni omejena le na zakonodajno delovanje, saj imajo tako kongres ZDA kot institucije EU možnost ustvariti regulatorne agencije za izvrševanje odločitev (Bermann, Nicolaidis v Nicolaidis, Howse 2003: 487–89). Tako ZDA kot EU upoštevata načelo 'delegiranih' oz. 'zadržanih' pristojnosti osrednjih oblasti. Deseti amandma ustave ZDA oz. peti člen Pogodbe o EU določata, da pristojnosti, ki niso izrecno predane 'zveznemu' nivoju, ostanejo v pristojnosti držav kot 'rezidualne' pristojnosti (*ibid.* 490–92). V obeh primerih so le redka področja ekskluzivno federalna ali ekskluzivno državna – pristojnost je hkratna oz. deljena in je vsebovana v konceptu kooperativnega federalizma (*ibid.* 492). Čeprav EU ni federalna država, je glede na institucionalne strukture in procese oblikovanja politik bolj podobna ZDA, kot pa svojim članicam. Obema entitetama je namreč lastna tako vertikalna kot horizontalna delitev pristojnosti. V EU je ta delitev manj izrazita, saj so države precej bolj samostojne, za evropske institucije pa je značilna nekakšna 'dinamična zmeda pristojnosti'. Institucije EU so 'kvazifederalne'. Obema entitetama je skupen pluralizem pri izdelavi politik oz. vključenost interesnih skupin, pri čemer je EU bolj zaprta in bolj delegatorna pri implementaciji. Proces oblikovanja politik EU je 'kvazipluralističen' (Schmidt v *ibid.* 335).

Evropske elite so po 2. svetovni vojni zagovarjale oblikovanje zveznih evropskih držav po vzoru ZDA (oz. Nemčije ali Švice), saj bi samo tako evropske države dobile glas v svetu in profitirale od ekonomske rasti ter bile zmožne tekrovati z velikani, kot sta bili ZDA in takratna Sovjetska zveza (Sawinska 2002: 23). Sledenje ameriškemu modelu se je izkazalo za napačno in neizvedljivo, saj sta bila tako proces kot namen razvoja entitet preveč vsaksebi. Obrnili so se k funkcionalizmu, ekonomski integraciji, politično in obrambno dimenzijo pa izpustili (Elazar v Nicolaidis, Howse 2003: 32, 36). Razvoj federalnega modela EU po mnenju nekaterih ostaja nujno potreben, čemur pritrjujeta nemoč sedanjega modela in uspeh federalnega modela v drugih raznolikih družbah. Vendar pa morebitne 'Združene države Evrope' ne bodo sledile tujim modelom. Federalni sistemi povsod po svetu so se namreč

razvijali glede na svoje lastne kulturne in zgodovinske specifičnosti, glede na lastne želje in potrebe – tako bo tudi z evropskim. Ta ne bo kopiral ameriškega sistema, čeprav je delno podoben zgodnji ameriški konfederaciji, in bo manj centraliziran od njega (Wistrich 1994: VIII, 103–04, 164).¹² Ne le to, evropski model naj bi celo izpodrinil dominacijo ameriškega modela, saj nudi bolj domišljeno in fleksibilno sobivanje lokalnih, regionalnih, nacionalnih, nadnacionalnih in mednarodnih interesov (Elazar v Burgess 2000: 43, 269).¹³ Evropski federalizem bo najbrž razvil svojo lastno obliko, najverjetneje kot 'federacija nacionalnih držav'. Ta rešitev se zdi nujna za ohranitev enotnosti in učinkovitosti procesa odločanja v razširjeni EU 30 in več držav (Alves 2001: 34–35). Prav tuji modeli (predvsem ameriški) so vrgli slabo luč na pojmovanje federalizma EU, saj so tako rekoč vsi povezani z izgradnjo novih držav in nacij. V evropskem primeru sta 'evropska ideja' in 'nacionalna ideja' dve plati iste medalje. Prav tako je potrebno ločiti koncept federalizma od njegove konkretne formalizacije, federacije. EU je klasičen primer 'federalizma brez federacije' (pojav, prisoten tudi v primeru Španije) (Burgess 2000: XI–XII, 16, 29).

2.4.2 Ustava ZDA vs. evropske pogodbe

ZDA je šolski primer ustavnega reda oz. konstitucionalizma. Ustava ZDA je bila ena prvih pisanih ustav na svetu in je za Američane postala neke vrste biblija oz. nacionalni simbol. Najbrž ni v nobeni evropski državi toliko govora o ustavnih pravilih kot prav v ZDA. Je rezultat številnih kompromisov in se zdi, kot da bi bila nametana skupaj. Prva je opredelila Montesquieujevo idejo o trodelni oblasti ter Lockovo idejo o omejeni oblasti (Hague, Harrop, Breslin 1998: 152, 157; Singh 2003: 26, 28, 31, 35). Je primer rigidne ustave, saj za spremembo zahteva dvotretjinsko večino v obeh domovih kongresa ter ratifikacijo s strani treh četrtin zveznih držav (Almond, Powell, Mundt 1996: 137–38). Toda v praksi se je izkazala za precej fleksibilen dokument, ne zaradi procesa amandmiranja, temveč zaradi posredovanja oz. interpretiranja s strani VS ter dejstva, da gre za pogosto dvoumen in splošen dokument (Hague, Harrop, Breslin 1998: 155; Singh 2003: 34–35).

Ustava ZDA ni bila prvi ustavni dokument te države, ampak se je razvila iz Členov

¹² Že 1. 1900 je bila ena od ugotovitev kongresa, ki ga je organizirala Svobodna šola političnih znanosti v Parizu in na katerem so razpravljali o zamisli 'Združenih držav Evrope', da je združevanje Evrope sicer nujno potrebno za ohranitev vpliva in zagotavljanje miru, da pa se pri tem ne bo zgledovala po ZDA, temveč ohranila individualnost držav in bila tako bliže konfederalnemu kot pa federalnemu sistemu (Toplak 2003: 83).

¹³ Evropski konfederalni model je že postal vpliven v današnjem postmodernem svetu, podobno kot nekdanji ameriški federalni model v modernem svetu (Elazar v Nicolaidis, Howse 2003: 46–47). Po zgledu EU nastajajo politično-ekonomski bloki po vsem svetu (Burgess 2000: 269–70).

konfederacije. Zaradi strahu pred centralizmom po britanskem vzoru in želje po ohranitvi edinstvenosti zdaj samostojnih bivših kolonij je bila ustanovljena zelo šibka osrednja oblast, ki je združevala neodvisne ameriške države. Konfederacija se je večkrat znašla na robu razpada, zato so se državniki odločili, da jo nadomestijo. Nova ustava je bila v marsičem kompromis: med velikimi državami, ki so želele zastopanost glede na prebivalstvo, in malimi, ki so želele enakovrednost; med populistami, ki so zahtevali udeležnost ljudstva, in skeptiki, ki so želeli posredne volitve; med svobodnimi in suženjskimi državami ter nenazadnje med federalisti in protifederalisti (Ashbee, Ashford 1999: 35–37).

Ustava ZDA je relativno kratek enovit tekst, sestavljen iz 7 členov, ki mu je dodano 27 amandmajev. Uvod v obliki preambule izrecno omenja ljudstvo kot vrhovnega suverena, tj. oblikovalca ustave, ter določa namen zvezne vlade (*'a more perfect Union'*). Obsežni člani 1–3 opredeljujejo vlogo ter pristojnosti vseh treh vej oblasti, začeni z zakonodajno, ki se ji tako na nek način da dominantni status. Člen 4 opredeli federalno ureditev ZDA, člen 5 pa možnost spreminjanja ustave. Čeprav je ameriška ustava rigidna, ni nespremenljiva: najpomembnejših je prvih deset amandmajev, sprejetih kmalu po oblikovanju ustave, in ki se jih zato obravnava kot njen originalni del. Njihov namen je bil zavarovati ljudstvo pred pretirano močjo vlade, zato še danes igrajo zelo pomembno vlogo v vsakdanjem življenju. Prvi amandma, najbrž najbolj znan, varuje pravico svobode govora in veroizpovedi. Drugi amandma, že bolj sporen, je ameriški unikum, saj zagotavlja pravico do nošenja orožja. Deseti amandma je pomemben z vidika federalizma in privržencev pravic zveznih držav, saj zagotavlja, da pristojnosti, ki niso neposredno predane zvezni oblasti, ostanejo v domeni držav. Kasnejši amandmaji so ukinili suženjstvo (13.), razširili volilno pravico (15., 19., 23., 24., 26.) ter reformirali vladne institucije (17., 22.) (*ibid.* 39–43).

Čeprav so se ZDA zelo spremenile od svojega nastanka, njena ustava ostaja v osnovi nespremenjena (*ibid.* 47). Vseeno se na njen račun pojavljajo kritike glede njene elitističnosti, zastarelosti oz. neučinkovitosti (Singh 2003: 40–41). Druga skupina kritik poudarja bodisi njeno šibkost bodisi pretirano moč. Skupina pretežno liberalnih kritikov pravi, da razpršitev politične moči preprečuje udejanjanje pomembnih nacionalnih programov. Predlagajo krepitev predsedniškega instituta ter večjo povezanost zakonodajne in izvršilne veje: predsednik bi imel en sam 6-letni mandat, v svoj kabinet bi imenoval člane kongresa, imel bi ga pravico razpustiti, volitve predsednika in kongresa pa bi bile hkratne (kar bi učinkovito približalo ZDA parlamentarnemu sistemu). Skupina konservativnih kritikov opozarja na pretirano velikost in intervencionizem zvezne oblasti, prevelike davke, vpliv posebnih interesov ter tako poziva k spremembi ustave v smeri omejitve mandatov članov kongresa,

omejitve zveznih sodišč, k uravnoveženemu proračunu ter omejevanju davkov. Drastičnih predlogov, ki bi pomenili spremembo političnega sistema, tu ni (Ashbee, Ashford 1999: 45–46).

EU nima ustave v klasičnem pomenu enotnega kodificiranega dokumenta, kakršna je ameriška ustava, vendar pa je razvoj institucij, še posebej *ECJ*, omogočil oblikovanje posebnega kvaziustavnega okvira (Hix 1999: 99). Tiste dele pogodb, ki so podvrženi jurisdikciji *ECJ* (primarno pravo EU), je možno označiti za pisano ustavo EU. Ustave držav (tudi ameriške) so navadno sestavljene iz dveh delov: institucionalne strukture in listine svoboščin. Pogodbe EU jasno identificirajo prvo, druga pa je bolj omejena (pogodbe se omejujejo na ekonomske svoboščine) oz. se nahaja v drugih dokumentih, kot so Evropska konvencija za zaščito človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Listina EU o temeljnih pravicah in določila ustav držav članic. Tretji element pogodb EU, ki navadno ni del ustav, so politike, ki so pravzaprav srž EU (Nugent 2003: 237–38).

'Ustava' EU spominja na britansko 'ustavo', ki ne obstaja v enem kosu, pač pa je razdrobljena po številnih dokumentih. Pogojno rečeno se je pričela zapisovati s političnimi izjavami, kot je bila Schumanova deklaracija, ki je pomenila prvi korak v smeri združene Evrope. Pariška pogodba, ki je ustanovila ESPJ, je bila prvi uradni ustavni dokument, ki je danes že prenehal veljati. Vpeljala je temelje bodočih skupnih politik (posebej skupnega trga) ter institucionalne strukture, ki sta jo prevzeli in revidirali Rimski pogodbi. Pomembnejša izmed njiju, Pogodba o Evropski (ekonomski) skupnosti (*PES/TEC*), še danes ostaja temelj delovanja EU, čeprav so jo revidirale praktično vse kasnejše listine. Njen namen je bil uvedba skupnega trga na vseh ekonomskih področjih preko ukinitve vseh notranjih tržnih ovir, uvedbe skupne zunanje tarife, zagotovitve popolne konkurence prostega pretoka dobrin, storitev, kapitala in ljudi. Uvedla je skupno kmetijsko politiko, eno prvih in temeljnih skupnih politik (*ibid.* 34–35, 41–42). Skozi proces revidiranja je precej pridobila na obsegu in je danes najbrž najdaljši ustanovni dokument EU (angleška konsolidirana izdaja šteje 152 strani). Njena osnova sta tretji del, kjer so v 21 poglavjih razdelane skupnostne politike, in peti del, kjer so definirane institucije (*Consolidated version of the Treaty establishing the European Community*, 2002 *O.J.* (C 325) 33).

Enotna evropska listina (*SEA*) je bila prva pomembnejša listina, ki je revidirala PES. Vanjo je vikorporirala dokončanje projekta skupnega trga, nove politike (okolje, znanost in razvoj, ekonomsko in socialno kohezijo), proceduro sodelovanja in privolitve (s čimer je okrepila vpliv EP), določila pravno podlago institutu Evropskega političnega sodelovanja

(EPC) in Evropskega sveta ter ustanovila Sodišče prve stopnje (Nugent 2003: 58–59).

Maastrichtska pogodba oz. Pogodba o Evropski uniji (PEU/TEU) je poleg PES temeljni 'ustavni' akt EU, saj jo je formalno ustanovila kot skupek treh stebrov. Pogodba se v preambuli in prvem členu splošnih določil opredeljuje kot nova stopnja v izgradnji 'vse tesnejše zveze' ('*ever closer Union*') narodov Evrope. Večina držav je sicer želela vključiti besedo 'federalna', vendar VB na to ni pristala – pogodba zato velja za kompromis med 'federalisti' in 'suverenisti', vseeno pa predstavlja korak naprej v izgradnji federalne Evrope (Wistrich 1994: 13–14). PEU je revidirala prvi steber: EGS je preimenovala v ES, vpeljala načelo subsidiarnosti in ustanovila državljanstvo EU. Revidirala je institucionalno strukturo: uvedla je proceduro soodločanja, definirala nominiranje Komisije, ustanovila Odbor regij in ombudsmana. Razširila in okrepila je pristojnosti ES v sferi skupnih politik: določila je urnik uvedbe EMU, uvedla politike izobraževanja, javnega zdravja, varovanja potrošnikov in konkurenčnosti. Drugi in tretji steber sta bila novost, pri čemer se je PEU omejila na splošne določbe in cilje: države članice naj bi ustanovile koordinacijske mehanizme za sistematično sodelovanje na področjih splošnega skupnega interesa tako v sklopu zunanje in varnostne politike kot pravosodnih in notranjih zadev (Nugent 2003: 63–69; *Consolidated version of the Treaty on European Union*, 2002 O.J. (C 325) 5).

Amsterdamska pogodba in pogodba iz Nice nista bili tako daljnosežni. Njun namen je bil pripraviti EU na 'vzhodno' širitev, pri tem pa okrepiti že sprejeta načela in določila. Amsterdamska pogodba je s prenosom precejšnega dela politik v prvi steber spremenila značaj tretjega stebra in ga tudi preimenovala v 'Policijsko in sodno sodelovanje na področju kriminala' (PJC). V okvir EU je integrirala Schengenski režim. Na področju drugega stebra je okrepila mehanizme delovanja in upravljanja, pri tem pa ustanovila nov položaj Visokega predstavnika za SZVP. Uvedla je novo načelo 'fleksibilnosti' oz. 'tesnejšega sodelovanja', kar je pomenilo uvedbo 'Evrope več hitrosti'.¹⁴ Na področju institucionalnih zadev je praktično ukinila postopek sodelovanja, okrepila soodločanje in uporabo glasovanja s kvalificirano večino ter kodificirala pristojnosti EP pri imenovanju Komisije – nadaljevala je torej z izboljšavami učinkovitosti in širitvijo demokratičnih temeljev odločanja EU (Nugent 2003: 72–78). Kar ni uspel razrešiti 'Amsterdam', je razrešila 'Nica'. Napovedala je postopno zmanjšanje števila komisarjev in uvedbo rotacijskega sistema njihovega določanja. Povečala je število ponderiranih glasov v Svetu na 345 ter določila dvojno večino 255 glasov (dobrih

73 %) in vsaj 62 % prebivalstva EU. Število evroposlancev je omejila na 732, kar pa so kasnejše pogodbe spremenile.¹⁵ Pogodba je prinesla še manjše popravke sodnega sistema (med drugim je razbremenila *ECJ* ter ustanovila skupino tožilcev *Eurojust*) in popravila zastopnost v nekaterih drugih organih EU. Poleg tega je dodatno elaborirala določila predhodne pogodbe v zadevah 'okrepljenega sodelovanja' ter možnosti sankcioniranja držav članic v primeru kršenja temeljnih pravic, na katerih sloni EU (Nugent 2003: 81–89; The Institutions And Bodies of The European Union v Ferfila (ur.) 2002: 493–98).

Čeprav EU 'ustavo' že ima, pa bi prava ustavna pogodba izjemno prispevala h krepitvi demokratičnih temeljev EU, legitimitete njenih institucij in politik ter udeležbe državljanov v procesu integracije. EP je že l. 1984 podal osnutek dokumenta o ustanovitvi EU, ki je bil prepoznan kot predlog ustave, zato se države nanj niso odzvale. Dejanje je EP ponovil deset let pozneje s predlogom o sklicu konvencije, ki bi pripravila osnutek evropske ustave, ter tokrat požel več odobravanja (Sawinska 2002: 81–83). Šele po sprejetju pogodbe iz Nice je bil na Laekenskem evropskem vrhu sprejet sklep o ustanovitvi Evropske konvencije o prihodnosti EU z nalogo pripraviti osnutek bodoče evropske ustavne pogodbe. Končna verzija je bila podpisana oktobra 2004 v Rimu in prešla v postopek ratifikacije. Tu se je zapletlo, saj sta Francija in Nizozemska na referendumih pogodbo zavrnili. Osemnajst držav jo je sicer že potrdilo, ostale pa so postopek začasno ustavile. Nastopilo je obdobje refleksije.¹⁶ V pripravi je t. i. Reformna (tudi Lizbonska) pogodba, ki naj bi nadomestila zavrnjeno ustavno pogodbo. V precejšnji meri naj bi ji bila podobna (kar 96 % teksta naj bi bilo identičnega), s to razliko, da bo le reformirala (in preimenovala) in ne nadomestila prejšnje pogodbe. Predlagane institucionalne spremembe naj bi ostale nedotaknjene. EU bo tako dobila predsednika, ki bo izbran s strani Evropskega sveta za 2 leti in pol (v prihodnosti obstaja možnost zlitja instituta predsednika Komisije in novega predsednika, ki bi bil neposredno izvoljen). EU bo dobila tudi 'zunanjega ministra', preko katerega bi bil 'glas EU v svetu bolj slišen', ter skupno diplomatsko službo. Način glasovanja v svetu bo ponovno spremenjen, države bodo težje blokirale neželjeno zakonodajo oz. povedano drugače: veto bo še bolj omejen, glasovanje s

¹⁴ Toplakova (2003: 124) omenja teorijo 'Evrope več hitrosti' kot odgovor na velike probleme, s katerimi se je EU morala soočiti zaradi širitev. Soroden koncept je 'Evropa koncentričnih krogov', ki dejansko pomeni hierarhizacijo evropskih držav.

¹⁵ Na volitvah 2004 je bilo izvoljenih 732 poslancev. Vstop Romunije in Bolgarije je število povečal na 785. Po l. 2009 bo razporeditev sedežev zelo podobna tisti iz Nice, le dve državi bosta skupaj dobili 4 sedeže več – v EP bo tako sedelo 736 poslancev (EUROPA Portal (2007): *The European Parliament* (dostopno na http://europa.eu/institutions/inst/parliament/index_en.htm (24. julij 2007))).

¹⁶ Universidad de Zaragoza (2007): *The Constitution* (dostopno na http://www.unizar.es/euroconstitucion/Treaties/Treaty_Const.htm (29. julij 2007)).

kvalificirano večino pa še bolj razširjeno. Listina EU o temeljnih pravicah ne bo vkorporirana v dokument, pač pa bo le omenjena, s čemer naj bi se izognili njeni pravni veljavi. Stebrna struktura bo najbrž preživela, vendar bo *ECJ* dobilo več pristojnosti nad drugim in tretjim stebrom, EU pa naj bi dobila polno pravno subjektiviteto. Nova pogodba ne bo vsebovala simbolnih oz. ustavnih elementov stare pogodbe, dodala pa bo določilo o družbenih vrednotah EU ter omejitvi nadaljnjih širitev. Izstopna klavzula iz originalne pogodbe ostaja. Prvič je formalno omenjena pravica izstopa države iz EU.¹⁷

2.4.3 Predsedniški vs. 'parlamentarni' sistem

Institucije ZDA vs. institucije EU

2.4.3.1 Predsednik ZDA vs. 'predsedniki EU'

Administracija ZDA vs. Evropska komisija in Svet ministrov

»In the American system the Presidency was designed since the beginning, for Europe I guess it will be different. What will certainly have to change with time is the way of choosing the President. In 10 to 20 years there will be a demand for a more democratic election process« (Valery Giscard d'Estaing, 7. julij 2003, Wall Street Journal Europe).¹⁸

Izvršna oblast je jedro vlade – brez nje je vladanje nemogoče. Od vrste izvršne oblasti pa je odvisen tudi tip PS: ta je bodisi predsedniški (katerega vzorčni primer je ZDA) bodisi parlamentarni (katerega primer je VB). Vmes se nahaja mešani, dualni oz. polpredsedniški tip (Almond, Powell, Mundt 1996: 136; Hague, Harrop, Breslin 1998: 202).

V parlamentarnem sistemu je izvršna oblast vezana na zakonodajno. Volivci izvolijo le parlament, ki nato potrdi (ali zavrne) mandatarja ter njegov kabinet. Kadarkoli je možna nezaupnica vladi ali pa razpustitev parlamenta in predčasne volitve. Od strankarskega sistema je sicer odvisno, ali bo vlada enobarvna in posledično bolj stabilna, ali pa koalicijska in zato manj stabilna. Šef vlade in države ni ena oseba kot v predsedniškem sistemu, pač pa ceremonialni položaj šefa države zavzema bodisi izvoljeni predsednik ali monarh (Hague, Harrop, Breslin 1998: 206–207, 211). Rečeno drugače: v parlamentarnem sistemu sta zakonodajna in izvršna oblast povezani v enotno institucijo, medtem ko sta v predsedniškem

¹⁷ Universidad de Zaragoza (2007): *The Reform Treaty* (dostopno na

http://www.unizar.es/euroconstitucion/Treaties/Treaty_Reform%20Treaty.htm (29. julij 2007)).

Open Europe (2007): *The New Treaty: What will it mean, and do we need a referendum?*, str. 2–4 (dostopno na <http://www.openeurope.org.uk/research/newtreaty.pdf> (7. avgust 2007)).

Open Europe (2007): *The Constitution by any other name: An analysis of the draft EU treaty*, str. 6–13 (dostopno na <http://www.openeurope.org.uk/research/byanyothername.pdf> (7. avgust 2007)).

dve različni entiteti – slednjega zato še posebej v ameriškem primeru imenujejo 'deljeni sistem' (Almond, Powell, Mundt 1996: 134; Jones v Singh 2003: 134).

V predsedniškem sistemu sta izvršna (predsednik) in zakonodajna oblast (parlament, ki se mu v tem primeru reče kongres, zato tudi kongresni sistem) ločeni: kongres predsednika ne more odstaviti (razen v primeru hudih zločinov ali prekrškov), ta pa ne more razpustiti kongresa in razpisati novih volitev. Volivci ju na volitvah izberejo ločeno. Predsednik sam izbere svoj kabinet, potrjevanje ni potrebno. Kabinetni sestanki so sicer bolj kozmetične narave, saj predsedniku pomaga njegov izvršni urad, sekretarji pa so pri vodenju svojih ministrstev samostojni. Njegov mandat je fiksen, predčasnih volitev ni. Čeprav predsednika ZDA pogosto poimenujejo za 'najmočnejšega' človeka na svetu, so njegove številne pristojnosti omejene, predvsem s strani kongresa (Hague, Harrop, Breslin 1998: 203–05). Predsednik je šef države in vrhovni poveljnik oboroženih sil. Imenuje glavne uradnike, vrhovne sodnike in ambasadorje. Kot vrhovni diplomat podpisuje mednarodne sporazume. Ima pravico veta, s katerim lahko zaustavi sprejetje zakonodaje. Po drugi strani kongres lahko razglasi vojno, potrjuje imenovanja, ratificira sporazume in z dvotretjinsko večino izniči veto (Ashbee, Ashford 1999: 87; Singh 2003: 129–30). Položaj predsednika je v zgodovini nihal med 'imperialnim' in 'ogroženim' oz. 'impotentnim'. Obdobje *New Deal*a in 2. svetovna vojna sta predsedništvu dala izjemno moč in prestiž tako doma kot v svetu. Johnson in Nixon sta ta položaj na nek način zlorabila, zato je institut od tedaj v stalnem upadu (Singh 2003: 131, 144). Danes tako govorimo o 'postmodernem' predsedniku (Rose v *ibid.* 148). Zaradi moči predsednika na zunanjem področju in nemoči na notranjem nekateri govorijo o 'dvojnem predsedništvu' (Wildavsky v *ibid.* 131). Dejansko je predsednik v zunanji in obrambni politiki ves čas igral glavno vlogo, medtem ko je kongres bolj asistiral. Podobno je na področju notranje politike. Prvi predsedniki so delovali celo kot vrhovni zakonodajalci. Predsednik lahko sprejema izvršne sporazume na zunanjem oz. izvršne ukaze na notranjem področju, ki ne potrebujejo kongresnega potrjevanja. Čeprav so finance domena kongresa, predsednik prične postopek oblikovanja proračuna in je glavni skrbnik gospodarstva. V obdobjih kriz lahko pridobi posebna pooblastila, ki jih ustava ne omenja. Spet po drugi strani so predsedniške pristojnosti omejene. Najbolj očiten primer je bila zavrnitev ratifikacije versajske pogodbe in posledično nesodelovanje ZDA v Društvu narodov, katerega arhitekt je bil prav ameriški predsednik Wilson. Po škandalu Watergate in vietnamskem polomu je kongres sprejel Resolucijo o vojnih pristojnostih ter tako omejil predsedniški vpliv pri uporabi

¹⁸ Open Europe (2007): *The New Treaty: What will it mean, and do we need a referendum?*, str. 7.

vojaških sil. Predsednik mora s kongresom sodelovati in mu ne nadvladovati, še posebej v primeru 'deljene vlade', ko je kongres v rokah nasprotne stranke (Ashbee, Ashford 1999: 88–96, 104, 106).

Predsednik pa je tudi na čelu skupine ministrstev, uradov, komisij, agencij in državnih podjetij, ki se jim reče zvezna birokracija. Ta je, kot v večini držav, relativno avtonomna, neodvisna od političnih sprememb. Predsednik navadno določi le nek splošni okvir oz. smer delovanja, saj so njegove pristojnosti omejene na imenovanja uradnikov in možnost reorganizacije birokracije. Tudi tu si mora pristojnosti deliti s kongresom. Politično vodstvo uradniškega aparata predstavlja kabinet, sestavljen iz sekretarjev (vodij ministrstev) in nekaterih drugih visokih uradnikov, katerega moč je v celoti odvisna od predsednika. Ta se bolj zanaša na pomoč osebnih svetovalcev, tj. izvršnega urada (*EOP*) (Ashbee, Ashford 1999: 112–26).

Posredne volitve predsednika so še ena iz niza specifičnosti ZDA. Ustanovni očetje so se bali pretirane demokracije (v klasičnem pomenu vladavine množic), zato so odločili, da bodo predsednika izvolili predstavniki izbrani s strani zakonodajnih teles posameznih zveznih držav (Hague, Harrop, Breslin 1998: 106). Kasneje je bila odločitev sicer prepuščena ljudstvu, ki pa svojega predsednika še vedno ne izvoli neposredno, pač pa odda glasove za njihove elektorje, ki v tednih po volitvah formalno oddajo glas za kandidata. Dejanska odločitev o izvolitvi je pravzaprav dana zveznim državam, saj kandidat, ki dobi (relativno) večino v posamezni državi, dobi vse elektorske glasove države (z izjemo Maina in Nebraske).¹⁹ Čeprav se elektorski kolegij zdi relikv 18. stol., pa njegova dolgoživost (podobna dolgoživosti ameriške ustave) priča o njegovi primernosti. Prednosti vključujejo preslikavo tesne večine glasov volivcev v širšo večino elektorskih glasov ter s tem večjo narodno enotnost, poleg tega pa izločitev ekstremističnih oz. odcepljenih strankarskih elementov. Po drugi strani je v zgodovini ZDA že prišlo do paradoksov, ko je kandidat z večjim številom glasov državljanov izgubil volitve.²⁰ Prav zato se v ZDA občasno pojavljajo predlogi reforme volilnega sistema, bodisi z uvedbo neposrednih volitev bodisi s proporcionalno razporeditvijo glasov posamezne države (Ashbee, Ashford 1999: 174–75). Urnik predsedniških volitev je vedno vnaprej znan,

¹⁹ Število glasov je odvisno od števila vseh članov kongresa, zato imajo države z več prebivalci tudi večje število glasov. Največ jih ima Kalifornija, najmanj pa redko poseljene oz. majhne države, kot so Aljaska, Montana in Vermont. Tri elektorske glasove je dobil tudi Washington, D.C., ki nima kongresnih predstavnikov. Kandidat za zmago potrebuje 270 od 538 glasov. Maine in Nebraska razdelita svoje tri glasove na ravni kongresnih okrožij in ne celotne države.

²⁰ Rutherford B. Hayes l. 1876, Benjamin Harrison l. 1888 in George W. Bush l. 2000. V primeru izenačenega števila elektorskih glasov o predsedniku odloči Predstavniški dom kongresa (Singh 2003: 83).

saj predsedniški sistem izključuje možnost predčasnih volitev. Predsednik je izvoljen za 4 leta, od l. 1951 z eno samo možnostjo ponovne izvolitve. Kandidirajo lahko vsi državljani, ki imajo najmanj 35 let in vsaj 14 let živijo v ZDA, kjer morajo biti tudi rojeni. Predsedniška volilna kampanja pa je najbrž najbolj dolgotrajna in najbolj zahtevna na svetu. Začne se tako rekoč takoj, ko so znani rezultati tekočih volitev. Kandidat se mora čim bolj učinkovito predstaviti volivcem, pridobiti sodelavce in podpornike ter zbrati zadosti finančnih sredstev. Prednominacijsko obdobje je obdobje primarnih volitev, tj. znotrajstrankarskih bojev za pridobitev nominacije za predsedniškega kandidata.²¹ Te potekajo od februarja do junija in se razlikujejo od države do države v smislu odprtosti oz. zaprtosti volitev ter načina razdelitve delegatskih glasov. Med pomembnejše spadajo začetne volitve v Iowi in New Hampshiru ter t. i. 'Supertorek', ko voli večina pomembnejših držav. Sistem primarnih volitev je tako kot sistem glavnih volitev podvržen številnim kritikam.²² Tako predsedniški kot podpredsedniški kandidati so uradno izbrani na nacionalnih strankarskih konvencijah v juliju ali avgustu s strani celotnega strankarskega aparata oz. izvoljenih delegatov. V ponominacijskem obdobju se prične glavna kampanja, ki traja približno 2 meseca, zaključí pa se z novembrskim volilnim torkom, ko država navadno dobi predsednika. Po dvomesečnem prehodnem obdobju sledi januarska inavguracijska slovesnost, ko izvoljeni predsednik uradno zasede svoj položaj (Ashbee, Ashford 1999: 166–76).

EU je primer 'dvojne izvršne oblasti', saj je pristojnost 'vladanja' razdeljena med Svet ministrov in Komisijo, pri čemer prvi določa dolgoročne cilje, slednja pa skrbi za sprotne oz. kratkoročne zadeve (Hix 1999: 21). Kljub pričakovanjem vloga in vpliv Sveta nasproti Komisiji nista upadla, temveč sta se na določenih področjih še okrepila, konkretno pri zakonodajnih pobudah ter pri pristojnostih posredništva in gradnje konsenza. Po drugi strani je izgubil nekaj moči zaradi rastočega vpliva Evropskega sveta in EP (Nugent 2003: 150, 152). Sistem spominja na ameriški koncept deljene oblasti. Izvršna oblast je deljena na politično in administrativno – pri tem je odnos med vladami EU ('načelniki' oz. glavni nosilci izvršne oblasti) in Komisijo ('agent' oz. dejanski izvrševalec) podoben odnosu med kongresom ZDA in zvezno administracijo (vključno s predsednikom) (Pollack v Hix 1999: 21–22).

²¹ Sistem primarnih volitev je nastal po l. 1968 in nadomestil do tedaj uveljavljeni sistem, ko so kandidate izbirale strankarske elite (Singh 2003: 103–04).

Svet predstavlja osrednji forum za srečevanje držav članic, njihovo neke vrste 'izpostavo' oz. 'podaljšek'. Njegove izvršne pristojnosti, ki jih je možno ločiti na politične in administrativne, obsegajo: določanje dolgoročnih ciljev politik EU, katerih uresničevanje se delegira Komisiji, določanje srednjeročnih ciljev preko Evropskega sveta, implementacija zakonodaje preko nacionalnih birokracij ter upravljanje tekočih zadev preko sistema komitologije (*ibid.* 25). Pristojnosti Sveta in Komisije se torej močno prepletajo, kar se odraža v 'komitologiji', tj. sistemu odborov, vzpostavljenih s strani Sveta, v katerem strokovnjaki držav članic izdajajo mnenja o zakonskih predlogih Komisije. Komitologija je zapleten sistem postopkov in ureditev, z različnimi vrstami odborov in posledično različnimi vrstami sprejemanja odločitev (Nugent 2003: 136). Pomeni tako delitev kot zlitje tako zakonodajnih kot izvršnih pristojnosti med različnimi organi. Je edinstven politični proces, v katerem Komisija in države sodelujejo na nehierarhičen, razpravljalni način (Joerges, Neyer v Hix 1999: 45).

Predsednik sveta ni izvoljen, ampak je EU razvila specifičen sistem rotacije, po katerem vsakih 6 mesecev institutu predseduje druga država. Prvotno je bilo predsedovanje urejeno po abecednem redu, sedaj pa so države organizirane v 'trojke' z vsaj eno večjo državo. Predsedstvo ima poleg tehničnih zadolžitev (organiziranje in predsedovanje srečanj in sej Sveta) pomembne funkcije gradnje konsenza, zagotavljanja konsistentnosti razvoja politik ter predstavljanja Sveta pred drugimi institucijami in zunanjim svetom, ima pa tudi edinstveno priložnost določanja prioritet na dnevnem redu. Predsedovanje prinaša velik prestiž, zato ga države izkoriščajo za uresničevanje lastnih interesov. Po drugi strani prinaša velik napor, nevarnost padca ugleda države, mandat pa je povsem prekratek za učinkovito vodenje skupnosti, kot je EU (Hix 1999: 63, 66; Nugent 2003: 161–63).

Vrhunska srečanja šefov držav oz. vlad članic (prisotni so sicer tudi predstavniki Komisije), imenovana s skupnim nazivom Evropski svet, so pravzaprav najvišji institut EU oz. kar 'provizorična evropska vlada' (Werts v Hix 1999: 28). Tu se na relativno neformalnem nivoju izmenjujejo ideje, rešujejo zastoje in določajo splošne smernice nadaljnega razvoja EU. Del sistema EU je uradno od l. 1975 in poteka vsaj enkrat vsakih 6 mesecev, ob koncu predsedovanja vsake države.²³ Gre za 'neuradni' pristop k integraciji, ki ni vikorporiran v

²² Kampanje so predolge, predrage, znotrajstrankarske ideološke struje imajo preveč vpliva, prav tako ga imajo preveč majhne in nereprezentativne države. Prepogosto zmaga tisti, ki ima najboljši imidž, ne pa znanja in izkušenj (Ashbee, Ashford 1999: 183–84; Singh 2003: 104).

²³ Vrh v Seville je odločil, da se dotodanja praksa prirejanja srečanj v državah članicah ukine in da vsa srečanja potekajo v Bruslju (velja le za redna srečanja ob koncu predsedovanja) (Nugent 2003: 184). Vzrok je bil najbrž racionalizacija in zmanjšanje stroškov, morda pa je v ozadju tudi krepitev moči 'evropske prestolnice'.

pogodbe in ni podvržen jurisdikciji *ECJ*. Tudi ni del hierarhije Sveta ministrov, čeprav bi ga bilo možno opredeliti kot sam vrh piramide 'Evropski svet – Svet(i) ministrov – odbori – pododbori in delovne skupine'. Posebej pomembne pristojnosti so mu dane znotraj ekonomske in monetarne politike ter SZVP. Dnevni red srečanj navadno obsega zadeve izjemnega pomena, kot je gospodarski in monetarni razvoj EU, institucionalne oz. 'ustavne' spremembe, zunanji odnosi ter specifične notranje politike. Kljub daljnosežnim pristojnostim (meddržavni forum na najvišji ravni, določa dolgoročne cilje EU, je vodilni iniciator in koordinator politik) pa Evropski svet ni zakonodajalec, saj so njegove odločitve politične narave (Nugent 2003: 178–93).

Evropska komisija je pogosto označena za javno administracijo EU. Po eni strani je veliko več zaradi obširnih pristojnosti, po drugi pa manj, saj je pri dejanskem izvrševanju omejena (*ibid.* 111). EU se mora zanašati na administracije držav članic – strokovnjaki govorijo o 'zlitju' administrativnih pristojnosti tako na evropskem kot nacionalnih nivojih. Nacionalne vlade, tako v sklopu Sveta kot samostojno, so pravzaprav temeljni nosilci izvršne oblasti, kar je po Wesselsu (v Hix 1999: 31) vmesna pot med čistim medvladnim pristopom in čistim federalizmom. Sistem EU spominja na 'izvršni federalizem', kjer pa so podenote dominantne (*ibid.* 30–31).

Komisija predstavlja osrčje PS EU oz. njegovega procesa odločanja (Nugent 2003: 111). Je povsem supranacionalno telo, kar se med drugim odraža na zahtevi, da komisarji delujejo v prid splošnemu interesu EU in ne interesom posameznih držav članic (*ibid.* 115). V marsičem spominja na vlado neke države: njeno politično jedro sestoji iz kolegija komisarjev, administrativno pa iz generalnih direktorats in skupka agencij (Hix 1999: 32). Kolegij spominja na vladni kabinet: vodi ga 'prvi med enakimi' – predsednik Komisije, deluje po načelu kolektivne odgovornosti, vsak komisar pa ima svoj kabinet. Število komisarjev je bilo vezano na število držav članic, kar pa se je z razširitvijo EU na 27 članic spremenilo (Nugent 2003: 111). Predsednik Komisije je ena najbolj prominentnih osebnosti na evropskem prizorišču. Je njen glavni predstavnik navzven, določa njeno smer razvoja, lahko pa tudi bolj specifične politike. Določi način razporeditve portfeljev in lahko zahteva odstop posameznega komisarja (*ibid.* 116–17). Vpliv predsednika Komisije je v veliki meri odvisen od njegovih osebnostnih značilnosti. Nekateri so želeli EU okrepiti, drugi so prepuščali glavno besedo državam (Hix 1999: 34; Nugent 2003: 124).

Politično je Komisija velika koalicija vseh glavnih političnih struj. Splošna politična orientacija je odvisna od predsednika in prevladujoče opcije, poleg tega razdelitev portfeljev sledi strankarski pripadnosti (Hix 1999: 32–36). Birokracija Komisije predstavlja glavnino

celotnega aparata EU, ki je izredno majhen v primerjavi z administracijami držav članic (Nugent 2003: 118). Organizirana je na direktorate (katerih število variira), ki so ekvivalent vladnih ministrstev. Pristojnosti so delegirane tudi številnim (pol)avtonomnim agencijam, kar je splošna smernica tako v ZDA kot v Evropi. V precejšni meri je Komisija sama nekakšna agencija (Majone v Hix 1999: 39). Evropska komisija je torej supranacionalna birokracija s temeljno nalogo vzpodbujanja nadaljnje evropske integracije, je pa tudi izvršni organ, ki v precejšni meri izpolnjuje tradicionalne naloge nacionalnih vlad (*ibid.* 41).

Pogodbe EU so se razvijale v smeri vse večjega delegiranja pristojnosti s strani držav Komisiji (*ibid.* 28). Njene pristojnosti so naslednje: je glavni predlagatelj in oblikovalec politik oz. zakonodaje, torej glavni zakonodajalec (česar se pri pripravi predlogov, ki jih na koncu sprejmejo druge institucije, močno zanaša na zunanjo pomoč odborov in je izpostavljena številnim pritiskom). Je glavni upravljalec, nadzornik, koordinator, pravilodajalec in preiskovalec v zadevah implementiranja politik in zakonodaje EU, torej glavni izvrševalec (pri tem izdaja zakonodajne instrumente v obliki uredb, direktiv in odločb, bedi nad financami EU ter vrši nadzor nad agencijami). Je varuh zakonodajnega okvira (v povezavi z *ECJ* skrbi za spoštovanje zakonodaje EU in lahko sproži ukrepe proti državam kršiteljicam in/ali podjetjem). Je zunanji predstavnik in pogajalec EU (sklepa trgovinske in druge sporazume ter vodi diplomatske odnose s tretjimi državami, predstavlja EU v mednarodni sferi, obravnava prošnje za članstvo v EU). V primeru konfliktov deluje posredniško in pomirjevalno (za kar mora ohranjati nevtralnost in objektivnost), končno pa je 'vest' EU, saj spodbuja vsesplošno kohezivnost in skupni interes (Nugent 2003: 126–47).

Ker njen mandat ni odvisen od volitev, ima Komisija probleme z legitimnostjo. Do 1. 1994 je bil njen predsednik imenovan s konsenzom držav članic, kar je močno spominjalo na imenovanje funkcionarja mednarodne organizacije.²⁴ Maastrichtska pogodba je poenotila mandat Komisije in EP ter uvedla 'posvetovalno klavzulo' EP. Ta je tako dobil pravico potrjevanja Komisije (uvedel je zaslišanja kandidatov za komisarje po vzoru senatnih zaslišanj v ZDA), pa tudi pravico izreka nezaupnice, kar so elementi parlamentarnega sistema. Po drugi strani je način izbora predsednika Komisije soroden ameriškemu sistemu elektorjev. V bodoče bi se izbor predsednika lahko še bolj približal parlamentarnemu modelu (pretvorba podpore na evropskih volitvah v podporo določenega kandidata) ali predsedniškem (neposredne volitve predsednika), vendar ne, dokler države ne pristanejo na to (Hix 1999: 46–

²⁴ Izbor predsednika Komisije je bolj podoben izboru papeža kot pa politika – izven oči javnosti, kot posledica skrivnih pogovorov, pogajanj in trgovanj (Hix 2007: 85).

48) (glej poglavje 2.4.5).

2.4.3.2 Kongres ZDA vs. Evropski parlament in Svet ministrov

Kongres ima v ustavi ZDA častno prvo mesto – po Jamesu Madisonu naj bi zakonodajna oblast v republikanskem sistemu nujno prevladovala (Hague, Harrop, Breslin 1998: 184–85). Snovalci ustave namreč niso želeli ustvariti despota v obliki vsemogočnega predsednika (Singh 2003: 129).

Kongres ZDA je vzorčni primer v več ozirih: je primer dvodomnega telesa, kar je posledica federalne državne ureditve. Je primer močnega dvodomnega telesa, ker imata oba domova približno enako moč. Je primer delovnega zakonodajnega telesa, kar pomeni, da v njem prevladuje delo v odborih. Je primer povsem avtonomnega telesa, kar je posledica predsedniškega sistema ter ločenosti oblasti. Je primer telesa s popolnim nadzorom nad financami, tudi nad izdatki izvršne oblasti. Je primer telesa s široko pristojnostjo nadzora nad vlado in njeno administracijo (Hague, Harrop, Breslin 1998: 186–188, 192–193, 196). Funkcija zakonodajnih teles je dvojna: predstavljati narod kot celoto ter predstavljati interese posameznih volilnih enot.²⁵ Kongres (posebej spodnji dom) daje prednost slednjim – spodbuja fragmentacijo in partikularizem, zato je tarča številnih kritik. Obstajajo predlogi, ki bi kongres približali bolj skupnostnemu načinu odločanja: s spremembami sistema odborov, s ponovnim približanjem volivcem, z omejitvijo števila mandatov itd (Ashbee, Ashford 1999: 82–84).

Kongres je zakonodajno telo v pravem pomenu besede, ker igra vodilno vlogo pri oblikovanju in izvrševanju zakonodaje, vendar pa mora v decentraliziranem ameriškem sistemu deliti funkcije z drugimi institucijami (Almond, Powell, Mundt 1996: 139–40). Njegove pristojnosti (deloma so bile že omenjene) obsegajo: sprejemanje zakonodaje in resolucij, proračuna, nadzor administracije, dajanje 'nasvetov in privolitev', odstavitev predsednika in napoved vojne – kongres ZDA je zato najmočnejša legislatura na svetu (Ashbee, Ashford 1999: 68–72). Člani drugih parlamentov, še posebej EP, ameriškega kongresa ne bi prepoznali, saj tako neodvisnega zakonodajnega telesa, v katerem imajo posamezni člani tako vidno vlogo, ni nikjer drugje. To pa tudi pomeni, da je kongres ozka in omejena institucija, kjer je zakonodajni postopek dolg, zapleten in naporen (Singh 2003: 175).

Enaka moč obeh domov je nenavadna, saj je v svetu navada, da je spodnji dom močnejši. V ameriškem primeru je Predstavniški dom, kjer so zastopani državljani

²⁵ Davidson (v Singh 2003: 156, 168) govori o 'dveh kongresih': prvi je kolektivno zakonodajno telo celotne nacije, drugi pa skupek 535 izvoljenih posameznikov. Med obema lahko prihaja do konfliktov.

(populacijska baza), včasih celo podrejen Senatu, kjer so zastopane države (teritorialna baza), in ki med drugim potrjuje mednarodne pogodbe in predsedniška imenovanja (Almond, Powell, Mundt 1996: 141).²⁶ Prestiž senatorjev se odraža tudi na trajanju mandata in na volilnem območju. Izvoljeni so za dobo 6 let na celotnem področju zvezne države, medtem ko so predstavniki izvoljeni le za 2 leti in pri tem odvisni od zarisovanja kongresnih okrožij (Ashbee, Ashford 1999: 178; Singh 2003: 156–57).²⁷ Sto senatorjev se odloča v bolj individualističnem, bolj razpravljalnem, tudi bolj prijateljskem ozračju, medtem ko je za 435 predstavnikov značilno centralizirano večinsko odločanje konfrontacijske narave (Ashbee, Ashford 1999: 74–75). Prav zato ima spodnji dom bolj definirana in rigidna notranja pravila (Singh 2003: 159). Kongresniki in senatorji so po tehnični plati člani odborov, po politični pa strankarskih skupin. Odbori so dejavnik decentralizacije in so notranjeorganizacijsko pomembnejši od strank, saj so dejanski proizvajalci zakonodaje. Sedeži v stalnih odborih se delijo glede na celotno politično podobo, pri vodenju pa prevladuje načelo senioritete. Dve zastopani stranki, poimenovani tudi 'večina' ali 'manjšina', sta dejavnik centralizacije in izvolita svoje vodstvo v obeh domovih. Najvidnejša oseba v kongresu je predsednik oz. govornik predstavniškega doma, ki je tudi tretji v nasledstveni vrsti (postane predsednik ZDA v primeru onesposobitve trenutnega predsednika ter podpredsednika) (Ashbee, Ashford 1999: 77; Singh 2003: 134). Poleg strankarskih lahko obstajajo tudi druge kongresne skupine, ki jih veže določen skupni interes (npr. '*Black Caucus*') (Singh 2003: 160–63, 168).

Če v Evropi lahko govorimo o strankarskih vladah, pa to za ZDA ne velja, saj strankarska pripadnost v kongresu (posebej v senatu) igra minimalno vlogo (Singh 2003: 156).²⁸ Posamezni predsedniki predstavniškega doma so jo sicer znali okrepiti, vendar le kratkoročno. Dve tretjini glasov kongresniki sicer še vedno oddajo po strankarskih linijah. Ostali dejavniki, ki vplivajo na glasovanje, so: interesi domačega volilnega okrožja (zagotovitev ponovne izvolitve), ideološka opredeljenost, ki ni nujno enaka strankarski, ter vplivi interesnih skupin in posameznikov, kot so člani osebja ali celo sam predsednik ZDA (Ashbee, Ashford 1999: 77–82). Vpliv domačega volilnega okrožja je včasih tako močan, da člani kongresa bolj spominjajo na delegate kot pa na avtonomne poslance (Singh 2003: 79).

²⁶ Senat je bil zasnovan kot 'svet držav', vendar ni nikoli deloval na ta način. Čeprav so bili senatorji pred l. 1913 izbrani s strani državnih legislatur in bili potemtakem vezani na njihova navodila, jih niso nikoli zares upoštevali. Državljanstvo vojno so tako sprožile južnjaške legislature, ne njihovi senatorji (McKay 2001: 133).

²⁷ Predstavniški dom naj bi bil po volji ustanovnih očetov bolj populistično telo v smislu bližine volivcev, senat pa naj bi ga nadziral in po potrebi zaviral (Singh 2003: 159–60).

²⁸ O 'pogojno strankarski vladi' v kontekstu ZDA lahko govorimo šele v zadnjem obdobju t. i. 'postreformnega' kongresa, ki ga je zaznamovala okrepljena strankarska polarizacija ter posledično krepitev strank (Singh 2003: 170–73).

Podobno kot pri predsedniških volitvah stranke najprej izberejo kandidate na primarnih volitvah, ki se nato pomerijo med seboj na splošnih volitvah. Zvezne države poznajo različne volilne sisteme. Najbolj edinstven je v Louisiani, kjer kandidati sodelujejo na istih primarnih volitvah, nato pa se vodilna dva (lahko iz iste stranke) pomerita na splošni ravni (*de facto* dvokrožni večinski volilni sistem) (Ashbee, Ashford 1999: 178). Značilnosti volitev v kongres so naslednje:

- Stopnja personalizacije je zelo visoka, kar pomeni, da so kandidati pomembnejši od strank, kar se odraža tudi pri kampanjah. Ameriška politika je, podobno kot družba, individualizirana, politiki pa so samostojni in samozadostni.
- Kandidati, ki se potegujejo za ponovno izvolitev, imajo precejšno prednost pred izzivalci, zato je stopnja ponovne izvolitve zelo visoka.
- Denar je izrednega pomena za zmago. Kampanje so dolge, zahtevne in drage, zaradi česar imajo finančni viri pogosto zelo velik vpliv na izid volitev, kar je vodilo do sprejetja striktnih zakonov o financiranju volilnih kampanj.
- Posledica spreminjanja števila prebivalstva je spreminjanje meja volilnih okrožij, kar je navadno zelo kontroverzen proces.
- Znani slogan '*Vsa politika je lokalna*' je ameriška pogruntavščina – na kongresnih volitvah prednjačijo lokalna vprašanja. Kongresniki ne predstavljajo določene stranke, ideologije, niti celotne nacije, temveč le svoje volivce. Vseeno se občasno dogajajo korenitejši premiki, ko volivci kaznujejo eno od strank in povzročijo prevlado druge (to se je zgodilo l. 1994 z republikansko prevlado in l. 2006 z demokrasko) (Ashbee, Ashford 1999: 177–82, 191–92; Singh 2003: 84, 84–90).

Kritike se navezujejo na dolžino kampanj (obstaja predlog o uvedbi enotnih vsenacionalnih primarnih volitev), na prevelik vpliv posameznih znotrajstrankarskih frakcij, na prednost imidža pred vsebino ter na nizko udeležbo na volitvah (ta pogosto zaostaja za udeležbo na predsedniških volitvah, ki se giblje okoli 50 %) (Ashbee, Ashford 1999: 183–84). Za državo, ki da tako veliko na volitve, je volilna apatija pravzaprav presenetljiva – na tem področju ZDA trpi neke vrste 'demokratični deficit'. Vzroke gre iskati tako v univerzalnih dejavnikih, kot je 'volilna utrujenost' (s katero se sooča tudi Evropa), kot v ameriških specifičnostih, kot so zapletenost političnega sistema, precejšna 'zaprtost' oz. notranja samozadostnost države ter obvezna registracija volivcev (Singh 2003: 77–79).

Dolgoročno gledano so bili rezultati ameriških volitev odvisni od velikih družbenopolitičnih premikov. Obdobje po gospodarski krizi je prineslo dominacijo

demokratov in njihove *New Deal* koalicije, ko se je pojavila potreba po veliki in močni zvezni vladi, ki je državo potegnila iz krize ter zagotovila širjenje državljskih svoboščin.²⁹ Z zmago Nixona, še bolj pa Reagana l. 1980, se je pričela republikanska dominacija. Industrijska družba je pričela prehajati v postindustrijsko, napihnjeno državo in podjetja je zamenjala njihova manjša, bolj učinkovita varianta. Že prej, v 60. letih, se je zgodil '*realignment*', ko sta stranki tako rekoč zamenjali 'interesna območja' (Jug, prej demokratska 'trdnjava', je postal trdno republikanski).³⁰ Spremljal ga je sorodni proces '*dealignmenta*', ko so volivci postajali vse bolj neodvisni in vse pogosteje svoje glasove razdelili med obe stranki (Ashbee, Ashford 1999: 185–88). Slabljenje strank ter njihovih tradicionalnih vezi z elektoratom se je izkazalo za dolgoročen proces (Singh 2003: 95–96). Kratkoročno se volivci odločajo glede na vsakokratno stanje v državi in glede na posamezna vprašanja, kot so gospodarstvo, sociala, zdravstvo, zunanje zadeve, obramba itd. Če dajejo prednost prvim trem vprašanjem, se bodo bolj odločali za demokrate, sicer za republikance (Ashbee, Ashford 1999: 189–91).

EU je razvila klasičen dvodomni sistem, v katerem EP predstavlja državljane, Svet pa države, kar je povsem enako ameriškemu primeru. Evropski primer se od slednjega razlikuje v dejstvu, da je 'zgornji dom' (Svet) veliko močnejši od 'spodnjega' (Hix 1999: 56). EU ima poleg tega enega najbolj zapletenih zakonodajnih sistemov na svetu, saj obstajajo kar trije različni postopki odločanja, ki se razlikujejo v obravnavani zakonski materiji ter pristojnostih zakonodajnih teles³¹ (*ibid.* 62).

Svet je zapletena institucija, saj vrši dvojno vlogo tako izvršnega kot zakonodajnega telesa. Sestavljajo ga ministri vlad držav članic, ki se v tem kontekstu obnašajo kot zakonodajalci. Sestaja se v različnih sestavah, glede na različna področja politik, pri čemer prednjačita Svet za splošne in zunanje zadeve (*GAC*) ter za gospodarstvo in finance (*Ecofin*) (Hix 1999: 63; Nugent 2003: 153–54). Svet je tisti, ki odloča o zakonodajnih predlogih Komisije (pri čemer si pristojnost deloma deli z EP), lahko pa tudi predlaga svoje. Največ pristojnosti ima pod drugim in tretjim stebrom EU (Nugent 2003: 150–51). Administrativno

²⁹ Predsedniške volitve 1932 veljajo po '*realignment*' teoriji za prelomne: tradicionalni vzorci volilnega obnašanja se porušijo, strankarska identifikacija se spremeni, na več nivojih zavlada druga stranka (Singh 2003: 92–93).

³⁰ Volitve 1968 niso bile prelomne, kot je bilo pričakovano, '*realignment*' je bil le delen – republikanci so obvladovali predsedniški položaj, demokrati kongres (Singh 2003: 94).

³¹ 'Soodločanje' za skupnostni steber EU (skupni trg), 'sodelovanje' za EMU, 'posvetovanje' za drugi in tretji steber. Pri prvem načinu ima glavno besedo EP, pri drugih dveh Svet (Hix 1999: 62, 90–91). Nugent (2003: 200–01) navaja še četrti postopek 'privolitve', uporabljen le v posebnih okoliščinah.

podporo ima v Odboru stalnih predstavnikov (*COREPER*), ki dejansko proizvaja zakonodajo (Hix 1999: 68). Poleg tega se zanaša na strokovno pomoč omrežja odborov in delovnih skupin ter generalnega sekretariata, katerega vodja zaseda v sistemu EU zelo pomembno vlogo (generalni sekretar je obenem Visoki predstavnik EU za SZVP) (Nugent 2003: 158–60).

Svet uporablja več načinov sprejemanja odločitev: soglasje in glasovanje s kvalificirano ali navadno večino. Čeprav je luksemburški kompromis državam podelil pravico veta in čeprav konsenz navadno vodi k bolj 'legitimnim' oz. stabilnim odločitvam, so dejavniki, kot so širitev EU, počasnost in neučinkovitost takih vrst odločitev, vodili k zmanjšanju uporabe in omejitvi soglasja na odločanje znotraj drugega in tretjega stebra ter zadeve izjemnega pomena znotraj skupnostnega stebra. Večinsko odločanje se je nasprotno povečalo, posebej znotraj prvega stebra (Nugent 2003: 168–73). Vsaka država poseduje določeno število glasov, v odvisnosti od njene populacije.³² Pri glasovanju prihaja do povezovanja držav v takšne in drugačne koalicije: nekatere države so že tradicionalno povezane v bloke, druge družijo skupni interes, tretje so si podobne po velikosti (Hix 1999: 68–71). Z uvedbo glasovanja je Svet pravzaprav pridobil obliko klasičnega zakonodajnega telesa s pogostimi konflikti, koaliranjem in levo-desnim razcepom. Leve vlade navadno glasujejo skupaj, desne skupaj, bolj skrajne pa se najpogosteje znajdejo na strani poražencev (Hix 2007: 127, 129).

EP je specifičen parlament – nima vpliva na sestavo 'vlade', nima stalnega sedeža, zaradi širitve EU nima fiksnega števila članov (po zadnji širitvi šteje 785 evroposlancev, ki predstavljajo 492 milijonov prebivalcev).³³ Ena najbolj edinstvenih težav, s katero se sooča tako EP kot tudi druge institucije, je jezikovni oz. prevajalski problem, saj je EU edina politična tvorba, ki priznava trenutno kar 23 uradnih jezikov.³⁴ Za časa delegiranja poslancev je bil EP tesno povezan z nacionalnimi parlamenti, šele s postopnim ukinjanjem dvojnega mandata se je 'osamosvojil'. Dve značilnosti, ki se nanašata na evroposlance, postavljata EP v kontrasten položaj z ameriškim kongresom: nepretrganost oz. nadaljevanje mandatov je precej redkejši pojav kot v nacionalnih parlamentih, vendar ne zaradi zahtevnosti ponovne

³² Do širitve EU 2004 je imela 'petnajsterica' skupaj 87 glasov, potem pa je pogodba iz Nice povečala število na 345 (Nugent 2003: 84–85; Kruschitz v Ferfila (ur.) 2002: 449; The Institutions And Bodies of The European Union v *ibid.* 492–93).

³³ European Parliament (2007): *Welcome to the European Parliament* (dostopno na <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public.do?language=en> (21. julij 2007)).

³⁴ EUROPA Portal (2007): *Welcome to the Europa Languages Portal!* (dostopno na <http://europa.eu/languages/en/home> (21. julij 2007)).

izvolitve, temveč zaradi omejenega prestiža položaja evroposlanca. Kandidati niso vodilne politične osebnosti in ne zasledujejo politične kariere v EP, precej jih odstopi pred iztekom mandata (Hix 1999: 74; Nugent 2003: 223–25).

Vse od 'nastanka' l. 1962 s preimenovanjem Skupščine ESPJ je bil EP obravnavan kot institucija brez prave moči. Nima namreč zadnje besede glede zakonodaje, njegovo mnenje ni vedno upoštevano oz. se ga sploh ne čaka ali prosi za mnenje. Vseeno je skozi leta razvoja EU pridobil številne pristojnosti, podobne tistim nacionalnih parlamentov. Izvaja namreč znaten vpliv na sprejemanje zakonodaje EU, čeprav pri tem nima glavne besede, saj si pristojnost deli s Svetom in Komisijo. Že v predlagalni fazi lahko sodeluje v razpravah s Komisijo in daje svoje predloge. Vpliv ima na Komisijin letni zakonodajni program in na sprejemanje proračuna (daje lahko amandmaje k izdatkom in lahko zavrne osnutek proračuna). Najbolj je njegova moč narasla z uvedbo postopka 'soodločanja' s strani Maastrichtske pogodbe (in kasneje amandmaji Amsterdamske pogodbe), saj je za razliko od postopkov 'posvetovanja' in 'sodelovanja' pridobil možnost veta na zakonske predloge Sveta. Pri eni temeljnih funkcij parlamentov, tj. nadzoru izvršne oblasti, se zaradi mešanja izvršnih pristojnosti pojavijo neskladja. EP ima največ pristojnosti glede Komisije, manj glede Sveta in praktično nič glede Evropskega sveta. EP odloča tako o imenovanju kot razpustu Komisije, obravnava njena splošna in proračunska poročila, ji postavlja vprašanja, njegovi odbori pa vršijo nadzor oz. preiskujejo morebitne zlorabe. Delne pristojnosti ima EP še v odnosu do nekaterih drugih institucij, kot je Evropska centralna banka, Računsko sodišče, Evropski ombudsman in agencije EU (Nugent 2003: 197–212).

V EP so pomembne tri notranje organizacijske strukture: parlamentarno vodstvo (predsednik EP, podpredsedniki in druga vodstvena telesa), ki skrbi za notranje parlamentarne zadeve; strankarske skupine, ki so središča razprave in oblikovanja koalicij; stalni ali *ad hoc* odbori, ki so kot ponavadi dejanski izvajalci nalog (tu se EP ponovno močno približa kongresu ZDA), v tem primeru analitiki zakonskih predlogov Komisije. Članstvo v odborih je v pretežni meri odvisno od moči strankarske skupine v EP, vendar sta pomembna tudi ekspertiza posameznih poslancev in pravično zastopstvo držav. Poslanci EP so dostikrat v precepu. Če želijo biti ponovno izvoljeni, morajo delovati v prid nacionalnih strank. Če želijo napredovati znotraj EP, morajo zadovoljevati interese odborov in strankarskih voditeljev (Hix 1999: 75–79). Skupine so šibke kvazifederalne strukture, ki delujejo v večkulturnem okolju (Nugent 2003: 220). Ni nujno, da je nacionalna stranka del širše skupine, vendar ji je s tem onemogočen dostop do položajev moči. To je vodilo do zmanjšanja števila skupin in do konsolidiranja dveh največjih skupin, *EPP* in *PES*. Kohezivnost je zagotovljena s sistemom

'bičanja' in je precej večja kot v kongresu ZDA (Hix 1999: 76, 78). Pač pa sta si telesi sorodni v dejstvu, da glasovalne koalicije niso fiksne, ampak se oblikujejo posebej pri vsakem glasovanju. Dve vodilni skupini si navadno nista nasprotni, ampak med njima obstaja neformalna 'velika koalicija' (druži ju proevropska usmerjenost), kar tudi povzroča rast njune moči in po drugi strani še večjo obrobno manjših skupin. Pri bolj ideoloških vprašanjih se formirajo leve in desne koalicije, kjer jeziček na tehtnici postane *ELDR* (Hix 1999: 79–84).

Zakonodajni sistem EU je sofisticiran, decentraliziran, zapleten, a učinkovit. Oba 'domova' raje sodelujeta, kot da bi tekmovala. Dominacija Sveta je sicer očitna, a EP je uspel uveljaviti lastne interese, predvsem s pomočjo pogodb EU (Hix 1999: 96–97). Nekateri celo trdijo, da je EP pridobil status enega najmočnejših parlamentov na svetu.³⁵ Čeprav je njegova vloga pretežno posvetovalne narave, je v uresničevanju nekaterih pristojnosti bolj vpliven od parlamentov držav, kjer dominira izvršna oblast (Nugent 2003: 233–34).

2.4.3.3 Vrhovno sodišče ZDA vs. Sodišče evropskih skupnosti

Sodna veja oblasti oz. pravo na splošno je v ZDA vsaj tako pomembna kot ostali dve veji. Sodišča namreč predstavljajo branik pravic posameznikov pred intruzijami vladavine večine, tj. branik liberalnih temeljev države (Singh 2003: 178–79). Ameriško pravo izvira iz britanskega običajnega občega prava, to pa se razlikuje od evropskega kontinentalnega prava – poleg statutornega prava, ki ga sprejmejo kongres in državne legislature, morajo sodniki upoštevati tudi precedenčno načelo (*ibid.* 181, 195). Drugi odstavek šestega člena ameriške ustave (t. i. '*Supremacy Clause*') opredeljuje status zveznega prava kot 'vrhovnega prava dežele' in ga postavlja v nadrejen položaj glede na državno pravo (Goldstein 2001: 15).

Ena temeljnih funkcij VS je posredovanje v sporih (bodisi med različnimi vejami oz. nivoji oblasti bodisi med državljanji in državo/državami) ter interpretiranje zakonov, ki jih sprejme kongres. Institut 'sodnega preverjanja' omogoča, da sodišča lahko odločajo o prekoračitvi pooblastil drugih institucij oz. odločajo o ustavnosti posameznih zakonov ali dejanj (Almond, Powell, Mundt 1996: 137; Ashbee, Ashford 1999: 50; Singh 2003: 181). Opisano se navezuje na neposredno pristojnost, čeprav se glavnina dela, ki ga opravlja, navezuje na primere prizivov, ki jih pošljejo nižja sodišča, pri čemer obravnavajo le primere nacionalnega pomena, pri katerih ugotovijo lastno pristojnost (Ashbee, Ashford 1999: 53; Singh 2003: 179–81, 183). Poleg tega je ZDA šolski primer sodnega aktivizma – VS se ne

omeji le na podajanje razsodb, ampak posega na področje javnega in tudi zasebnega življenja (pravica do splava, evtanazije, rasnega ločevanja...) (Hague, Harrop, Breslin 1998: 161).

Izbor sodnikov je izrednega pomena za celotno družbo in vzbudi vsakič veliko zanimanja (Nugent 2003: 162). VS je namreč že večkrat v zgodovini pomagalo sooblikovati vprašanja, kot so državljanske pravice, odnos med državo in gospodarstvom ter med zvezno oblastjo in državami. *Marbury v. Madison* (1803) je bila prva sodba, v kateri je VS razglasilo sprejeti zakon za neustaven.³⁶ *McCulloch v. Maryland* (1819) je odločila, da ustava ZDA ni meddržavni sporazum, pač pa izhaja neposredno od ljudi, zato je bila zvezna oblast posledično upravičena do ustanovitve nacionalne banke. *Plessy v. Ferguson* (1896) je potrdila ustavnost segregacijskih zakonov na povojnem Jugu in s tem dala prednost posameznim državam, *Brown v. Board of Education* (1954) pa je po drugi strani razglasila segregirano šolstvo za neustavno. V nedavnih sodbah *Printz v. United States* in *New York v. United States* se je VS izreklo proti 'vsiljevanju' zveznih politik državam s strani zvezne vlade, v *United States v. Lopez* in *United States v. Morrison* pa je omejilo zvezne pristojnosti glede na 'trgovinsko klavzulo' (Choudhry v Nicolaidis, Howse 2003: 377). Karakter VS se je spreminjal. V 30. letih 20. stol. je VS zavračalo ekspanzionizem Rooseveltove zvezne oblasti, v 60. letih pa podprlo širjenje državljanskih pravic Johnsonove administracije. Ena najbolj kontroverznih odločitev ostaja še vedno *Roe v. Wade* (1973), ki je potrdila pravico žensk do abortusa (Ashbee, Ashford 1999: 54–58; Singh 2003: 179).

VS ima status ustavnega sodišča, za razliko od evropskega kontinentalnega sistema, kjer je ustavno sodišče navadno ločeno od 'navadnih' sodišč (Hague, Harrop, Breslin 1998: 158). Pravosodni sistem ZDA je zelo razvejan: VS je na vrhu piramide, poleg njega obstajajo številna nižja zvezna sodišča (okrožna sodišča) ter prizivna sodišča, ki obravnavajo primere na podlagi zveznih zakonov, medtem ko imajo zvezne države svoja lastna vrhovna sodišča (Ashbee, Ashford 1999: 50; Singh 2003: 182).

VS je močna in prestižna institucija s širokimi pristojnostmi in z zadnjo besedo (razsodbe se lahko zaobidejo le z ustavnimi spremembami, ki so zelo redke) (Ashbee, Ashford 1999: 60; Singh 2003: 181, 184). Po drugi strani se mora za implementacijo razsodb zanašati na druge ustanove, saj nima lastnih zmožnosti prisile, prav tako nima možnosti samoiniciative, ampak le reagira na posredovane primere. Kongres lahko spremeni njegovo

³⁵ European Parliament (2007): *Professor Farrell: "The EP is now one of the most powerful legislatures in the world"* (dostopno na http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/008-7838-162-06-24-901-20070615IPR07837-11-06-2007-2007-false/default_en.htm (21. julij 2007)).

³⁶ U.S. Department of State (2005): *About America: How the U.S. is Governed*, str. 19.

sestavo ali v izjemnih primerih odpokliče posamezne člane (Ashbee, Ashford 1999: 61–62; Singh 2003: 194–95).

VS sestoji iz devetih sodnikov, ki imajo neomejen mandat in odločajo z večino 5 glasov. Imenuje jih predsednik in potrdi senat, izbrani pa so bolj na politični osnovi, kot na strokovni. Neformalno se sodniki delijo na bolj liberalne in bolj konservativne, kar se odraža na njihovih odločitvah. Razlikujejo se glede na stopnjo aktivizma. So bodisi nagnjeni k aktivnim družbenim posegom v imenu pravičnosti, ali pa zadržani do takšnih posegov. Razlikujejo se tudi pri pogledu na ustavo (ta je poleg precedenčnih primerov temeljnega pomena za razsojanje v ameriškem pravosodnem sistemu): strogi konstitucionalisti jo berejo dobesedno, drugi pa jo vidijo kot razvijajoči se dokument in poudarjajo duh besedila (Ashbee, Ashford 1999: 59, 63–65). Tri dimenzije so povezane: liberalci so večinoma aktivistični in svobodomiseln pri branju ustave, konservativci pa zadržani in rigidnejši. Vrhovni sodniki so tako ne le pravniki, ampak tudi politiki (*ibid.* 66). Prav različno interpretiranje ustave skozi zgodovino je omogočilo, da je dokument bolj ali manj nespremenjen preživel več stoletij in ostal aktualen (*ibid.* 67). VS namreč predstavlja nekakšno perpetualno ustavno konvencijo (Singh 2003: 178, 199).

VS ostaja kontroverzna institucija, ki naj bi prešla od 'najmanj nevarne veje' k 'najbolj nevarni' oz. 'imperialni', zaradi velike moči, ki jo teoretično poseduje, zaradi načina izbire sodnikov, ki so neizvoljeni, in zaradi mešanega politično-pravnega značaja (Singh 2003: 179, 182, 198–99). Zaradi medinstitucionalnih oz. medstrankarskih prerivanj nad imenovanjem sodnikov ter zaradi izrazite politizacije prava ni povsem jasno, ali gre v primeru VS za sodstvo z elementi politike ali pa za politiko z elementi sodstva (*ibid.* 196–97).

Pravo EU predstavlja poseben in ločen pravni sistem, tesno povezan tako z mednarodnim pravom kot tudi pravnimi sistemi držav članic (Hix 1999: 99). Temelji na treh pravnih virih: primarnih, tj. kopicu ustanovnih pogodb³⁷; sekundarnih, tj. uredbah, direktivah, odločbah, priporočilih in mnenjih temeljnih treh institucij; ter splošnih pravnih načelih (Hix 1999: 103–04). Omenjata se še dva vira: sodna interpretacija in mednarodno pravo. Pravni sistem EU je deloma prevzel karakteristike običajnega prava v smislu, da sodišče s svojimi sodbami ne le interpretira, pač pa tudi proizvaja in oblikuje pravo. Pridobivanje pristojnosti

³⁷ ECJ nima pristojnosti nad vsemi deli pogodbene strukture; v grobem je možno reči, da ima polne pristojnosti znotraj okvira ustanovnih pogodb, delne znotraj okvira PEU in tretjega stebra, nima pa jih znotraj drugega stebra in določenih drugih aspektov. Posledica je neurejen pravni okvir, ki razločuje 'skupnostno pravo' in 'pravo EU' (Nugent 2003. 236–37).

EU na zunanjem področju (npr. sklepanje mednarodnih sporazumov) je vodilo v postopno razvijanje njene mednarodne pravne subjektivitete, kar pomeni, da je EU podobno kot države postala subjekt mednarodnega prava (Nugent 2003: 242).

Sodišče evropskih skupnosti, krajše Evropsko sodišče oz. *ECJ*, katerega sedež je v Luksemburgu, sestavlja po 1 sodnik iz vsake države članice (trenutno 27). Izbrani so s strani držav, pri čemer imenovanja niso politične narave, kot v ameriškem primeru, ampak na podlagi ustrezne usposobljenosti in nesporne neodvisnosti. Niti niso sodniki imenovani za stalno, ampak za obdobje 6 let, z možnostjo podaljšanja. Vseeno je *ECJ* v marsičem sledilo ameriškemu modelu. Zavrne lahko obravnavo primerov, ki naj bi jih razrešila nacionalna sodišča, poleg tega obstajajo predlogi o ustanovitvi okrožnih sodišč po ameriškem vzoru. Zaradi preobremenjenosti je bilo ustanovljeno Sodišče prve stopnje (*CFI*) ter obravnava primerov s strani manjših ali večjih skupin sodnikov. Sodniki iz svoje srede izvolijo predsednika, ki usmerja delo sodišča, razporeja primere in določa sodnike poročevalce (Hix 1999: 105–06; Nugent 2003: 245–47). *ECJ* ima naslednje pristojnosti: obravnavo zadev proti državam članicam, če te ne izpolnjujejo obveznosti (bodisi s strani Komisije ali drugih članic), v ZDA dobro poznan institut 'sodnega preverjanja' zakonskih in izvršnih aktov institucij EU, podajanje preliminarne mnenj na prošnjo nacionalnih sodišč (kar predstavlja glavnino primerov) ter obravnavanje pritožb na sodbe *CFI*. *ECJ* prav tako dovoli posameznim državljanom tožiti institucijo ali državo članico (Hix 1999: 106–07; Nugent 2003: 248–53).

Rimska pogodba je ustanovila nov avtonomen pravni sistem z močnim nadnacionalnim sodiščem kot skrbnikom, katerega delovanje je vodilo v postopno 'konstitucionalizacijo' EU. Dve osrednji načeli, ki ju je sprejelo *ECJ* preko razzsodb, sta vodili k temu: načelo neposrednega učinka, po katerem pravo EU ne pokriva le držav, ampak tudi državljane (sodba *Van Gend en Loos*, 1963), ter načelo primarnosti oz. nadvlade prava EU nad nacionalnim pravom (*Costa v. ENEL*, 1964). Vendar pravo EU ne more nadomestiti nacionalnega, saj kljub razširitvi obsega v zadnjih letih ni vseobsegajoče oz. vsesplošno (ne pokriva npr. kazenskega ali družinskega prava, pač pa pretežno le ekonomsko sfero) (Nugent 2003: 243–44). *ECJ* je vplivalo na ekonomsko integracijo, saj je prepovedalo nacionalne ukrepe, ki bi ovirali prosto trgovanje (*Dassonville*, 1974) in uvedlo načelo vzajemnosti, po katerem se proizvodi, prodajani v eni državi, lahko prodajajo v vseh državah (*Cassis de Dijon*, 1979). *ECJ* je vplivalo tudi na razvoj 'državnosti' EU. Ta je pridobila pravico sklepanja mednarodnih pogodb s tretjimi državami (*ERTA*, 1971), s tem pa pridobila *de facto* zunanjo suverenost, medtem ko se notranja odraža v zavezanosti držav članic izvajati pravo EU. *ECJ* je tako pomagalo pretvoriti EU iz mednarodne organizacije v 'kvazifederalni' politični sistem

(Hix 1999: 107–13). Sodbe odražajo 'aktivizem' *ECJ*, ki je podpiral integracijo na vseh področjih in ob vsaki priložnosti, upajoč na rastočo moč EU in samega sebe. Pravnoformalistični pristop na drugi strani trdi, da je *ECJ* preprosto opravljalo svoje delo – izvajalo določila pogodb EU na znanstven način, brez lastnih interesov (Hix 1999: 118–20). Ta dva pristopa spominjata na razlike v aktivizmu sodnikov VS ZDA.

Preboj prava EU v nacionalne pravne sisteme je visok. *ECJ* je postalo nekakšno kvazivrhovno sodišče, nacionalna sodišča pa spodnji del sistema (Hix 1999: 107). Trenutno stanje pravnega sistema EU predstavlja ravnotežje med *ECJ* in nacionalnimi sodišči na eni ter državami na drugi strani. Spremembe bi lahko prinesle še večjo avtonomnost *ECJ* in tako vodile v čisti ustavni federalizem, lahko pa nacionalna sodišča vlogo *ECJ* omejijo, kot jo je nemško ustavno sodišče (Hix 1999: 128–29). *ECJ* je vsekakor prispevalo k razvoju supranacionalnega značaja in pravnega reda EU, pri tem pa razvilo trojno vlogo ustavnega, vrhovnega in administrativnega sodišča EU (Nugent 2003: 258).

2.4.4 Dvostrankarski vs. 'večstrankarski' sistem

Večinski vs. proporcionalni volilni sistem

»In some ways the U.S. parties look like the parties found at the EU level today. The difference is that the Europarties lack the adherence within the national electorates that is created by the U.S. presidential elections« (Heidar 2003: 8).

»A strength of the American system is that political parties play an important role in the electoral and legislative processes, but are limited by the separation of powers and the institutions of federalism, and are forced to construct wide coalitions of socioeconomic and territorial interests. This is perhaps a good model for parties in the EU to follow« (Hix, Lord 1997: 219).

PS je možno razdeliti tudi glede na število in vlogo njihovih političnih strank, tj. glede na njihov strankarski sistem. Stranke so eden temeljnih elementov, ne le demokratičnih, pač pa tudi avtoritarnih PS. V tem okviru ločimo kompetitivne in nekompetitivne strankarske sisteme (Almond, Powell, Mundt 1996: 107). V demokratičnem/kompetitivnem okviru lahko definiramo tri skupine: sistem dominantne stranke je manj pomemben, zato pa sta pomembna dvostrankarski in večstrankarski sistem. Almond, Powell in Mundt (*ibid.* 114) dodajo še dodatno dimenzijo stopnje antagonizma oz. polarizacije sistema: če so stranke daleč vsaksebi, bo sistem konfliktualen, če jih bo družilo medsebojno zaupanje, pa bo konsenzualen (sem avtorji vključijo ZDA). Če ima sistem elemente obeh prvin, bo akomodativen oz. konsociativen – delitev torej, ki močno spominja na Lijphartovo.

Strankarski sistem je obenem vzrok in posledica. Ima neposreden vpliv na

oblikovanje, sestavo ter stabilnost vlade, ki je bodisi enostrankarska (stabilnejša) ali koalicijska (šibkejša). Z drugimi besedami: PS se delijo na večinske (odločitve sprejema enostrankarska vlada z majhno večino) in konsenzualne (odločitve sprejema koalicijska vlada). Čeprav je v primeru ZDA vlada enostrankarska, gre pravzaprav za konsenzualni tip, saj je sama stranka koalicijska različnih struj. S krepitvijo sistema kvalificirane večine in širitvijo pristojnosti EP se je EU v zadnjem obdobju pomaknila od konsenzualnega k večinskemu modelu demokracije. Pravega večinskega sistema, kot je npr. britanski westminstrski, EU sicer ne bo razvila, saj mora Komisija neprestano graditi koalicije s Svetom, katerega strankarska sestava se neprestano menja – tako je odločanje dosti bliže gradnji dvostrankarskih koalicij v ZDA (Hix 2007: 10, 36–37, 118). Sam strankarski sistem je pogojen z izbiro volilnega sistema: po Duvergerjevem zakonu sistem relativne večine oz. pluralnosti vodi v dvostrankarski, sistem sorazmernega predstavnštva pa v večstrankarski sistem (Almond, Powell, Mundt 1996: 108; Hague, Harrop, Breslin 1998: 103, 139, 142, 143).

Ustanovni očetje strank oz. 'fracij' niso imeli v čislih, zato jih tudi ni najti v ustavi. Videli so jih kot sebične ustanove, ki bi vodile v razločevanje in prej ogrozile demokracijo, kot pa jo varovale (Singh 2003: 48–49). Strankarski sistem ZDA, kot ga poznamo danes, je nastal neposredno pred državljansko vojno, ko so se razne proti-Demokratske oz. protisuženjske frakcije združile v Republikansko stranko. Vodilni stranki sta prva in tretja na svetu po starosti (*ibid.* 48). Republikanci so se uveljavili kot stranka urbanizacije in industrije, demokrati pa ruralnih področij in priseljencev. Po državljanski vojni je država dobila *de facto* dva-in-pol-strankarski sistem, saj se je Demokratska stranka notranje razcepila na severnjaške liberalce in južnjaške konservativce ('*Dixicrats*'), ki so Jug spremenili v enostrankarsko 'trdnjavo' (McKay 2001: 30–31). Z oblikovanjem *New Deal* koalicije so demokrati obvladovali politiko ZDA od l. 1932 pa vse do konca 2. svetovne vojne. Republikanci so kasneje oblast prevzeli z oblikovanjem konservativne koalicije. Vmes se je zgodil '*realignment*', ko je demokratska stranka izgubila bele južnjaške volivce in pridobila črne, republikanska pa ravno obratno (Ashbee, Ashford 1999: 145–47). Z evropske perspektive obe stranki zavzemata podobna ideološka izhodišča, vendar so razlike jasne: republikanci so stranka kapitala, svobodnega trga in socialnega konservativizma, demokrati pa stranka dela, vladnega nadzora gospodarstva in družbene progresivnosti (Singh 2003: 50, 53).

Stranke ne obstajajo le na eni ravni, temveč na treh, lokalni, državni in zvezni, in vsaka od teh ravni se je razvijala drugače (Ashbee, Ashford 1999: 164). Zvezna raven je

pravzaprav podrejena ostalima dvema, saj strankarska baza obstaja le na nižjih ravneh. Raznolikost baze pa pomeni izredno znotrajstrankarsko raznolikost, zato ne čudijo trditve, da imajo ZDA kar 100-strankarski sistem (2 stranki na vsako zvezno državo) (Singh 2003: 49–50).³⁸

Strankarski sistem ZDA je primer konsenzualnega večinskega sistema, saj šibka notranja kohezija ameriških strank ter dejstvo, da sta Bela hiša in kongres pogosto v rokah različnih strank vodita do povolilnih pogajanj, ki spominjajo na pogajanja v konsenzualnih PS. Nekateri menijo, da obstajata pravzaprav dva vzporedna strankarska sistema oz. štiri stranke – dve na kongresni ravni, dve na predsedniški (Heidar 2003: 8). Čeprav je *de facto* politična moč skoncentrirana v dveh strankah, pa ni primer čistega dvostrankarskega sistema zaradi velikega števila tretjih strank, političnih gibanj in neodvisnih kandidatov (Almond, Powell, Mundt 1996: 114). Le-tem preboju v ospredje preprečuje narava PS. Razlogi so mnogoteri, bodisi ideološke, administrativne, pravne ali finančne narave, med drugim: volilni sistem, stroge zahteve za prisotnost na volilnih lističih, medijska (ne)dostopnost ter značaj glavnih strank, ki absorbirata družbena gibanja, ki bi lahko postala nove stranke. Vseeno se občasno porajajo predlogi o ustanovitvah novih strank, npr. črnske, ženske ali delavske stranke (Ashbee, Ashford 1999: 148–51). Za razliko od Evrope politiki, ki kandidirajo kot neodvisni ali ustanovijo svojo stranko, nimajo uspeha. Tudi če so izvoljeni v kongres, ostanejo zunaj odborov, razen če se priključijo eni od strankarskih skupin (Singh 2003: 58).

Ameriške stranke niso nikoli razvile 'masovne' stopnje, ampak so neposredno prešle z elitnega na '*catch-all*' status. Niso le formalne organizacije ali izvoljeni predstavniki, pač pa vsi pripadniki oz. simpatizerji določene opcije, torej tudi volivci (Fiorina, Peterson v Heidar 2003: 8). Stranka znotraj kongresa je tako rekoč neodvisna od šibkega strankarskega vodstva na nacionalni ravni (Hague, Harrop, Breslin 1998: 132, 133). Nasploh so ameriške stranke šibke, razdrobljene, nekohezivne in decentralizirane. Sistem individualnega članstva ne obstaja, kongresniki so pri glasovanjih praktično povsem samostojni. Strankarska disciplina pride do izraza le pri proceduralnih vprašanjih, pri vsebinskih pa vsak lahko glasuje po svoje (Almond, Powell, Mundt 1996: 141). Stikov med državnimi ravni in zvezno ravni (nacionalnim odborom) tako rekoč ni, prav tako je osrednji štab precej skromen – *DNC* oz. *RNC* sta bila vzpostavljena šele v 70. letih 20. stol. (Singh 2003: 49). Zgodovinsko so bile nacionalne organizacije ameriških strank 'začasne povezave strank na državni ravni, ki so se srečevale vsake štiri leta z namenom izvolitve predsednika' (Fiorina, Peterson v Heidar 2003:

³⁸ Mair (v Heidar 2003: 10) govori o petdesetih strankarskih sistemih na državni ravni.

8). In so še vedno, saj so nacionalne konvencije sklicane le vsake štiri leta pred volitvami (Ashbee, Ashford 1999: 149–52). Vzroke gre iskati v decentraliziranosti PS, posledični fragmentaciji strank, heterogenosti in raznolikosti ameriške družbe ter ideologiji 'amerikanizma'. Tak sistem je med drugim posledica odsotnosti organiziranega delavskega gibanja, ki bi ustanovil močno levičarsko stranko, kar je pogojeno z zgodnjo pridobitvijo volilne pravice belih moških (Hague, Harrop, Breslin 1998: 134). Funkcijsko gledano se ameriške stranke močno razlikujejo od evropskih, v zadnjem času pa se še bolj oddaljujejo od evropskega modela. Nekateri govorijo o njihovem zatonu: kandidatov ne določa strankarski aparat, pač pa volivci na primarnih volitvah. Kandidati organizirajo lastne volilne kampanje in sami zbirajo finance, ki prihajajo večinoma od zasebnih virov ali odborov za politično dejavnost (*PACs*). Na komunikacijskem področju so stranke izpodrinili mediji, na mobilizacijskem interesne skupine, na področju razvoja politik pa razni inštituti. Stranke niso notranje enotne, ampak so sestavljene iz številnih frakcij – ameriške stranke so bolj koalicije kot prave stranke (Singh 2003: 48–49), poleg tega občasne dvostrankarske *ad hoc* koalicije niso redek pojav. Nenazadnje se vse manj ljudi identificira s kako od političnih strank, pač pa vse bolj težijo k nevtralnosti oz. neodvisnosti (Ashbee, Ashford 1999: 145, 152–58; Singh 2003: 61–62, 63, 64–65, 68). Po drugi strani obstaja obratni trend ponovnega pridobivanja na moči ameriških strank: identifikacija je še vedno dvotretjinska oz. se tudi neodvisni vsaj rahlo nagibajo k eni izmed strank. Kongresnikov izven glavnih strank tako rekoč ni, strankarski veljaki so kot 'superdelegati' vse bolj zastopani na konvencijah. Finance, čeprav iz zasebnih žepov, gredo posredno preko strankarskih central, strankarsko glasovanje pa je še vedno najpogostejše (Ashbee, Ashford 1999: 160–63, Singh 2003: 63, 71). Čeprav so torej ameriške stranke šibke znotraj volilnega telesa, kot organizacije in kot kongresne skupine, ostajajo eden glavnih igralcev v ameriški politiki (Singh 2003: 71).

Neposredna demokracija v obliki referendumov na nacionalni ravni v ZDA ni pogosta. Nekatero zvezno državo (npr. Kalifornija) sicer poznajo institut 'civilnih iniciativ' ter odpoklica izvoljenih predstavnikov (Hague, Harrop, Breslin 1998: 109). Veliko bolj je pomembna predstavniška komponenta demokracije – volitve v ameriškem PS igrajo izredno pomembno vlogo, saj Američani izvolijo praktično vse javne uslužbence, najsibo na najnižji lokalni ali najvišji predsedniški ravni. Poleg predsedniških volitev so temeljnega pomena volitve kongresnikov in senatorjev. Čeprav volitve lahko potekajo hkrati (predsedniške vsake 4 leta, kongresne in senatorske vsake 2 leti), pa so nepovezane, saj rezultat na enih ne vpliva na rezultat na drugih, kar je element predsedniškega sistema. V uporabi je sistem relativne večine oz. pluralnosti, kar pomeni, da je izvoljen kandidat z največ glasovi. Volivci

v kongresnih okrožjih izvolijo enega kongresnika, na ravni države pa dva senatorja (Singh 2003: 75, 79).

Strankarski sistem na ravni EU je sistem v nastajanju (Hix 1999: 166).³⁹ Njegov razvoj je tesno povezan s procesom oblikovanja PS EU po zgledu liberalnodemokratskega modela, tj. s federalizacijo EU (Fink Hafner 2004b: 67). Stranke so eden najpomembnejših političnih dejavnikov – tako je tudi v primeru EU, kjer so temeljnega pomena v odnosih med institucijami EU ter med evropskim in nacionalnim nivojem (Hix 1999: 168). Vendar pa stranke na evropski ravni ne opravljajo dveh pomembnih funkcij: ne oblikujejo skupne evropske zavesti in ne vključujejo državljanov v politične procese EU. Sistem EU ne temelji na političnih razmerjih med evropskim demosom, strankami in vladavino – predstavniška razsežnost je torej pomanjkljiva. Kot tak se razlikuje od klasičnega politološkega razumevanja demokratičnega strankarskega sistema (Fink Hafner 2004a: 27–28; 2004b: 68–69).

Struktura evropskih strank je dvojna⁴⁰: posamezne nacionalne stranke se združijo v transnacionalne strankarske federacije, ki so prisotne v EP kot politične skupine (Hix 1999: 173). Federacije so v primerjavi z nacionalnimi strankami ohlapne in slabše razvite. Ostajajo zunaj vsakodnevnih političnih aktivnosti, teži jih nizek status in skromni finančni viri. Ne temeljijo na individualnem, pač pa na kolektivnem članstvu (Fink Hafner 2004b: 73). Njihov vpliv je omejen na šibko koordiniranje politik med strankami članicami v obliki periodičnih kongresov in sestankov (Nugent 2003: 215–16). Vseeno vsaj dve med njimi (*EPP* in *PES*) razvijata elemente pravih 'evrostrank', skupine pa se že obnašajo kot poslanske skupine v nacionalnih parlamentih (Hix 1999: 179–80). Slednje so pravzaprav pravi nosilci politične aktivnosti. Njihovo ustanavljanje je precej ohlapno, odvisno od pravilnika EP, ideoloških dejavnikov in/ali organizacijskih koristi. Odnos med stranko na evropski ravni in politično skupino v EP ne temelji na preprosti preslikavi, ampak je bolj zapleten.⁴¹ Fluidnost je visoka, saj so stalnica le tri politične skupine (po volitvah 2004 celo le dve), njihove notranje delitve so zelo očitne (dostikrat nacionalna pripadnost prevlada nad politično) in njihovo članstvo

³⁹ Govoriti o 'evropskih strankah' je lahko sporno zaradi narave njihove organiziranosti – gre za (kon)federacije oz. zveze posameznih nacionalnih strank iste politične orientacije. Diplomsko delo uporablja naziv 'stranka', ko je govora o transnacionalni zvezi, oz. 'skupina', ko gre za skupino v EP. Omenjenih struktur ne gre enačiti, saj je v EP precejšen del političnih skupin kratkotrajnega in prehodnega značaja, kar pomeni, da so ustanovljene po izvedenih volitvah v EP, za čas trajanja mandata.

⁴⁰ Fink Hafnerjeva (2004b: 72) govori o 'dveh obrazih'; tretjega, terenskega, je težje opredeliti.

močno spremenljivo (Nugent 2003: 216–20).

Evropski strankarski sistem na splošno temelji na t. i. 'razcepih' (*'cleavages'*), tj. dogodkih izjemnega pomena, ki so povzročili specifične družbenopolitične razcepe v evropski zgodovini (Lipset in Rokkan v Hix, Lord 1997: 23–25). Prve politične stranke so nastale kot posledica omenjenih razcepov: najprej so se pojavile kot branilke državnih interesov – v katoliških državah kot krščanskodemokratske stranke, v državah z nacionalnimi cerkvami kot konservativne. Iz fevdalno-buržoaznega razcepa so kot tekmecek konservativcem izšle liberalne stranke. Agrarne stranke so zaščitile ruralne interese, socialistične pa delavske pravice.

Začetki evropskega strankarskega združevanja so bili pod očitnim vplivom povojnih vzorcev strankarske politike. Glavna gonilna sila integracije je bila krščanska demokracija. Njeni protagonisti so verjeli v izgradnjo nove Evrope, ki bi temeljila na skupnih družbenih in političnih vrednotah, nacionalne ovire pa bi presegli z ideološkim združevanjem. Prav zaradi slednje predpostavke je bil drugi veliki blok – socialistični – sprva bolj zadržan, saj je v njej videl oviro sodelovanju z Vzhodom. Liberalci so bili procesu integracije naklonjeni, bodisi zaradi krepitev tržnih bodisi osebnih svoboščin. Tudi konservativci so bili enotni – v zagrizenem nasprotovanju združevanju Evrope, saj niso želeli niti slišati o šibkejši nacionalni državi. Razvoj evropskega strankarstva je bil zato počasen (Hix, Lord 1997: 11–15). Vzroke gre iskati tudi v dejstvu, da EP vse do l. 1979 ni bil neposredno izvoljen, pač pa so države tja pošiljale delegate. Ideološka raznolikost ter različni nacionalni in strankarski interesi so vodili do fragmentacije političnih skupin in upada transnacionalnega strankarskega sodelovanja. Okrepitev slednjega so prinesle šele institucionalne spremembe v 80. in 90. letih, ko je EP pridobil več pristojnosti. Strankarstvo je ostalo domena nacionalnih strank, predvsem zaradi njihovega vpliva na domačo politično kulturo in s tem na dojemanje evropskega strankarstva s strani javnosti.

Z nastankom ES so bile stranke držav članic primorane povezati se v forume, preko katerih bi koordinirale tako svojo kot skupnostno politiko. Ti forumi tvorijo osnovo kasnejših transnacionalnih strankarskih organizacij, ki prerastejo skupščinsko-parlamentarne okvire in postanejo formalne politične institucije EU. Že l. 1953 so se evropske desnosedinske stranke povezale v Skupino krščanskih demokratov (*CDG*), ki je l. 1976 prerasla v Evropsko ljudsko

⁴¹ Skupina *EPP* vključuje tudi frakcijo Evropskih demokratov; *ELDR* in Evropska demokratska stranka sta oblikovali *ALDE*; stranka *EUDemokrati* je razdeljena med dve politični skupini, ipd. (Wikipedia (2007): *EP political group* (dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/European_Parliament_political_group (20. julij 2007))).

stranko. L. 1965 je nastala Evropska krščanskodemokratska unija (*EUCD*). Z nadaljnjimi širitvami se je vzporedno razvila konservativna frakcija, imenovana Evropska demokratična unija (*EDU*). Evropska desna opcija, kot jo poznamo danes, nastane l. 1999 z zlitjem vseh treh skupin v enotno *EPP*. Evropska levica se je povezala l. 1974 kot Konfederacija socialističnih strank ES, po maastrichtskih reformah pa se je preoblikovala v Stranko evropskih socialistov (*PES*). Liberalci so šli po podobni poti: l. 1976 nastane Federacija liberalnih in demokratskih strank ES, ki l. 1993 postanejo Evropska liberalna, demokratska in reformna stranka (*ELDR*) (Hix 1999: 173–74).

Strankarski sistem EU je v grobem dvodimenzionalen: na eni osi ga določa klasični kontinuum levo-desno, na drugi pa precej bolj edinstven odnos do integracije oz. suverenosti. Slednji implicira dejstvo, da se politične stranke, čeravno iste ideološke orientacije, pogosto razhajajo glede odnosa do integriranja v evropsko skupnost ter tako favorizirajo močnejšo oz. šibkejšo EU. Dimenzija levo-desno je vseeno temeljna, saj predstavlja vir delitve in razlikovanja evropskih '*familles spirituelles*' (duhovnih družin oz. političnih ideologij) – od leve proti desni si sledijo: skrajna levica (*EUL/NGL*), zeleni (*EG*), socialisti/socialdemokrati (*PES*), liberalci (*ELDR/ALDE*), krščanski demokrati (*EPP*), konservativci in skrajna desnica. S pomočjo druge dimenzije pa lahko opredelimo še dve skupini, ki delujeta na evropskem strankarskem prizorišču in zavzemata celoten levo-desni spekter: regionalisti (*EFA*) močno nasprotujejo tradicionalni nacionalni državi in zagovarjajo močno EU, 'protievropejci' (*UEN*, *ID*, *ITS*) pa ji že poimensko nasprotujejo.⁴² Koalicijska politika znotraj strankarskega sistema ubere eno od dveh poti: glavne politične skupine (socialisti, liberalci, krščanski demokrati) navadno oblikujejo velik sredinski 'proevropski blok' nasproti 'protievropskemu' (radikalna levica, skrajna desnica, konservativci, zeleni), na dominantnem kontinuumu levo-desno pa se 'levi blok' pod vodstvom *PES* sooča s 'sredinsko desnim', kjer je vodilna *EPP* (Hix 1999: 171).

Kazalci vpliva političnih skupin dajejo mešano podobo. Po eni strani izvajajo precejšen nadzor nad svojimi poslanci, saj določajo taktiko in vzorce glasovanja, kar se odraža na visoki kohezivnosti oddanih glasov (malo je poslancev, ki bi glasovali mimo volje svoje skupine)⁴³ ter očitni delitvi na levi in desni blok (čim bolj so stranke vsaksebi, tem bolj se razlikuje njihovo glasovanje). Po drugi strani je vpliv skupin omejen, iz institucionalnih (šibkost EP), strukturnih (šibkost samih skupin) in drugih vzrokov (zunanji vplivi na

⁴² Hix, Lord (1997: 26–49); European Parliament (2007): *Political Groups On-line* (dostopno na http://www.europarl.europa.eu/groups/default_en.htm (14. julij 2007)).

evroposlance). Namesto levo-desnega razcepa je najbolj dominantna sredinska koalicija *PES*, *ELDR* in *EPP*. Pri glasovanjih z zahtevano absolutno večino so njihovi glasovi nepogrešljivi, poleg tega EP velikokrat deluje kot enotna institucija, ki ščiti svoj interes in ni razdeljena na vladajočo koalicijo oz. opozicijo v klasičnem pomenu (Hix 1999: 176–78; Nugent 2003: 220–22).⁴⁴ Strukturno je strankarski sistem EU označen kot 'zmerni pluralizem' z malo relevantnimi skupinami, šibkimi ekstremi in centripetalnim načinom tekmovanja. Njegov razvoj gre v smeri konsolidacije, saj se strankarska arena zgoščuje (krepijo se glavne sile in zmanjšujejo manjše) (Attina, Bardi v Fink Hafner 2004b: 82).

Čeprav je že *PES* vključevala določila o neposrednih in univerzalnih volitvah v EP, so Evropejci prvič šli na volitve šele l. 1979. Države so se uspele dogovoriti glede stalnega 5-letnega mandata, ne pa tudi o enotnem volilnem sistemu ali skupnem dnevu volitev.⁴⁵ Prav tako variira velikost elektorata: večje države so podzastopane, manjše pa nadzastopane. Problem volitev v EP je 'drugorazrednost' – ker nimajo vpliva na oblikovanje vlade oz. spremembe politične usmeritve, ne gre za prave volitve na evropski ravni, ampak bolj za referendum ali pa 'lepotna tekmovanja', ki potrdijo ali zavrnejo posamezne nacionalne vladajoče kroge. Nacionalne stranke so tiste, ki izberejo kandidate, vodijo kampanje in dejansko nadzirajo skupine znotraj EP, saj lahko povzročijo notranje razkole. Tekmovanja za glasove med evropskimi strankami praktično ni, nimajo vpliva ne na oblikovanje programov ne na volilne teme. Sekundarnost volitev se odraža na šibki koherenci in skromnih resursih volilnih kampanj, nezainteresiranosti strank in velikih političnih imen ter posledično zelo skromni volilni udeležbi (ta je konstantno upadala, s 63 % l. 1979 na 45,7 % l. 2004), porazu vladajočih strank oz. uspehu opozicijskih in velikem uspehu majhnih, obrobnih oz. protestnih strank (Fink Hafner 2004b: 77, 80; Hague, Harrop, Breslin 1998: 100; Hix 1999: 180–81; Nugent 2003: 212–15, 223).⁴⁶ EU ne bo imela pravega kompetitivnega strankarskega sistema, dokler politične stranke ne bodo tekmovala na evropskih stališčih in platformah, dokler se

⁴³ Kohezivnost je identična ali še večja od tiste v ameriškem kongresu (Hix 2007: 121).

⁴⁴ Rečeno splošno je v prvih dveh in zadnjih dveh mandatih EP 'vladala' sredinsko desna pozicija, vmes pa sta se zgodila en mandat leve dominacije ter en mandat brez prevlade (Nugent 2003: 221). Santerjeva komisija je bila povsem uravnotežena, Prodijska bolj levosredinska, Barrosova pa bolj desnosredinska (Hix 2007: 131–32, 141). Šibkost dihotomije levo-desno se odraža tudi na dejstvu, da je predsedovanje EP razdeljeno med največje skupine na način, da pol mandata predseduje ena (navadno *EPP*), pol pa druga (*PES* ali *ELDR*) (Hix 2007: 144).

⁴⁵ Od l. 1999 vse države uporabljajo različne oblike proporcionalnega sistema. Odrpte liste so bolj osredotočene na kandidate in evroparlamentarne skupine, zaprte liste pa bolj na nacionalne stranke in lokalne veljake. Volitve navadno potekajo v juniju, v dneh od četrтка do nedelje (Fink Hafner 2004b: 79; Nugent 2003: 214).

⁴⁶ Udeležba je pogojena s 'težo' volitev; manj pomembne volitve, ki nimajo vpliva na sestavo oblasti, bodo manj zanimive za volivce, bolj pomembne, od katerih je odvisno vodstvo, pa bolj zanimive. V prvem primeru pridejo skupaj kongresne volitve v ZDA in evropske volitve, v drugem pa predsedniške volitve v ZDA in nacionalne parlamentarne volitve v evropskih državah (Hix 2002: 2).

volivci ne bodo odločali na podlagi evropskih vprašanj in dokler se zmagovalna izbira ne bo preslikala v določeno zakonodajno in izvršno aktivnost (Hix 1999: 167–68).

2.4.5 'Amerikanizem', demokracija in republikanizem vs. 'evropejstvo', demokracija in demokratični deficit

»The United States is often referred to as the model of a successful federal experience. How relevant is the American model for a Europe in the process of being built? Comparisons can be disappointing: a careful examination of the American federal model, as it exists today, suggests that it cannot be transposed to the European continent. This is particularly clear with respect to citizenship« (Lacorne v Nicolaidis, Howse 2003: 428).

»'Evropska' zgodovina je manifestacija 'evropske' kulture. Skupna 'evropska kultura' naj bi bila osnova in del 'zahodne civilizacije', h kateri se štejejo vsaj še ZDA, Kanada, Avstralija, Nova Zelandija kot naslednice in hibridi prvotne evropske kulturne dediščine« (Toplak 2003: 11).

»Med ZDA in Evropo je kljub pripadnosti obeh tako imenovani zahodni civilizaciji vse več tudi ideoloških nasprotij. Začeli sta se radikalno razhajati v pojmovanju delovanja demokracije...« (Toplak 2003: 148).

ZDA ni nacionalna država evropskega tipa, pač pa 'država-narod' zaradi edinstvenih kulturnih specifik (Linz, Stephan v McKay 2001: 13). Ameriški narod ne temelji na krvnih vezeh ali na skupnem jeziku, kot evropski narodi. Nastal je kot narod priseljencev, ki se niso rodili Američani, ampak so to postali. V Evropi je državljanstvo posameznika odvisno od kraja rojstva oz. državljanstva staršev (Ashbee, Ashford 1999: 5, 18; Singh 2003: 7, 10).

Čeprav je ZDA družbeno raznolika in heterogena država ('talilni lonec' zelo različnih kultur, ras, religij itd.), prebivalce družijo skupno prepričanje oz. skupna politična kultura prav posebnega tipa. Američani niso sledili evropskemu zgledu in se niso delili na različne politične ideologije, kot so demokracije social(istič)nega, krščanskega ali liberalnega tipa, skrajni nacionalizem fašističnega tipa ipd. Namesto tega jih družijo ideologija 'amerikanizma', ki se odraža v vrednotah demokracije in osebne svobode (predvsem svobode pred represijo oblasti – posledično so Američani nezaupljivi do kakršnekoli vlade), individualizma, osebne lastnine in svobodnega podjetništva, enakosti v smislu izhodiščnih priložnosti in pred zakonom, patriotizma ter verskega moralizma puritanskega tipa. Individualizem in nezaupanje v osrednjo oblast se med drugim odražata na odsotnosti vsenacionalnih socialnih in zdravstvenih programov oz. odsotnosti države blaginje po evropskem vzoru. Izjemnost 'ameriških sanj' je takšna, da včasih vodi do občutka večvrednosti. Ker je država okarakterizirana z enimi najglobljimi razlikami v družbeni bazi na svetu, je v praksi prihajalo (in še prihaja) do številnih etnično pogojenih konfliktov (npr. rasni nemiri), družbene in politične razlike pa so v zgodovini že privedle celo do začasnega razpada države (Ashbee, Ashford

1999: 18–24, 30–31; Singh 2003: 4–13).

ZDA je specifična zaradi svoje 'postnacionalne' etnične identitete oz. svojega modela multikulturalizma, tj. sposobnosti izražanja več identitet hkrati, npr. angloameriške, irskoameriške, italoameriške, židovskoameriške itd. Hkratne identitete obstajajo sicer tudi v Evropi (npr. bavarsko-nemška ali korziško-francoska), vendar je evropska 'nadidentiteta' slabo izražena, centralizirane države, kot je Francija, pa ne priznavajo nobenega drugega naroda na svojih tleh razen francoskega. Multikulturna Evropa je drugačna od multikulturne Amerike (Lacorne v Nicolaidis, Howse 2003: 432–33). Evropska multikulturnost, temelječa na večjezičnosti, ostaja bistvo evropskosti in se bo ohranjala tako na evropski kot nacionalni ravni (Toplak 2003: 128).

Nacionalna identiteta ni edina prisotna v ZDA, obstajajo tudi regionalne identitete: Nova Anglija je predstavljala središče industrijskega razvoja države. Srednji zahod je bolj ruralen, zato je razvil bolj izolacionistično mentaliteto. Zahodne države so bile vključene v Unijo nazadnje, zato so obdržale 'mejni' značaj. Jug je najbolj kulturno specifičen: agrikulturno gospodarstvo in sužnjelastniški sistem sta botrovala državljanski vojni, segregacijska mentaliteta pa se je obdržala vse do danes.. Ne le kulturne razlike, tudi življenjski standard med regijami se razlikuje. Obstaja tudi tesna povezanost med razvitostjo oz. urbaniziranostjo regij/držav in njihovimi političnimi preferencami ('modre' vs. 'rdeče' države) (Ashbee, Ashford 1999: 11–12). Čeprav so prebivalci ZDA najprej Američani, obstaja tudi identifikacija s posameznimi zveznimi državami, ki pa ne sovpadajo s konceptom državljanstva. Teksašani se npr. razlikujejo od Newyorčanov in oboji so ponosni na svojo identiteto (Neuman v Lacorne v Nicolaidis, Howse 2003: 428).

Moderna ameriška definicija državljanstva se razlikuje od evropske: podrejeno 'državno' državljanstvo izhaja iz nadrejenega zveznega, medtem ko podrejeno evropsko državljanstvo temelji na nadrejenih nacionalnih (Lacorne v *ibid.* 428). Vendarle ZDA pred državljanstvo vojno niso poznale skupne ameriške identitete. Državljanstvo je bilo domena posameznih držav, ki so jih družile republikanske vrednote. Doktrina dualnega federalizma je omogočala hkraten obstoj zveznega in državnega državljanstva, kar je ustrezalo takratni sužnjelastniški družbi. Šele z ratifikacijo 14. amandmaja po vojni je državno državljanstvo dobilo današnji 'derivativni' značaj. Spremeni se že s preselitvijo osebe, brez posebnih zahtev in brez ekskluzivnih pravic, z izjemo volilne. Današnji državljanski model ZDA za EU torej ni relevanten, je pa deloma relevanten stari predvojni model (Meehan v *ibid.* 406–07; Lacorne v *ibid.* 428–30).

Različni etnični izvori, različne kolonialne vezi, nastanek postvestfalskih nacionalnih držav v 17. stol., krepitev nacionalizma v 19. stol., narodne manjšine, omejevanje svobode gibanja, zahteva po državljanski zvestobi, nacionalni jeziki in literatura ter nenazadnje stalni konflikti in vojne so dolgo časa preprečevali razvoj skupne evropske identitete. Po drugi strani je slednja dobila zaslombo v skupni dediščini antike in krščanstva, renesanse in razsvetljenstva, industrijske revolucije in demokracije (Wistrich 1994: 78–79). Vendarle je omenjena dediščina temelj ne le Evrope, pač pa tudi vseh njenih 'podaljškov', še posebej Amerike.

Evropska integracija ni zajela le področja 'visoke politike', pač pa tudi izobraževanja, športa, kulture in medijskega prostora. EU ima svoje simbole: zastavo, himno, načelo, tudi denarno valuto (*ibid.* 87–92). Pa vendar prave 'evropskosti' ni oz. ji manjka vsebine. Omenjeni simboli so površinski, ni skupne državljanske kulture, ni skupnega jezika in ni skupnega medijskega prostora (Lacorne v Nicolaidis, Howse 2003: 431–32, 434). Ameriški narod obstaja, evropski pač ne. Vendarle obstaja alternativa: EU, osnovana na politični kulturi oz. identiteti, ki bi dopolnjevala nacionalno (Toplak 2003: 127). Evropska identiteta oz. nadnacionalno državljanstvo multikulture narave bi se lahko razvilo s pomočjo nekaterih 'republikanskih' ukrepov, kot so: evropski referendumi, oblikovani po vzoru 'iniciativ' v državah ZDA (Wistrich (1994: 114) npr. zagovarja potrditev skupne ustave na vseevropskem referendumu s strani večine volivcev vseh držav članic); 'evropski javni trg', kjer bi vsakdo lahko izrazil mnenje in sodeloval pri oblikovanju politik; evropski ustavni svet, oblikovan po vzoru francoskega; sistem omejene obdavčitve za neposredno finančno napajanje EU ter horizontalen razvoj človekovih pravic za neposreden boj z rasizmom, ksenofobijo in diskriminacijo (Weiler v Lacorne v Nicolaidis, Howse 2003: 434–35).

Maastrichtska pogodba je uvedla 'mnogotero' oz. večplastno državljanstvo ('*multiple citizenship*'). Nacionalno državljanstvo je sicer še vedno pogoj za evropskega, ki vsebuje 'nadenacionalni presežek', saj zagotavlja aktivno in pasivno uveljavljanje političnih pravic državljanov na nadnacionalni in lokalni ravni (Fink Hafner 2004a: 24). Evropa ima skupne zgodovinske izvore in kulturno dediščino, hkrati pa množstvo različnih kultur, jezikov in etničnih skupin, katerih unifikacija ni najbolj verjetna. Enotnega evropskega demosa ni oz. je nekakšen skupek nacionalnih demosov. Dodaten zaplet povzroča tudi različno razumevanje pojmov državljanstva in nacionalnosti med državami članicami (Meehan v Nicolaidis, Howse 2003: 407). Vendarle razlike niso takšne, da ne bi moglo obstajati npr. enotno evropsko volilno telo (Hix 1999: 186–87). V prihodnosti gre pričakovati upadanje pomena nacionalnega državljanstva na račun 'mnogoterega'. Evropski demos pomeni prej neko težnjo

k nadaljnemu razvoju EU, kot pa zametek naroda. Evropejci imajo nenazadnje precej možnosti sodelovati znotraj PS EU (Fink Hafner 2004a: 25).

'Državljeni' EU se identificirajo z nacionalnimi enotami dosti bolj kot z nadnacionalno. Državljske lojalnosti EU tako rekoč ni. Za EU je značilna nizka stopnja centralizacije, kombinirana z močno regionalno/državno lojalnostjo, pa tudi nizka moralna avtoriteta osrednje oblasti ter omejeno območje njenega delovanja – enako kot na ameriškem Jugu pred *New Dealom*. Današnja ZDA je v obeh primerih diametralno nasprotna EU (McKay 2001: 16–18).

EU ni liberalnodemokratični politični sistem in ne predstavniška demokracija, čeprav skuša posnemati določene elemente nacionalnih sistemov (Fink Hafner 2004a: 26–27, 67; Hix 1999: 186). Pravzaprav je bliže 'razsvetljenemu despotizmu' kot pa kompetitivni strankarski demokraciji, saj volitve v EP sploh niso prave evropske volitve (Hix 1999: 183; Hix 2004: 1; Hix 2007: 91). EU izpolnjuje proceduralne zahteve demokracije, ne pa vsebinskih (Hix 2007: 84–85). Njene glavne pomanjkljivosti so odsotnost jasne medinstitucionalne razmejitve pristojnosti, pomanjkanje odgovornosti med akterji ter posledično vprašljivi legitimnost in demokratičnost same entitete. EU je namreč vedno bila projekt elit, grajen od zgoraj navzdol. Iz opisanega izhaja pojav t. i. 'demokratskega deficita' oz. 'primanjkljaja' – gre za »institucionalni pojav, pri katerem je problem demokratičnosti EU vezan na neprimerne medinstitucionalne odnose, značilne za EU«, opredeljen kot »omejena zmožnost nadzora nacionalnih parlamentov nad vladami v zadevah, ki se nanašajo na odločanje na nadnacionalni ravni, in kot pomanjkanje pristojnosti EP pri sprejemanju odločitev v kontekstu oblikovanja skupnih evropskih politik« (Lajh 2004: 50). Konkretiziran je v trditvah, da so nacionalni parlamenti izločeni iz procesa odločanja, EP pa je prešibak, da je EU preveč oddaljena od državljanov in da sprejete odločitve niso v skladu z njihovimi željami, ter najhuje, odsotnost pravega demokratičnega tekmovanja na evropski ravni (Hix 2007: 75–78).

Nekateri opozarjajo, da problem demokratičnega deficita pravzaprav ni problem. EU namreč ni 'superdržava v nastajanju', pač pa izjemno šibka 'federacija' (glej poglavje 2.4.1). Kot taka ne sme biti enačena z nacionalnimi demokracijami, pač pa obravnavana kot 'omejena večnivojska politična skupnost z lastnimi družbenimi in zgodovinskimi specifikami' (Moravcsik v Nicolaidis, Howse 2003: 186–87).

Ker EU temelji na članstvu držav, je odvisna tudi od javnomnenjske podpore med prebivalstvom. V zadnjem obdobju je ta znatno upadla in se trenutno giblje okoli polovice, tudi v bolj proevropskih državah. V začetnem obdobju je bila integracija, takrat omejena na skupni trg, priljubljena, z Maastrichtsko pogodbo in 'federalizacijo' EU pa se je trend obrnil.

Nezadovoljstvo se je nazadnje odrazilo na zavrnitvi ustavne pogodbe (Hix 2007: 56–60). Ker volitve ne nudijo možnosti menjave oblasti, bolj radikalne sile in volivci tako na desnem kot levem polu ne morejo računati na polno udeležnost v procesu odločanja, zato nastopajo proti sistemu kot celoti. Več 'bruseljske politike', prave demokratične volitve in bolj odprto argumentiranje na evropski ravni bi to težavo lahko odpravilo. Pritegnilo bi medije, približalo državljanke in znižalo demokratični deficit (Hix 2007: 113–15).

Demokratični deficit naj bi v grobem odpravili s pomočjo ustave na evropski ravni, z gradnjo evropske identitete in s 'partifikacijo', tj. oblikovanjem pravih evropskih strank (Heidar 2003: 3). Že v preteklosti so za zmanjšanje demokratičnega deficita nekateri predlagali neposredne volitve EP ter okrepitev njegove vloge v zakonodajnem procesu in pri formiranju izvršne veje, tj. Komisije. Prvi predlog je bil uresničen in EP je pridobil na moči, a še vedno ne dovolj (Hix 1999: 167). Sam EP bi lahko s spremembami poslovnika dosegel večjo kohezivnost političnih skupin oz. večjo učinkovitost delovanja: namesto povsem proporcionalne razdelitve sedežev v odborih bi bila zmagovita skupina favorizirana in bi tako lažje 'vladala' – '*Winner-Takes-Most*' metoda bi bila ustrezen kompromis med *statusom quo* in '*Winner-Takes-All*' metodo, uporabljano v ameriškem kongresu. Z navadno večino namesto zahtevane kvalificirane pa bi se politični prostor še bolj polariziral, saj največji skupini ne bi bili več zavezani glasovati enako. Logično bi tudi bilo, da bi EP cel mandat predsedovala ena sama oseba (Hix 2004: 4–6; Hix 2007: 144–47). Predlogi vključujejo tudi uvedbo referendumov na evropski ravni, npr. v obliki 'zakonodajnih iniciativ', ter reformo volilnega sistema v smeri večje uniformnosti ter osredotočenosti na kandidate in evropske stranke namesto na nacionalne. Transparentnost delovanja Sveta bi se izboljšala z odprtjem vseh njegovih razprav, dokumentov in glasovanj javnosti (Hix 1999: 184; Hix 2004: 9; Hix 2007: 150–55). Svet je pravzaprav funkcionalni ekvivalent zgornjega doma parlamenta, evropski 'svet držav'. Ob upoštevanju izjemne raznolikosti EU in odsotnosti njene skupne identitete bi bilo pametno ohraniti sistem trenutno v veljavi, vključno s pravico veta. Primer ameriških senatorjev npr. kaže, da regionalno izbrani politiki lahko hitro pozabijo na regionalne interese, če dobijo dostop do osrednjih centrov moči. Ameriški primer prav tako dokazuje, da neučinkovite ali neustrezne ustavne rešitve lahko vodijo v hude težave, ustavne krize ali celo razpade (McKay 2001: 147, 152).

Radikalnejši predlogi se nanašajo na volitve 'predsednikov EU'. S tekmovanjem takšne 'teže' bi spodbudili tako stranke kot volivce, kar bi pozitivno vplivalo na razvoj tako strankarskega sistema kot sistema EU nasploh. Najprej bi bilo potrebno doreči naravo evropske izvršne oblasti. Za EU bi bila učinkovitejša 'enojna', kjer bi bile pristojnosti

skoncentrirane v eni osebi, namesto sedanje 'dvojne', po kateri je oblast razdeljena med Komisijo in Svet, in ki je tudi v bodoče verjetnejša opcija. Vendarle bi morala biti hierarhija med institucijama jasneje izdelana in način izbora različen. Za EU bi bil prav tako primernejši model 'ločenih pristojnosti' namesto 'zlitih pristojnosti'. Prvi je bil v veljavi do uveljavitve pogodbe iz Nice, pomeni pa, da je večina, ki izvoli predsednika, drugačna od večine, zahtevane za sprejemanje zakonodaje (kar spominja na ameriški predsedniški/kongresni sistem). Po drugem modelu ti dve večini sovpadata (kar spominja na parlamentarni sistem) (Hix 2002: 3–5). Kratkoročne rešitve volitev predsednika, ki ne bi zahtevale posegov v pogodbeno materijo, predlagajo, da bi se za glasove EP (oz. najprej volivcev) in Evropskega sveta (kjer soglasje po novem ni več potrebno) pomerili kandidati vseh glavnih političnih struj. Skrajni kandidati bi hitro odpadli, tako da bi prišlo do merjenja moči desnosedinskega in levosredinskega kandidata (Hix 2007: 162–63, 169–76). Po bolj dolgoročnih predlogih bi lahko njegova izvolitev bila vezana na mandat EP – potemtakem bi EU prevzela parlamentarni sistem. Ker pa ostaja nerešen problem sekundarnosti volitev v EP, predlogi vključujejo tudi uvedbo predsedniškega sistema, tj. neposrednih volitev predsednika oz. celo uvedbo elektorskega kolegija po ameriškem vzoru, s čimer bi se zaobšlo težavo nezainteresiranosti volilnega telesa. 'Neposredna' rešitev ni najboljša, saj bi omenjeni problem ostal, bolj zanimiva je druga rešitev, ki se tudi najbolj približa ameriškemu sistemu volitev: predsednika bi izvolil 'kongres' članov EP in enakega števila članov nacionalnih parlamentov. Ali pa bi evropsko komponento kongresa izločili in bi predsednika volili le nacionalni parlamenti, temeljne predstavniške institucije v Evropi. Vsaka država bi dobila določeno število 'predsedniških glasov', ustrezno njenemu zastopstvu v EP, ki bi jih nato podelila kandidatom – to bi bilo identično ameriškemu elektorskemu sistemu, brez *'Winner-Takes-All'* komponente (Hix 1999: 185; Hix 2002: 7–9; Hix 2004: 2–8). Prav tako po ameriškem vzoru bi poleg predsednika Komisije volivci izvolili še dva podpredsednika: predsednika EP in (stalnega) predsednika Sveta. Kandidirali bi na skupni glasovnici, imeli usklajen mandat in bi delovali kot ekipa. Če bi volitve potekale hkrati z volitvami v EP, bi udeležba zelo verjetno narasla (Wistrich 1994: 107, 111).

3. SINTEZA

3.1 Teoretična primerjava

PS ZDA je polno razvit sistem. Je primer demokratičnega republikanskega sistema, po Almondu angloameriškega tipa, po Lijphartu centripetalnega tipa, po Blondelu liberalnodemokratičnega tipa, po Dahlu kapitalističnega tipa. PS EU je precej težje opredeliti, saj ni bil vključen v tipologizacijo, niti ga vsi ne dojemajo kot polnopraven sistem, ustrezen sistemu neke državne entitete. Je primer PS v nastajanju. Je primer demokratičnega sistema, vendar s pomanjkljivostmi. Je blizu republikanskemu modelu, čeprav so nekateri njegovi 'podsistemi' (države članice) monarhije. Ustreza kontinentalnemu evropskemu tipu, saj je heterogen in fragmentiran. Nahaja se nekje med centrifugalno in konsociativno demokracijo, morda bližje slednji, saj elite na evropski ravni prej sodelujejo, kot pa tekmujejo. Najbližje je liberalnodemokratičnemu sistemu, kar drži samo po proceduralni plati. Je kapitalističen sistem, čeprav imajo njegovi 'podsistemi' izkušnje tako s socializmom kot z državo blaginje. Zdi se, da bi strokovnjaki morali iznajti povsem novo kategorijo PS, ustrezno *sui generis* statusu EU. Če je v primeru ZDA 'nevarnost' enačenja PS z državo velika, pa tega v primeru EU ni – njen PS veliko bolj ustreza pojmu vladanja.. Podobnost med sistemoma je omejena na demokratičnost, v prvem primeru pravo, v drugem nastajajočo. Podrobnejša tipologizacija razkrije številne razlike. **Prva hipoteza je sicer potrjena, vendar se zdi nezadostna.**

3.2 Zgodovinska primerjava

Tabela 3.2.1: Primerjava zgodovinskega razvoja ZDA in EU

	ZDA (od konfederacije k federaciji)	EU (od mednarodne organizacije k konfederaciji in naprej?)
Vzroki, motivi nastanka	-osamosvojitve izpod angleške krone -samoodločba, neodvisnost -varnost in skupna obramba -ukinjanje tržnih ovir	-pomiritev evropskih držav -preprečitev novih vojn -ekonomska integracija
Pomembni datumi	1607: prva stalna britanska kolonija 1776: sprejetje Deklaracije o neodvisnosti 1781: Členi konfederacije 1787: Ustava ZDA 1789: prve predsedniške volitve 1791: Listina svoboščin dodana ustavi 1803: nakup teritorija Louisiane 1845: aneksija Teksasa 1861–65: državljanska vojna, odcepitev Konfederacije 1933: predsednik F. D. Roosevelt uvede	1951: 6 evropskih držav ustanovi ESPJ 1957: Rimska pogodba ustanovi EGS/skupni trg 1973: ES se razširi na 9 članic in prične razvijati skupne politike 1979: nastanek EMS, prve neposredne volitve v Evropski parlament 1981, 1986: mediteranska širitev 1993: Maastrichtska pogodba vstopi

	<p>program obnove New Deal 1955: začetek gibanja za državljanske pravice 1964–65: sprejetje zakonov o volilnih in državljanskih pravicah, končanje segregacije 1981: R. Reagan postane predsednik, obdobje novega konservativizma 1994: zmaga Republikanske stranke na kongresnih volitvah</p>	<p>v veljavo, dokončanje projekta skupnega trga 1995: širitev na 15 članic 2002: nastanek EMU, vpeljava evra 2004: 10 novih članic Unije</p>
Kronološka obdobja	<p>-kolonialno obd. 1650–1765 -revolucionarno obd. 1765–1783 -obd. ustavnosti 1783–1800 -obd. zgodnje državnosti 1800–1855 -obd. državljanske vojne in rekonstrukcije 1855–1876 -obd. gosp. razvoja in reform 1876–1914 -1. svet. vojna in gosp. kriza 1914–1933 -<i>New Deal</i> in 2. svet. vojna 1933–1945 -obd. Hladne vojne (<i>Realignment, Civil Rights, Great Society</i>) 1945–1980 -obd. 'reaganizma', padec berlinskega zidu 80. leta -obd. 'clintonizma' 90. leta -'bushistična' Amerika, terorizem 21. stol.</p>	
Ustanovni očetje	George Washington, John Adams, Alexander Hamilton, James Madison, Thomas Jefferson, Benjamin Franklin	Jean Monnet, Robert Schuman, Konrad Adenauer, Alcide De Gasperi, Altiero Spinelli, Paul-Henri Spaak
Ustanovni dokumenti	<p>-Deklaracija o neodvisnosti -Členi konfederacije -Ustava ZDA -amandmaji k ustavi</p>	<p>-Pariška pogodba o ESPJ -Rimski pogodbi o EGS in EURATOM -Enotna evropska listina -Maastrichtska pogodba o EU -Amsterdamska pogodba -Pogodba iz Nice -Pogodba o ustavi za Evropo (?)</p>
Širitve	<p>1787–90 - 13 originalnih držav do 1799 - 16 držav do 1819 - 22 držav do 1839 - 26 držav do 1859 - 33 držav do 1879 - 38 držav do 1899 - 45 držav do 1950 - 48 držav do 1960 - 50 držav</p>	<p>1951 - 6 ustanovnih članic 1973 - 9 članic 1981 - 10 članic 1986 - 12 članic 1995 - 15 članic 2004 - 25 članic 2007 - 27 članic</p>

Viri: Ashbee, Ashford (1999: 214–16); Hague, Harrop, Breslin (1998: 48); 50states.com (2006): *Statehood Dates* (dostopno na <http://www.50states.com/statehood1.htm>); EUROPA Portal (2006): *Ten Historic Steps* (dostopno na http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_2/index_en.htm); European University Institute (2006): *WWW-VL: History: United States* (dostopno na <http://vlib.iue.it/history/USA/>); Pinzler, Andrew (1999): *Colonial and Revolutionary Periods Timeline* (dostopno na <http://www.pinzler.com/ushistory/timeline1.html>); *Confederation to Constitution Timeline* (dostopno na <http://www.pinzler.com/ushistory/timeline2.html>) (vse 9. februar 2006).

EU nima zgodovinskega precedensa. Še nikoli poprej ni bila ustanovljena večnacionalna, večkulturna in večjezična zveza nacionalnih držav z lastnimi političnimi sistemi. Ameriškemu primeru je podobna le v začetni stopnji, tj. postopni 'agregaciji' poprej ločenih političnih enot in pogodbenih pogajanj, ki so v primeru ZDA (ne pa EU) vodila do skupne ustave (Burgess 2000: 38–39). Tudi ZDA je bila svoj čas unikum v svetu.

Ustanavljanje obeh entitet je spominjalo bolj na eksperiment, kot pa na preišljeno aktivnost s točno določenim ciljem ('pot, in ne cilj' oz. način, kako priti do cilja). Obe sta nastali s prostovoljnim združevanjem suverenih držav, ne pa z osvajanjem ali nasilno gradnjo imperijev. ZDA kot enoten narod se je dejansko konsolidirala več kot 70 let, tj. do konca državljanske vojne (Burgess 2000: 258). EU je še vedno v procesu konsolidacije. Nastanku obeh entitet je botrovala vojna. Pričetki EU se ne zdijo tako plemeniti kot ameriški. Opis ameriške vojne za neodvisnost daje vtis, da ni bila le vojna, pač pa plemenit boj za svobodo vsakega posameznika. Druga svetovna vojna sicer ni bila boj za neodvisnost, bila pa je plemenit boj proti nacifašizmu in opozorilo evropskim državam, da prihodnost ni v ločevanju, pač pa v združevanju. Motiv nastanka ZDA je bila varnost – ameriške države so se povezale med drugim zato, da bi se zavarovale pred zunanjimi sovražniki. Drugi motiv je bila ukinitvev notranjih trgovinskih ovir. V obeh primerih motivi nastanka EU povsem sovpadajo z omenjenimi (Hague, Harrop, Breslin 1998: 170; McKay 2001: 127, 129) – **prvo trditev druge hipoteze je možno potrditi**. EU je nastala kot ekonomski projekt, ki bi pomagal obnoviti razrušeno Evropo in preprečiti nadaljnje vojne. Poleg tega so države članice ocenile, da jim bo predaja dela suverenosti skupnim institucijam koristila v smislu povečanja svoje moči in vpliva v naglo spreminjajočem se svetu (Nugent 2003: 478). Podobno kot je bila Evropa udeležena pri nastajanju ZDA, je bila ZDA vsaj posredno udeležena pri ustanavljanju predhodnic EU: z Marshallovim načrtom je pomagala pri povojni obnovi Evrope. V ekonomski in politični integraciji je uvidela svoj interes, saj je stabilna Evropa predstavljala perspektivno tržišče za ameriške izdelke, po drugi strani pa branik pred rastočo močjo Sovjetske zveze (Sawinska 2002: 8) – **tudi drugo trditev je možno potrditi**.

Obe entiteti imata svoje 'ustanovne očete'. Ti so v ameriškem primeru precej bolj 'člašeni' in prepoznavni, kar za evropske ni možno trditi. Poleg tega je znano, da so se evropski možje zgledovali po ameriških, vsaj v primeru Jeana Monneta (Goldstein 2001: 48). Obe entiteti sta se širili po obsegu, vendar v različnih kontekstih. Geografski, demografski in kulturni kontrast je namreč očiten: široko, neposeljeno območje proti zamejenemu, poseljenemu ozemlju, relativno homogeno prebivalstvo proti heterogenemu (Elazar v Nicolaidis, Howse 2003: 31). ZDA se je širila kot država preko osvajanj ozemelj. Ta so bila

poljubno organizirana in avtomatično sprejeta v zvezo. Izjemoma so bila poprej neodvisne republike, kot v primeru Teksasa in Vermona. EU se je širila kot meddržavna skupnost z izrecno privolitvijo držav in po dolgotrajnih pogajanjih.

ZDA je nastala kot 'civilizacijski podaljšek' Evrope – vsi večji evropski narodi so na ameriških tleh ustanovili kolonije, ki so se razlikovale politično, etnično, kulturno in versko. Koncept nacionalne države se je pravzaprav preselil tudi na novo celino – kolonije so živele ločeno, med seboj trgovale in se tudi združevale. Ta koncept se je nadaljeval po osamosvojitvi, ko so ameriške države razvile lastne PS in ustave ter osnovala ohlapno zvezo. Prav ameriška konfederacija je danes v očeh strokovnjakov tista, s katero bi se dalo EU najlaže primerjati – **druga hipoteza je tako v celoti potrjena**. Če bi se obdržala oz. če bi obveljal Calhounov koncept suverenih ameriških držav, bi bila ZDA precej bolj podobna EU. Druga ameriška konfederacija (CSA) je bila na nek način nadaljevanje prve. Ohranila je primat držav, obenem pa dokazala ranljivost federalnih struktur, na kar bi morala paziti tudi EU. S precejšno mero zadržanosti je nastanek ameriških držav mogoče primerjati z nastankom evropskih nacionalnih držav, nastanek ameriške konfederacije z nastankom EGS kot mednarodne organizacije, nastanek federalne ZDA pa z nastankom konfederalne EU.

3.3 'Teritorialna' primerjava

Tabela 3.3.1: Primerjava teritorialne organiziranosti ZDA in EU

	ZDA (federacija)	EU (konfederacija)
Delitev pristojnosti in dominacija	-osrednje institucije → regionalne institucije (zvezna vlada → zvezne države) -primarne funkcije v pristojnosti zvezne oblasti -lastni finančni viri + prisilni aparat	-nacionalne institucije → nadnacionalne institucije (države članice → EU) -primarne funkcije v pristojnosti nacionalnih oblasti** -finančni viri + prisilni aparat držav članic
Ustavni dokumenti	-zvezna ustava (' <i>perpetual covenant of Union</i> ') → ustave držav -redko spreminjanje ustave -ustave ni možno spremeniti brez privolitve državnih legislatur (ne pa tudi državljanov)	-nacionalne ustave → mednarodne pogodbe -zametki ustave* -pogosto spreminjanje pogodb -pogodb ni možno spremeniti brez privolitve držav (včasih tudi državljanov)
Izvršna oblast	-zvezna vlada -izvoljeni predstavniki državljanov -konference guvernerjev nepomembne	-skupni svet -izbrani predstavniki držav -konference šefov vlad zelo pomembne (Evropski svet)

Zakonodajna oblast	-dvodomno zakonodajno telo (Predstavniški dom + Senat) -možnost veta Senata (veto ni teritorialno pogojen)	-pogojna dvodomnost (Evropski parlament + Svet)* -delegatski sistem (Svet) -možnost veta Sveta (veto teritorialno pogojen, tj. določene države bolj nagnjene k uporabi veta)
Sodna oblast	-VS kot glavni regulator odnosov med zvezno oblastjo in državami	-ECJ kot 'kvazivrhovno' sodišče in regulator odnosov med nadnacionalnim in nacionalnimi pravnimi redi
Odločanje	-večinsko glasovanje	-soglasje, konsenz (deloma večinsko odločanje)
'Suveren'	-državljeni -neposredna komunikacija z državljani	-države -posredna komunikacija z državljani preko držav
Načela	-samouprava + deljena vladavina -enakost držav -teritorialna demokracija = nevtralnost in enakost pri predstavljanju različnih družbenih interesov; lokalna avtonomija	-formalna enakost + 'hegemonske' države
Narod/nacija	-en -lojalnost federalni državi -nespremenljivost notranjih meja -federalno = nacionalno → državno	-več -lojalnost nacionalnim državam -nacionalno = državno → nadnacionalno
Namen ('raison d'être')	-ustanovitev države	-uresničevanje skupnih interesov (skupna trgovina, valuta, [zunanja politika, obramba**])
Značaj	-zvezna država -polna mednarodnopravna subjektiviteta -(zelo omejena) pravica do odcepitve (v ustavi ni omembe)	-zveza suverenih držav -omejena mednarodnopravna subjektiviteta -pravica do izstopa (omemba v najnovejši pogodbi)

* EU nakazuje federalne elemente (več od konfederalnih)

** EU nakazuje medvladne elemente (manj od konfederalnih)

→ nakazuje dominacijo oz. nadrejenost/podrejenost posameznega elementa

Viri: Burgess (2000: 266–68); McKay (2001: 131, Table 8.2); Nugent (2003: 468–69); Sawinska (2002: 14, 20–21); Song (1999: 187–89).

Obstajata dva matična modela: moderni federalni model ZDA, katerega namen je bila liberalizacija družbeno-političnega reda in krepitev demokratičnega republikanizma, ter postmoderni konfederalni model EU, odgovor na izzive globalizacije, reševanja notranjih konfliktov in dominacije nacionalnih držav na evropskem kontinentu (Elazar v Nicolaidis, Howse 2003: 48).

Sistema ZDA in EU sta si glede institucionalne strukture in oblikovanja politik podobna bolj, kot so si podobne EU in države članice. ZDA je nastala kot nov tip republike, EU kot nov tip konfederacije. Druži ju dualni sistem organiziranosti, ki pa je diametralno nasproten tako glede filozofskih temeljev in hierarhije (jedro ZDA je 'zgoraj', jedro EU (še

vedno) 'spodaj'), kot tudi glede nosilca suverenosti. Stopnja federalizma obeh entitet se je skozi čas spreminjala. ZDA je nekoč bila na podobni stopnji, kot danes EU – ohlapna zveza, ki je postopoma postajala vse bolj nacionalna in centralizirana, celo do te mere, da je pričela pretehtavati unitarni koncept devolucije. Evropska integracija je takoj po vojni želela preskočiti stopnjo ohlapne zveze in takoj ustvariti 'Združene države Evrope', kar se je izkazalo za neizvedljivo. Raje se je odločila za postopno in počasno povezovanje, se približala konceptu ameriške konfederacije in bo tu najbrž ostala. ZDA je pravzaprav nadgradila koncept federacije ter postala nacionalna država s federalno-unitarnimi elementi. EU je podobno nadgradila koncept konfederacije.

Ameriške države sicer imajo lastne ustave in PS, ki pa so si podobni kot jajce jajcu. Razlike so malenkostne: bodisi v uradnem imenu države, bodisi v imenih legislatur ali številu njihovih domov, v času trajanja ali številu mandatov funkcionarjev, v načinu njihovega izbiranja, v (ne)profesionalizmu legislatorjev ali v specifikah sodnega sistema. Pač pa se prave razlike med državami pokažejo pri zakonodaji. Davčna ali kazenska politika med državami se razlikuje ravno tako, kot med evropskimi državami. Države namreč nimajo samo tistih pristojnosti, ki se jim je centralna oblast odpovedala, pač pa obratno: zvezna oblast ima tiste pristojnosti, za katere so države ocenile, da bi jih bilo pametno uresničevati s skupnimi močmi. EU sledi podobni logiki, ki se ji reče subsidiarnost. Države članice EU imajo drastično bolj raznoliko strukturo od ameriških: 22 držav ima unitarno ureditev, 3 imajo federalno ureditev, Španija in VB pa sta izjemna primera decentraliziranih držav. Poleg tega je 18 držav parlamentarnih republik, 7 je parlamentarnih monarhij, Francija je izjemen primer polpredsedniške republike, Ciper pa predsedniške.⁴⁷ Obstoj federalnih držav znotraj EU ji daje dodatno dimenzijo in dodaten zgled. Dve izmed bistev obstoja ZDA sta skupna valuta dolar in prosto prehajanje meja, ki so le administrativne narave. EU je sledila podobni logiki, vendar z zadržkom: različne pogodbe namreč različno opredeljujejo teritorialne meje (Fink Hafner 2004a: 22). EMU je sicer ustvarila enotno valuto evro, ki jo uporablja le 13 članic (in dve ozemlji zunaj EU). Schengenski režim prostega prehajanja meja izvirno ni bil projekt EU: nekatere države članice ohranjajo mejni nadzor (VB, Irska), po drugi strani so ga uvedle tudi

⁴⁷ Podatki glede na sliki: Wikimedia (2006): *EU member states by internal structure* (dostopno na http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:European_Union_member_states_by_internal_structure.png) in Wikimedia (2006): *EU member states by form of government* (dostopno na http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:European_Union_member_states_by_form_of_government.png) (16. avgust 2007). '*Federacies*' so dejansko unitarne države.

nekatero nečlanice (Islandija, Norveška, Švica).⁴⁸ Oba projekta opozarjata na že omenjeni problem 'Evrope več hitrosti'.

Konflikt federalisti–protifederalisti je tako rekoč obvezen spremljajoči fenomen federalizacije in je v obeh primerih praktično identičen. Je teritorialno pogojen: v ameriškem primeru 'sever–jug', v evropskem 'center–periferija'. Federalisti so tisti, ki navadno prevladajo, nato pa izginejo, saj niso več potrebni. Vendarle protifederalističnih oz. secesionističnih dejavnikov ne gre zanemarjati – ZDA je že izkusila razpad in ni izključeno, da se EU ne zgodi podobno. Morda ni pretirano reči, da bi si ameriški republikanci (torej zagovorniki držav in šibke osrednje oblasti) želeli ZDA bolj po vzoru EU. Države članice EU imajo legitimno možnost, da naredijo to, kar so zagovarjali ameriški protifederalisti ob oblikovanju ameriške ustave (Meehan v Nicolaidis, Howse 2003: 404). Podobno bi si evropski federalisti želeli EU po vzoru ZDA. Evropski antifederalisti pa imajo možnost pokazati na ZDA kot primer, kaj vse gre lahko narobe z 'vse tesnejšo unijo' (Kincaid v *ibid.* 156).

Strokovnjaki si glede EU niso povsem edini. Niso si edini, kaj EU sploh je: federacija, konfederacija, edinstvena skupnost, nekaj četrtega ali vse hkrati. Jasno je samo to, da je stopnjo preproste mednarodne organizacije EU že zdavnaj prešla. Niso si edini, ali je federalizacija sploh želen cilj razvoja EU. Stroka vključuje tako ekstremne entuziaste (npr. Wistrich) kot previdne konfederaliste (npr. Hix), 'antievropejcev' pa ni zaslediti. Nazadnje si niso edini okrog vpliva ZDA na model EU. Prevladuje konsenz, da je EU edinstven eksperiment, zato ni nobenega razloga pričakovati, da se bo razvijala po ameriškem modelu. Postane lahko kvečjemu 'kompleksna, asimetrična konfederacija konfederacij, federacij in unitarnih sistemov, z različnimi stopnjami centraliziranosti oz. subsidiarnosti in različno integriranimi državami' (Kincaid v *ibid.* 158). Evropska nadržava pa ni niti želena niti verjetna. **Tretjo hipotezo je tako možno potrditi.**

3.4 Ustavna primerjava

Tabela 3.4.1: Primerjava ustav ZDA in EU

ZDA (ustava)	EU ('ustava')
--------------	---------------

⁴⁸ Podatki glede na sliki: Wikimedia (2007): *Blue Eurozone* (dostopno na <http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:BlueEurozone.svg>) in Wikimedia (2007): *Schengen Agreement* (dostopno na http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:SchengenAgreement_map.png) (16. avgust 2007).

Značilnosti	-enoten pisan dokument -rezultat pogajanj in kompromisov držav -sprejeta na ustavni konvenciji -formalno rigidna, redko spreminjanje -kratka, razumljiva	-neenoten pisan skupek mednarodnih pogodb -rezultat pogajanj in kompromisov držav -sprejeta na medvladnih konferencah -zelo fleksibilna, stalno spreminjanje -dolga, nerazumljiva
Sestava	-preambula -7 členov -27 amandmajev -institucionalna struktura -listina pravic	-PES (konsolid. ver.) – preambula + 314 členov + aneksi + protokoli -PEU (konsolid. ver.) – preambula + 53 členov + protokoli -institucionalna struktura -politike
Kritike	zastarelost, prevelika šibkost/moč	neobstoj 'prave' ustave

Vsaka ustava je produkt kompromisov številnih družbenih dejavnikov. Tako je tudi v teh dveh primerih, še posebej v primeru federalističnih in protifederalističnih faktorjev. Način spreminjanja obeh aktov je podoben: pogodbe morajo biti ratificirane s strani parlamentov vseh držav članic, preden lahko vstopijo v veljavo. Tudi amandmaji k ameriški ustavi morajo biti ratificirani s strani državnih legislatur, a ne nujno vseh. Ustavni akti ZDA oz. EU nudijo precejšen kontrast: ameriška ustava se je le redko spreminjala, še posebej v kontekstu radikalnih sprememb PS. Njene značilnosti so splošnost in formalna rigidnost, a jasnost in fleksibilnost uresničevanja temeljnih načel. Evropska 'ustava' je po drugi strani modificirana zelo pogosto, v kratkih časovnih intervalih, poleg tega pa specifična pri opredelitvi načel. Njena sestava je zelo dolga, zapletena in povprečnim Evropejcem nerazumljiva, medtem ko ameriška velja za eno najkrajših na svetu. Ameriški je klasičen primer državne ustave: podrobno definira institucionalno strukturo in pravice državljanov, politike ostanejo predmet notranjih zakonov. Evropski dimenzijo pravic zanemari, zato pa podrobno obrazloži pristojnosti EU glede politik, oboje iz istega razloga: meddržavne narave EU. 'Konstitucionalizacija' EU v smislu gradnje 'državnosti' je inkrementalen in nedokončan proces ter kot tak neprimerno daljši od ameriškega primera. Vsaka sprememba evropske 'ustave' (tj. vsaka nadaljnja pogodba) je EU okrepila, dala več pristojnosti njenim institucijam in razširila politike. Nobena od ustav ni (oz. ne bo) nastala iz nič. Ameriška je imela ne le Člene konfederacije, pač pa tudi ustave kolonij. Evropska ima PES, PEU in skupek krajših pogodb. Razlika je ta, da evropska 'ustava' ni enoten avtoritativni dokument, sprejet na ustavni konvenciji, pač pa produkt pogajanj na medvladnih konferencah (McKay 2001: 129).

Ustava ZDA je bila prva konkretizacija ustavnega reda v pisni obliki ter model številnim kasnejšim ustavam. Ko je že kazalo, da bo tudi EU dobila 'pravo' ustavo, se je zalomilo. Ni vse izgubljeno, saj naj bi bila sprejeta nova pogodba z identično substanco, le

imenovati se ne bo smela 'ustava'. Morda bo nekoč, ko bo dejansko sprejeta, vzor ustavam podobnih večnacionalnih skupnosti. Predpostavlja se, da evropska ustava ne bo (in tudi ne sme biti) kopija ustav držav članic. Zgodovinski kontekst je namreč preveč specifičen, projekt EU pa v svetu edinstven (Sawinska 2002: 83). Tako tudi ameriška ustava ne more predstavljati dobrega modela za EU, pa ne le iz omenjenih razlogov, pač pa predvsem zaradi 'bistva' – enega samega enotnega demosa (Bermann, Nicolaidis v Nicolaidis, Howse 2003: 502–04). Ustava ZDA tako je nerelevantna za EU, vendar ne zaradi starosti ali teženj po spremembah. Njena dolgoživost je spektakularna, skrajne spremembe, kot je npr. uvedba parlamentarizma, pa omejene na prostor levice. **Četrta hipoteza je le delno potrjena.**

3.5 Institucionalna primerjava

Tabela 3.5.1: Primerjava 'oblike vladavin' ZDA in EU

	ZDA (predsedniški sistem)	EU (poseben 'parlamentarni' sistem)
Značilnosti	-deljeni sistem (ločene volitve za izvršno in zakonodajno oblast) -ločene pristojnosti	-deljeni sistem (volitve EP nimajo vpliva na oblikovanje 'vlade') -zlite pristojnosti (na več nivojih)

3.5.1 'Izvršna' primerjava

Tabela 3.5.1.1: Primerjava izvršnih oblasti ZDA in EU

Izvršna oblast	-enojna oblast (zvezna vlada) -individualna oblast	-dvojna oblast (Komisija + Svet) -kolektivna oblast	
Pristojnosti	-šef države -vrhovni poveljnik oboroženih sil -vrhovni 'nominator' -vrhovni diplomat -vrhovni 'izvrševalec' -zakonodajalec	-glavni iniciator zakonodaje -glavni izvrševalec -varuh zakonodajnega okvira -zunanji predstavnik -posrednik v sporih	-določanje srednje- in dolgoročnih ciljev -končno sprejemanje zakonodaje
Sestava	-predsednik ZDA (+ izvršni urad) -kabinet (sekretarji) - <i>departments</i> ('ministrstva') -agencije -zvezna birokracija	-predsednik Komisije -kolegij komisarjev -direktorati ('ministrstva') -agencije -nacionalne birokracije	-predsedujoči Evropskemu svetu -predsedujoči Svetu -ministri držav članic -odbori, pododbori, delovne skupine -generalni sekretariat
Volitve	-elektorski kolegij -večinski sistem -fiksni 4-letni mandati, ni predčasni volitve -primarne volitve	-ni volitev (izbor predsednika Komisije deloma podoben elektorskemu kolegiju) -fiksni 5-letni mandati -v prihodnje možen premik v 'predsedniško' ali 'parlamentarno' smer	

Ameriški PS je prototip predsedniškega sistema. Predsednik ZDA velja za najmočnejšo osebo na planetu. To sicer velja za zunanjo politiko, pri notranji pa hitro pride do izraza načelo deljene, omejene in formalno ločene oblasti v odnosu med predsednikom in kongresom. Vendarle ob upoštevanju prepletanja njunih pristojnosti ameriški sistem le ni tako drugačen od EU-jevega. Tega ni možno okarakterizirati z nobeno oznako: ni ne predsedniški, ne parlamentarni. EU nima le enega predsednika, pač pa tri: predsednika Komisije, predsednika Sveta (navadno zunanji minister predsedujoče države) in predsednika Evropskega sveta (šef predsedujoče države oz. vlade). Pogojno je možno zraven šteti še predsednika EP. EU je povsem specifičen primer dvojne izvršne oblasti in deljenih, a obenem zlitih pristojnosti: oba glavna organa si delita tako izvršne kot zakonodajne funkcije. Svet velja za politično 'vlado' medvladne narave, katerega *sui generis* sistem predsedovanja, najvišji 'organ' Evropski svet in način odločanja s soglasjem dokazujejo, da je (bila) EU v osnovi mednarodna organizacija. Komisija velja za administrativno 'vlado' nadnacionalne narave, ki brani 'federalno' naravo EU. V ospredju 'ameriške' analize je predsednik – oblast je individualna. V ospredju 'evropske' analize je Komisija kot celota, njen predsednik je le 'prvi med enakimi' – oblast je kolektivna. Prav zato je primerjava izvršne oblasti problematična: ali primerjati predsednika ZDA s Komisijo ali z njenim predsednikom?

Še nekaj podobnosti: način izbiranja kandidatov za predsednika Komisije s strani držav spominja na stare čase izbiranja kandidatov za predsednika ZDA s strani strankarskih elit. V obeh primerih so volivci izločeni iz procesa. Zadnje spremembe komisarskega sistema pomenijo, da ne bo več takšnega skrajnega 'internacionalizma', da bi vsaka država imela svojega predstavnika. Vlada ZDA tudi nima 50 članov kabineta, vsakega iz druge zvezne države. Komisija je večstrankarske in tehnokratske narave. Tudi v ameriškem primeru je možno, da npr. demokratični predsednik v kabinet povabi republikanca ali neodvisno osebo. Podobnosti postopkov odločanja so v tem, da oba sistema temeljita na delitvi pristojnosti med različnimi vejami oblasti (ter posledično na '*checks and balances*' sistemu). V obeh primerih so majhne države nadzastopane in v obeh primerih se zateka k uporabi supervečine. Tako sprejete politike so zmerne, vendar je postopek dolgotrajen in zapleten (Hix 1999: 102; Hix 2007: 23).

Določila nadomestne ustavne pogodbe (za katero se ne ve, ali bo sploh sprejeta) nadomeščajo institut 6-mesečnega predsedovanja Svetu z izbranim (ne izvoljenim) predsednikom. Čeprav bo to prispevalo k malce manjši 'zmedenosti' trenutnega sistema, pa ni možno govoriti o pravem predsedniškem institutu. Volitve pravega predsednika, po možnosti predsedujočega tako Komisiji kot Svetu, ostajajo stvar prihodnosti in volje držav članic. **Prva**

trditev pete hipoteze je zato potrjena.

3.5.2 'Zakonodajna' primerjava

Tabela 3.5.2.1: Primerjava zakonodajnih oblasti ZDA in EU

Zakonodajna oblast	-dvodomni Kongres -Predstavniški dom kot predstavnik ljudi -Senat kot predstavnik držav -enaka moč domov -močan avtonomen sistem	-'dvodomni' sistem -EP kot predstavnik ljudi -Svet kot predstavnik držav -različna moč 'domov' -šibak prepleten sistem
Pristojnosti	-sprejemanje zakonodaje in resolucij -nadzor nad administracijo in financami -napoved vojne -' <i>advice and consent</i> ' -' <i>impeachment</i> '	-posvetovalna vloga -delna zakonodajna vloga -nadzor Komisije
Sestava	-vodstvo (<i>Speaker</i> , vodji 'večine' in 'manjšine') -horizontalna (odbori) -vertikalna (strankarske skupine)	-vodstvo (predsednik EP, podpredsedniki, predsedniki političnih skupin in odborov) -horizontalna (odbori) -vertikalna (strankarske skupine)
Odločanje	-glasovanje z navadno ali supervečino	-glasovanje z navadno ali supervečino -soglasje + kvalificirana večina
Volitve	-raznolik večinski sistem -personaliziranost, lokalni interesi -visoka stopnja reelekcije -2-/6-letni mandat -registracija volivcev, primarne volitve -nadzastopanost manjših zveznih držav, podzastopanost večjih	-raznolik proporcionalni sistem -nacionalni interesi -nizka stopnja reelekcije -5-letni mandat/sestava Sveta odvisna od nacionalnih volitev -nadzastopanost manjših držav članic, podzastopanost večjih

Podobno kot v primeru izvršne oblasti se zastavlja vprašanje, kaj primerjati: kongres z obema 'domovoma' kot celoto ali le z EP? Ali pa Predstavniški dom z EP in senat s Svetom? Težave povzročajo nejasen PS EU, ki ga ni možno opredeliti za parlamentarnega. Poleg tega je problematična dvojna zakonodajno-izvršna narava Sveta ter njegov formalno nepriznan, a očitno dominanten status zgornjega doma.

Kongres ni posebej povezan z državnimi legislaturami. Tudi EP ni posebej povezan z nacionalnimi parlamenti. Povezanost je obstajala, ko sta bila tako senat kot EP sestavljena iz delegatov. Zakonodajni proces v sklopu odborov ameriškega kongresa je sicer zapleten, a še zdaleč ne tako kot komitologija oz. postopki odločanja, kjer so pristojnosti Komisije, Sveta in EP povsem pomešane.

Kongres je dejansko najmočnejša legislatura na svetu. Za EP tega (še) ni možno trditi. Res je, da je njegova moč postopoma rasla in je še vedno v porastu. Vendar pa še vedno nima

primata nad zakonodajnim postopkom ali oblikovanjem Komisije, zato PS EU ni moč opredeliti kot parlamentarnega. Uradno poimenovanje EP s 'parlamentom' je lahko zavajajoče. V smislu deljenih in ločenih vej oblasti ter nepovezanosti volitev teh vej je pravzaprav bolj podoben ameriškemu kongresu kot evropskim parlamentom (Hix 1999: 74). Scenarijev predsedniških volitev je mnogo, vendar so vsi produkt teoretičnih akademskih debat, zato ni nobenih zagotovil, da se bo kateri zares uresničil. Še najbolj verjeten je Hixov scenarij 'po nemškem vzoru', po katerem bi bil predsednik Komisije izvoljen izmed kandidatov glavnih političnih skupin. Podoba EP in njegovo mnenje bi bila pomembna, a ne odločilna – končna odločitev bi ostala v rokah Evropskega sveta. Kakršnekoli posebne volitve predsednika, kjer bi bil EP izločen iz odločanja o vodji izvršne oblasti, pa bi pomenile uvajanje predsedniškega sistema. Hixov predlog 'kongresa' kljub izjemni podobnosti ameriškemu elektorskemu kolegiju pravzaprav ni primer predsedniškega sistema, saj bi bila zakonodajna veja polno udeležena, in to ne le evropska, temveč tudi nacionalne.

PS EU ostaja zapleten do te mere, da ga je težko definirati. Še težje pa je napovedovati njegovo prihodnjo obliko. Parlamentarni sistem je kanček verjetnejši, saj ni prav verjetno, da bi bil EP izločen iz odločanja o Komisiji, ali da bi bile volitve neposredne, ker bi tako odločali 'velikani' Nemčija, Francija in VB. **Druga trditev pete hipoteze je delno potrjena.**

3.5.3 'Sodna' primerjava

Tabela 3.5.3.1: Primerjava sodnih oblasti ZDA in EU

Pravni sistem	-pravna tradicija običajnega prava (izstopa Louisiana)	-poseben, ločen, avtonomen pravni sistem (vpliv medn. prava in prava držav članic) -pravna tradicija kontinentalnega / civilnega prava (izstopa VB)
Načela	-nadvlada zveznega nad državnimi zakoni -sodni aktivizem (širjenje, nato omejevanje pristojnosti zvezne oblasti; velik družbeni vpliv)	-nadvlada evropskega nad nacionalnimi zakoni -neposreden učinek na državljane EU -sodni aktivizem (širjenje pristojnosti EU; omejen družbeni vpliv)
Viri	-zvezna ustava -statuti, izvršni akti -precedensi	-'ustava' (pogodbe) -uredbe, direktive, odločbe -splošna pravna načela -deloma precedensi
Sodna oblast	-Vrhovno sodišče -nižja zvezna in prizivna sodišča -vrhovna sodišča zveznih držav -nižja državna sodišča	-Evropsko sodišče -Sodišče prve stopnje -nacionalna sodišča
Pristojnosti	-'judicial review' -interpretacija zakonov -posredovanje v sporih	-'judicial review' -obravnavna zadev proti državam -obravnavna zadev proti institucijam

	-obravnavna prizivov -neposredna in prizivna pristojnost -ni samoiniciative	-obravnavna pritožb na sodbe <i>CFI</i> -preliminarna mnenja -ni samoiniciative
Sestava	-9 sodnikov -politična izbira -stalni mandat	-27 sodnikov -strokovna izbira -omejen mandat
Odločanje	-zasedanje v celotni sestavi -večinsko odločanje, priznavanje ločenih oz. nasprotnih mnenj	-zasedanje v različnih sestavah -odločanje s soglasjem, ni ločenih oz. nasprotnih mnenj

Tako VS kot *ECJ* sta sodni telesi izjemne politične moči, najbrž dve najmočnejši na svetu (Goldstein 2001: 19). VS poleg pravnega vrši tudi politični in družbeni vpliv, ki ga *ECJ* zaenkrat še nima. *ECJ* je bilo po drugi strani precej bolj uspešno pri širitvi pristojnosti in legitimnosti osrednje oblasti, kot pa VS (*ibid.* 22). Slednje je preveč odvisno od politične orientacije sodnikov, zato je v preteklosti nihalo med federalističnimi in protifederalističnimi pozicijami. V okviru *ECJ* tega problema ni, saj so sodniki pravniki, ne pa politiki. Vpliv *ECJ* torej ne zaostaja kaj dosti za vplivom VS, v prihodnje pa se lahko še okrepi, skladno s 'federalizacijo' EU. **Tretja trditev pete hipoteze ne drži povsem.** Tudi razlika med ameriškim in evropskim pravnim sistemom v tem primeru nima kaj dosti pomena, saj se razlikujeta pretežno le v pomenu precedensov, ki jih je *ECJ* deloma tudi vključilo v okvir svojega delovanja.

3.6 Strankarska primerjava

Tabela 3.6.1: Primerjava strankarskih sistemov ZDA in EU

Strankarski sistem -število strank -polarizacija -sestava vlad -volilni sistem	-kompetitivni -dvostrankarski -konsenzualni -večinski z elementi konsenzualnega -večinski	-kompetitivni v nastajanju -večstrankarski ('zmerni pluralizem') -konsenzualni -konsenzualni z elementi večinskega -proporcionalni
Ravni	-zvezna (šibka, ohlapna – nacionalni odbori) -državna, lokalna (matična) -kongresna (2 stalni strankarski skupini) -predsedniška	-evropska (šibka, ohlapna – transnacionalne federacije) -nacionalna (matična) -evroparlamentarna (2–3 stalne politične skupine)
Značilnosti	-šibke, decentralizirane, nekohezivne, heterogene koalicije družbenih skupin -ni individualnega članstva, registracija volivcev -enodimenzionalni politični prostor	-šibke, decentralizirane, nekohezivne, heterogene koalicije nacionalnih strank -kolektivno članstvo preko nacionalnih strank -dvodimenzionalni politični prostor

Funkcije	-ni klasičnih funkcij -šibka identifikacija volivcev -volivci izbirajo kandidate -kandidati vodijo lastne kampanje -mediji, interesne skupine, instituti izpodrivajo stranke	-ni klasičnih funkcij -ni identifikacije -nac. stranke izbirajo kandidate -nac. stranke vodijo kampanje -ni oblikovanja skupne zavesti -ni vključevanja državljanov v politični proces
Stranke v zakonodajnih telesih	-nižja kohezivnost -individualna + strankarska glasovanja -dvostrankarske glasovalne koalicije	-višja kohezivnost -nacionalna + strankarska glasovanja -večstrankarske glasovalne koalicije
Volitve	-'drugorazrednost' - <i>de facto</i> državne/lokalne volitve -upadanje udeležbe -navadno poraz predsedniške stranke	-'drugorazrednost' - <i>de facto</i> nacionalne volitve -upadanje udeležbe -navadno poraz vladajočih nac. strank

Za razvoj delujoče demokracije je potreben kompetitiven strankarski sistem, ki pa ga EU (še) nima. Možni modeli razvoja niso le zahodnoevropski PS, pač pa tudi modeli velikih multietničnih zveznih držav, kot je ZDA (Heidar 2003: 1). 'Pristnih' evropskih strank ni oz. so stranke 'drugotnega pomena' (nimajo volilnega telesa, nimajo prave organizacijske strukture, njihova kohezivnost v EP je omejena) (*ibid.* 3–4). Obstajajo trije možni trendi razvoja strankarskega sistema EU: najverjetnejši je 'transnacionalni', pravzaprav sedanji model, po katerem nacionalne politike ostanejo dominantne, najmanj verjeten je 'pravi evropski', temelječ na razcepih na evropski ravni, vmes pa se nahaja 'mešani' oz. '*split-level*' (*ibid.* 6).

Ameriške 'kongresne' stranke so podobne skupinam v EP: ne volitve v kongres ZDA ne volitve v EP namreč ne odločajo o vodenju vlade. Prav tako ne evropske ne ameriške stranke nimajo oblasti nad svojim 'članstvom' (Hague, Harrop, Breslin 1998: 101; Heidar 2003: 20). Kar ameriški sistem ločuje od evropskega, je močan predsedniški institut in močno zakonodajno telo (Mair v Heidar 2003: 9–10).

Strankarski sistem EU naj bi bil manj uniformen in bolj fragmentiran od evropskih nacionalnih sistemov. Evrostranke se lahko odločijo organizirati po teritorialnih, ekonomskih, kulturno-verskih ali razrednih principih. Volilni sistem sorazmernega predstavništva na evropski ravni to vsekakor omogoča. Vendar pa stari, zgodovinsko pogojeni razcepi najverjetneje ne bodo več aktualni, saj so se volivci individualizirali, stranke pa postale manj družbeno in kulturno specifične. Evropski sistem bo postal bolj podoben ameriškemu, ki ni nikoli temeljil na razcepih (z rahlo izjemo obdobja *New Deal*), pač pa na neposredni strankarski identifikaciji volivcev, na splošnih političnih vprašanjih, ne ideologijah, ter na strankah kot širokih koalicijah, osredotočenih na kandidate. Verjeten je razvoj sistema '2+2', z dvema proevropskima in dvema protievropskima strankama, z dvema levima in dvema

desnima strankama. Socialisti in krščanski demokrati bodo predstavljali temelj levo-desnega razcepa, nasproti pa jim bodo stali evropski 'jeffersonianci' in 'calhounianci'. Čez čas pa lahko pride do sistema, podobnega ameriškemu, z dvema zelo heterogenima strankama, ki bi se razlikovali v odnosu do EU (v ameriškem žargonu v odnosu do 'pravic držav', podobno kot demokrati in republikanci) (Schmitter v Heidar 2003: 17; Heidar 2003: 21–25).

Kljub zgornjim ugotovitvam pa večstrankarski sistem trenutno v veljavi ne bo kar tako odmril. Njegova ohranitev je vsaj toliko verjetna kot ohranitev/ uvedba parlamentarnega sistema, ali pa še bolj. Takrat bi prišel do izraza, saj bi stranke morale sestaviti koalicijsko 'vlado'. Do sedaj so bile vse komisije 'mavrične' koalicije. **Šesto hipotezo je v veliki meri možno potrditi.** Kritike večinskega sistema ZDA sicer obstajajo, a so omejene na skrajne politične opcije, ki v dveh zmernih strankah ne morejo računati na podporo, ter na privržence tretjih strank. Duvergerjev zakon pri izbiri volilnega sistema je znatnega pomena. Odprava večinskega sistema v ZDA bi nesporno omogočila kongresno zastopstvo tretjih strank in kandidatov, sčasoma najbrž tudi 'tretjega' predsednika. Podobno bi njegova uvedba v EU še povečala moč *EPP* in *PES*, čeprav tretjih strank ne bi povsem izključila, ob predpostavki, da bi njihova podpora ne bila preveč razdrobljena. Evropski večinski sistem bi bil glede na posledice bolj podoben britanskemu kot pa ameriškemu.

3.7 'Sociokulturna' in 'demokratična' primerjava

Tabela 3.7.1: Primerjava sociokulturnih značilnosti in demokratičnosti ZDA in EU

	ZDA ('država-narod')	EU (skupnost narodov/nacij)
Skupna identiteta in ideologija	-multikulturalnost, 'talilni lonec' -'amerikanizem' -zelo močna identiteta -sekundarne regionalne/državne identitete -skupna politična kultura, jezik, mediji -trdni simboli	-multikulturalnost monokulturnih nac. držav -'evropskost' -zelo šibka oz. neobstoječa identiteta -primarne nacionalne identitete -ni skupne kulture, jezika, medijev -površinski simboli
Državljanstvo	-primarno zvezno/nacionalno drž. -izpeljano državno drž. -lojalnost osrednji oblasti -visoka avtoriteta osrednje oblasti -Jug pred <i>New Dealom</i> podoben EU	-primarno nacionalno drž. -izpeljano evropsko drž. -lojalnost državam -nizka avtoriteta osrednje oblasti -ni evropskega demosa
Republikanizem	-antimonarhičnost	-soobstoj ustavnih monarhij in republik -EU v prihodnje 'republika' z izvoljenim predsednikom
Demokracija	-liberalnodemokratični sistem -predstavniška demokracija -delni dem. deficit (nizka udeležba na volitvah)	-'razsvetljeni despotizem' -proceduralna, ne vsebinska demokracija -pravi dem. deficit (ni razmejitve pristojnosti, ni odgovornosti, ni

		legitimnosti, ni demokratičnosti)
Predlogi sprememb	-sprememba elektorskega sistema -enotne primarne volitve -neposredne volitve predsednika	-oblikovanje 'evroidentitete' -ustava, 'partifikacija', evroreferendumi, enoten volilni sistem -notranje spremembe EP in Sveta -volitve 'predsednika EU' -hkrti z EP -neposredno -elektorski kolegij

Ameriški narod, evropski narodi in evropski 'narod' so zelo različni pojmi. Prvi je civilizacijski konstrukt, ki je dokazal, da kri ni pomembna. Večina drugih dokazuje, da je kri še vedno pomembna. Tretji, še zelo v povojih, skuša iti po istih stopinjah kot prvi, vendar mu za kaj takega manjka ustrezna ideološka zaslomba. Ta je združila različne politične, ekonomske, verske in druge družbene fenomene v edinstveno zmes, imenovano 'amerikanizem'. 'Evropskosti' kaj takšnega manjka (posebej verska in patriotska komponenta), podlago nudi le skupna kulturna in zgodovinska dediščina (pravzaprav so antika, krščanstvo, renesansa, humanizem, reformacija itd. tudi ameriška dediščina), poleg tega pa podpora EU upada. Državljanstva v splošnem ne gre enačiti z nacionalnostjo, vendar v ameriškem primeru zaradi narave ameriškega naroda pojma sovpadata dosti bolj kot v primeru evropskih narodov. Tudi v tem primeru je na mestu primerjava EU z zgodnjim obdobjem ZDA, ko je bilo državno državljanstvo bistveno pomembnejše kot danes. Zopet se zastavlja vprašanje, kaj bi bilo v primeru ohranitve ameriške konfederacije. Samostojne države bi uvedle vsaka svoje državljanstvo, čez čas pa bi lahko nastali neki umetno ustvarjeni 'narodi'. Evropsko državljanstvo je še v embrionalni obliki in glede na nasprotovanje držav državnim dimenzijam EU, četudi simbolnim, ni pričakovati, da bi v prihodnje postalo kaj več od preproste dopolnitve nacionalnih. **Prva trditev sedme hipoteze je potrjena.**

Da je EU utemeljena na vrednotah demokracije, ne more biti dvoma. Navsezadnje gre za enega temeljnih kriterijev za vstop držav v skupnost. Problem se pojavi, ko se prične EU enačiti z državo in njene institucije obravnavati kot državne. Sledi ugotovitev, da je EU nedemokratična in nelegitimna, ker ne temelji na odgovornosti izvoljenih predstavnikov. Da so možne volitve vprašljive legitimnosti tudi v 'zibelki demokracije' ZDA, so pokazale nedavne volitve 2000. EU ni republika, ker bi (spet) za kaj takega najprej morala biti država. Da pa je utemeljena na vrednotah republikanizma v klasičnem pomenu 'zadev ljudstva', ni vprašljivo. Republikanizem ZDA je nastal iz zagrizenega nasprotovanja britanskemu monarhu, v katerem so videli absolutističnega in zajedalskega despota. Ameriška ustava se je

takšni vladavini na vsak način želela izogniti. ZDA je tako ostala večno zavezana protimonarhizmu. Evropa je šla po podobni, a manj skrajni poti. Monarhije je postopoma reformirala v ustavne režime ali pa nadomeščala z ustavnimi republikami (tudi po ameriškem vzoru). Evropski tip monarhije je dobil 'dober', demokratičen prizvok. V nekaterih monarhijah sicer delujejo republikanska gibanja, za katere ni izključeno, da ne bodo nekoč v prihodnosti uspešna. EU nima nobenih težav zaradi sobivanja republik in monarhij na njenih tleh, a je sama daleč od kakršnegakoli monarhičnega sistema – če že, bo izvolila predsednika, ne kralja.

Predlogi reševanja deficitarnega problema so številni, splošni in konkretni, zmerni in radikalni. Skupna jim je predpostavka, da se bo EU v prihodnosti 'federalizirala', kar je v delnem konfliktu s poglavjem 3.3. Situacija se zdi paradoksalna: če se bo EU 'podržavila', bo konflikt izginil, sicer ne bo. Demokratični deficit ostaja problem, vprašanje pa je, ali je problem upravičeno. EU bi morala najprej doreči, kaj sploh hoče biti: država ali skupnost.

Sedma hipoteza je v celoti na mestu.

EU ni diktatura, monarhija ali unitarna država. Po posplošeni binarni logiki bi potemtakem morala biti demokracija, republika in federacija, enako kot ZDA. Omenjene elemente, čeprav v šibki obliki, dejansko izkazuje. Manj je ZDA podobna glede institucionalne strukture, ko si pridejo nasproti močan predsednik, močan kongres z nadpovprečno močnim 'svetom' (senatom) in močno sodišče na eni strani ter šibka 'vlada' s še bolj šibkim predsednikom, šibak parlament, močan svet, ki bi lahko nadomestil tako vlado kot parlament ter ne tako šibko sodišče. Tudi ustavni, strankarski in sociokulturni elementi se bolj razlikujejo kot ne. Precej obravnavanih avtorjev je gradilo argumente na predpostavkah, da je ameriški PS eden možnih modelov razvoja PS EU. Možnih, ne pa verjetnih. Praktično vsi avtorji so opozorili na dejstvo, da je vsak PS zgodba zase – še posebej pa to velja za EU, ki je politični, družbeni in kulturni unikum. Že v primeru pravih držav so neposredne preslikave sistemov zahteven in tvegan proces. **Glavno hipotezo je tako možno potrditi.**

4. VIRI

Primarni viri:

Consolidated version of the Treaty establishing the European Community. Official Journal of the European Communities, C 325, 24. december 2002. Dostopno na http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/EC_consol.pdf (28. julij 2007).

Consolidated version of the Treaty on European Union. Official Journal of the European Communities, C 325, 24. december 2002. Dostopno na http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/EU_consol.pdf (28. julij 2007).

Sekundarni viri:

50states.com (2006): *Statehood Dates*. Dostopno na <http://www.50states.com/statehood1.htm> (9. februar 2006).

Almond, Gabriel A., G. Bingham Powell in Robert J. Mundt (1996): *Comparative politics: a theoretical framework*. New York: Harper Collins College Publishers.

Alves, Henrique Rui (2001): »*From Single Currency to Political Union?*« European Commission, Secretariat General, Contribution logged for the 'Public Debate on the Future of Europe'. Dostopno na http://europa.eu.int/futurum/documents/press/jmautre04_en.pdf (22. februar 2004).

Ashbee, Edward in Nigel Ashford (1999): *US politics today*. Manchester in New York: Manchester University Press.

Bibič, Adolf, ur. (1997): *Kaj je politika? kompendij sodobnih teorij politike*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Blondel, Jean (1995): *Comparative government: an introduction*. London: Prentice Hall.

Burgess, Michael (2000): *Federalism and European Union: The building of Europe, 1950–2000*. London in New York: Routledge.

D@dalos UNESCO (2007): *EU Structure 3*. Dostopno na http://www.dadalos-europe.org/int/grundkurs4/eu-struktur_3.htm (23. julij 2007).

D@dalos UNESCO (2007): *EU Structure 4*. Dostopno na http://www.dadalos-europe.org/int/grundkurs4/eu-struktur_4.htm (23. julij 2007).

D@dalos UNESCO (2006): *System theory*. Dostopno na http://www.dadalos.org/politik_int/politik/systemtheorie.htm (18. september 2006).

EUROPA Portal (2006): *Ten Historic Steps*. Dostopno na

- http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_2/index_en.htm (9. februar 2006).
- EUROPA Portal (2007): *The European Parliament*. Dostopno na http://europa.eu/institutions/inst/parliament/index_en.htm (24. julij 2007).
- EUROPA Portal (2007): *Welcome to the Europa Languages Portal!* Dostopno na <http://europa.eu/languages/en/home> (21. julij 2007).
- European Commission (2007): *Past Enlargements*. Dostopno na http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/past_enlargements/index_en.htm (14. avgust 2007).
- European Parliament (2007): *Political Groups On-line*. Dostopno na http://www.europarl.europa.eu/groups/default_en.htm (14. julij 2007).
- European Parliament (2007): *Professor Farrell: "The EP is now one of the most powerful legislatures in the world"*. Dostopno na http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/008-7838-162-06-24-901-20070615IPR07837-11-06-2007-2007-false/default_en.htm (21. julij 2007).
- European Parliament (2007): *Welcome to the European Parliament*. Dostopno na <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public.do?language=en> (21. julij 2007).
- European University Institute (2006): *WWW-VL: History: United States*. Dostopno na <http://vlib.iue.it/history/USA/> (9. februar 2006).
- Ferfila, Bogomil (2002): *ZDA*. Ljubljana: FDV.
- Fink Hafner, Danica (2004a): *Politične stranke in demokracija v okoliščinah globalizacije*. V Danica Fink Hafner (ur.): *Evropske stranke in strankarski sistem na ravni Evropske unije*, 13–41. Ljubljana: FDV.
- Fink Hafner, Danica (2004b): *Ali obstajajo evropske stranke in evropski strankarski sistem?* V Danica Fink Hafner (ur.): *Evropske stranke in strankarski sistem na ravni Evropske unije*, 67–88. Ljubljana: FDV.
- Goldstein, Leslie Friedman (2001): *Constituting Federal Sovereignty: The European Union in Comparative Context*. Baltimore in London: The Johns Hopkins University Press.
- Green Papers, The (2001): *Constitutions of the several states*. Dostopno na <http://www.thegreenpapers.com/slg/explanation-constitution.phtml> (16. avgust 2007).
- Green Papers, The (2007): *Official Name and Status History of the several States and U.S. Territories*. Dostopno na <http://www.thegreenpapers.com/slg/statehood.phtml> (16. avgust 2007).
- Hague, Rod, Martin Harrop in Shaun Breslin (1998): *Comparative government and politics: an introduction*. Basingstoke, London: Macmillan.

- Heidar, Knut (2003): »Parties and cleavages in the European political space«. ARENA Working Papers WP 03/7. Dostopno na http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2003/papers/wp03_7.pdf (7. avgust 2007).
- Hix, Simon (1999): *The Political System of the European Union*. Basingstoke: Macmillan.
- Hix, Simon (2002): »Why the EU Should Have a Single President, and How She Should be Elected«. Paper for the Working Group on Democracy in the EU for the UK Cabinet Office, version October 2002. Dostopno na http://personal.lse.ac.uk/hix/Working_Papers/Why%20the%20EU%20Should%20Have%20a%20Single%20President.pdf (30. julij 2007).
- Hix, Simon (2004): »Possibilities for European Parties: 2004 and Beyond«. Policy paper prepared for an on-line discussion on the future of EU Democracy, organised by Open Democracy. Dostopno na http://personal.lse.ac.uk/hix/Working_Papers/hix-possibilities_for_euro_parties.pdf (30. julij 2007).
- Hix, Simon (2007): »What's Wrong With the European Union and How to Fix It«. London School of Economics and Political Science, version June 2007. Dostopno na http://personal.lse.ac.uk/hix/Working_Papers/Hix-What's_Wrong_with_the_EU-final.pdf (30. julij 2007).
- Hix, Simon in Christopher Lord (1997): *Political Parties in the European Union*. Houndmills itd.: Macmillan.
- Kruschitz, Doris (2002): Institucije in organi Evropske unije. Ministrstvo za notranje zadeve, Urad za organizacijo in razvoj uprave, Upravna akademija. V Bogomil Ferfila (ur.): *Slovenija in Evropska Unija*, 443–486. Ljubljana: FDV.
- Lajh, Damjan (2004): Spreminjanje institucionalnega ravnotežja in demokratični primanjkljaj v Evropski uniji. V Danica Fink Hafner (ur.): *Evropske stranke in strankarski sistem na ravni Evropske unije*, 43–65. Ljubljana: FDV.
- Law, John (2007): »The European Reinvention of Confederalism«. St. Hugh's College, Oxford, ERG Seminar Papers, Paris. Dostopno na http://www.portedeurope.org/IMG/pdf/Law_-_Paper.pdf (29. julij 2007).
- Lukšič, Igor (1991): *Demokracija v pluralni družbi: preverjanje veljavnosti konsociativne teorije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Lukšič, Igor (2001): Politična kultura in (ne)strankarstvo. V *Obča politologija Teorija II 2. semester 2001–2002*, 1–51. Ljubljana: FDV.
- McKay, David (2001): *Designing Europe: Comparative Lessons from the Federal Experience*. Oxford in New York: Oxford University Press.

- Nicolaidis, Kalypso in Robert Howse (2003): *The Federal Vision: Legitimacy and Levels of Governance in the United States and the European Union*. Oxford in New York: Oxford University Press.
- Nugent, Neill (2003): *The Government and Politics of the European Union*. Durham: Duke University Press.
- Open Europe (2007): »*The Constitution by any other name: An analysis of the draft EU treaty*«. Dostopno na <http://www.openeurope.org.uk/research/byanyothername.pdf> (7. avgust 2007).
- Open Europe (2007): »*The New Treaty: What will it mean, and do we need a referendum?*«. Dostopno na <http://www.openeurope.org.uk/research/newtreaty.pdf> (7. avgust 2007).
- Pinzler, Andrew (1999): *Colonial and Revolutionary Periods Timeline*. Dostopno na <http://www.pinzler.com/ushistory/timeline1.html> (9. februar 2006).
- Pinzler, Andrew (1999): *Confederation to Constitution Timeline*. Dostopno na <http://www.pinzler.com/ushistory/timeline2.html> (9. februar 2006).
- Sawinska, Anna (2002): »*Political Origins of the Debate on the Future of the European Union 2000–2002*«. Warsaw School of Economics, Graduate Studies Department, Program for European Studies, Varšava. Dostopno na http://europa.eu.int/constitution/futurum/conothacad_2002_en.htm, (22. februar 2004).
- Singh, Robert (2003): *American Government and Politics: a concise introduction*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Song, Xiaokun (1999): »Confederalism. A Review of Recent Literature«. V Coppieters, Bruno, David Darchiashvili in Natella Akaba (ur.): *Federal Practice: Exploring Alternatives for Georgia and Abkhazia*, 181–93. Bruselj: VUB University Press. Dostopno na <http://poli.vub.ac.be/publi/orderbooks/federal/08song.pdf> (29. julij 2007).
- Stanford's Encyclopedia of Philosophy (1998/2002): *Aristotle's Political Theory*. Dostopno na <http://plato.stanford.edu/entries/aristotle-politics/> (15. oktober 2006).
- The Institutions And Bodies of The European Union (2001): Who's who in the European Union? V Bogomil Ferfila (ur.): (2002) *Slovenija in Evropska Unija*, 487–499. Ljubljana: FDV.
- Toplak, Cirila (2003): *Združene države Evrope: zgodovina evropske ideje*. Ljubljana: FDV.
- Universidad de Zaragoza (2007): *The Constitution*. Dostopno na http://www.unizar.es/euroconstitucion/Treaties/Treaty_Const.htm (29. julij 2007).
- Universidad de Zaragoza (2007): *The Reform Treaty*. Dostopno na http://www.unizar.es/euroconstitucion/Treaties/Treaty_Reform%20Treaty.htm (29. julij

2007).

University of Oregon (2004): *US Expansion*. Dostopno na

http://darkwing.uoregon.edu/~caguirre/us_expansion.jpg (30. oktober 2006).

U.S. Department of State (2005): »*About America: How the U.S. is Governed*«. Herndon,

Virginia: Braddock Communications. Dostopno na

<http://usinfo.state.gov/products/pubs/abtamerica/governed.pdf> (13. avgust 2007).

U.S. Department of State (2005): *Outline of U.S. History*. Dostopno na

<http://usinfo.state.gov/products/pubs/histryotln/index.htm> (30. oktober 2006).

Wikimedia (2007): *Blue Eurozone*. Dostopno na

<http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:BlueEurozone.svg> (16. avgust 2007).

Wikimedia (2006): *EU member states by form of government*. Dostopno na

http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:European_Union_member_states_by_form_of_government.png (16. avgust 2007).

Wikimedia (2006): *EU member states by internal structure*. Dostopno na

http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:European_Union_member_states_by_internal_structure.png (16. avgust 2007).

Wikimedia (2006): *EU Past Enlargements*. Dostopno na

http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:European_union_past_enlargements_map_en.png (5. februar 2006).

Wikimedia (2007): *Schengen Agreement*. Dostopno na

http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:SchengenAgreement_map.png (16. avgust 2007).

Wikipedia (2007): *EP Political Group*. Dostopno na

http://en.wikipedia.org/wiki/European_Parliament_political_group (20. julij 2007).

Wistrich, Ernest (1994): *The United States of Europe*. London in New York: Routledge.